

QUISLINGS «POLITISKE SOLDATER» OG DERES KAMP MOT DE NORSKE JØDENE

*En studie om Hirdens antisemittiske virkestrang og Hirdens aksjoner
mot de norske jødene under den tyske okkupasjonen av Norge*

Endre Bjærum

Masteroppgave i historie for lektorprogrammet ved Institutt for
arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2023

QUISLINGS «POLITISKE SOLDATER» OG DERES KAMP MOT DE NORSKE JØDENE

Foto: Anders Beer Wilse/Norsk Folkemuseum, fargelegging: Bendik B. Oddum

En studie om Hirdens antisemittiske virkekrang og Hirdens aksjoner mot de norske jødene under den tyske okkupasjonen av Norge

Masteroppgave i historie for lektorprogrammet ved Institutt for arkeologi, konservering og historie

Endre Bjærum

Våren 2023

© Endre Bjærum

2023

En studie om Hirdens antisemittiske virkefrang og Hirdens aksjoner mot de norske jødene under den tyske okkupasjonen av Norge

Endre Bjærum

<https://www.duo.uio.no/>

Forord

Halvannet år med masteroppgave-arbeid og åtte år med studier er ved veis ende. Arbeidet med masteroppgaven og de foregående emnene i studieløpet har gitt meg et enormt læringsutbytte, men også kunnskap om meg selv. Jeg må innrømme at arbeidet med denne masteroppgaven ikke alltid har vært lett spesielt fordi oppgaven handler om en mørk del av norsk historie. Likevel kjenner jeg at denne historien må fram så folk får vite om det som skjedde under 2. verdenskrig i Norge og forfølgelsen av de norske jødene.

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Øystein Hetland, som har gitt meg særdeles gode og konstruktive tilbakemeldinger. Jeg må også takke han for de faglige innspillene han har kommet med og for en rekke gode kilde -og litteraturtips. Dette arbeidet hadde ikke vært mulig uten han.

Jeg vil også rette en stor takk til min mor, Ragnhild Kvålshaugen, for solid korrekturlesing og tilbakemelding på struktur og flyt. Jeg må også rette en stor takk til de ansatte på Riksarkivet, som har vært til stor hjelp i kildearbeidet mitt.

Ellers retter jeg en takk til Universitetet i Oslo, de ansatte og mine medstudenter som har bidratt til en veldig trivelig og læringsrik studietid.

Sist, men ikke minst vil jeg takke både familie og nære venner for støtten jeg har fått gjennom hele studieperioden. Det har vært hardt arbeid, men med andres støtte og oppmuntring holder man ut og gjennomfører en viktig milepæl i livet. Nå bærer det videre.

Sammendrag

Fra 1933 til 1945 var Hirden den paramilitære delen av Nasjonal Samling. Hirden skulle utgjøre et ordensvern på NS' partiarrangementer og være eliten til NS. I NS-miljøet var hirdmennene regnet som bevegelsens «politiske soldater», og de skulle sørge for den praktiske gjennomføringen av «den nasjonale revolusjon» i Norge. Hirden verdsatte handling framfor ord. I kraft av at Hirden var en del av en nasjonalsosialistisk bevegelse, var den rasistiske antisemittismen en nødvendig del av ideologien. Man trodde at jødene sto bak en verdensomspennende sammensvergelse mot «den nordiske rasen», der målet var å utslutte «den nordiske rasen» for å sikre jødene verdensherredømme og hele verdens rikdom. Propagandaen sa at man måtte gjøre seg klar til strid mot denne faren og rense samfunnet for jødedom. De som skulle stå i første rekke i denne striden var Quislings håndgangne menn, hirdmennene. Da NS oppnådde nominell politisk makt i 1940, ønsket NS å markere sin politiske makt ved å slå hardt ned på motstanden i befolkningen med vold. De som skulle gjennomføre dette var hirdmennene. Imidlertid fikk ikke denne maktarrogansen konsekvenser bare for dem som gjorde motstand mot «nyordningen», men også for de norske jødene.

Fra 1940 til våren 1943 gjennomførte hirdmenn en rekke anti-jødiske aksjoner for å spre frykt og vise ringeakt for de norske jødene. Hirdmennene kunne slå jødene, de kunne gjøre hærverk på deres eiendommer og en del av dem bidro til den praktiske gjennomføringen av det norske Holocaust. Det rasistiske og antisemittiske idéuniverset, det militaristiske sosiale miljøet, en felles antisemittisk virkestrang og evnen til å overbevise seg selv om at antisemittisme var moralsk riktig var forutsetningene for disse aksjonene. Samtidig kunne disse aksjonene bli utløst av en sentralt gitt ordre, eller av illusjonen om at en ordre var gitt. Den antisemittiske propagandaen som ble formidlet til hirdmennene var en avgjørende faktor bak hirdmenns anti-jødiske aksjoner under den tyske okkupasjonen av Norge. Holocaust i Norge var litt annerledes enn i for eksempel Øst-Europa. Både NS-regimet og det tyske okkupasjonsregimet forsto tidlig at en åpenlys forfølgelse av de norske jødene skapte mye harme og sympati for jødene i den norske befolkningen. Av den grunn ønsket man å begrense spontane enkeltaksjoner mot norske jøder så mye som mulig og gi politiet muligheter til å etterforske slike aksjoner. Selv om NS ga ordre om at spontane anti-jødiske aksjoner ikke var ønskelige, utførte hirdmenn slike aksjoner likevel. Til tross for at de disiplinære konsekvensene var få, viser håndteringen av hirdmenns anti-jødiske aksjoner hvordan NS-regimet og tyskerne ønsket å gjennomføre det norske Holocaust. Man ønsket å gjennomføre folkemordet i stillhet.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
<i>1.1 Studiens utgangspunkt og forskningsspørsmål</i>	<i>1</i>
<i>1.2 Kilder</i>	<i>3</i>
<i>1.3 Tidligere forskning</i>	<i>3</i>
<i>1.4 Metodologiske utfordringer og evalueringer</i>	<i>6</i>
<i>1.5 Studiens struktur</i>	<i>9</i>
<i>1.6 Fra ord til handling – teoretiske perspektiver på antisemittismens voldspotensial</i>	<i>10</i>
2 Hva var Hirden og hva var deres plass i «det nye Norge»?	15
<i>2.1 Hirden som en paramilitær organisasjon og deres selvforståelse</i>	<i>15</i>
<i>2.2 Hirden årelates av Waffen-SS</i>	<i>27</i>
<i>2.3 Hirdens forhold til politiet og Reichskommissariatet</i>	<i>37</i>
<i>2.4 Avslutning</i>	<i>43</i>
3 Antisemittismen i Hirdens ideologi og deres tanker om direkte handling	45
<i>3.1 Hirden som antisemittisk propagandist</i>	<i>45</i>
<i>3.2 Hirdens antisemittisme, en oppskrift på vold?</i>	<i>58</i>
<i>3.3 Avslutning</i>	<i>68</i>
4 Hirdens antisemittisme i praksis	70
<i>4.1 Hirdens anti-jødiske aksjoner</i>	<i>70</i>
<i>4.2 Håndteringen av den antisemittiske virketrangen til hirdmenn</i>	<i>91</i>
<i>4.3 Avslutning – Hvilke faktorer lå bak hirdmennes anti-jødiske aksjoner?</i>	<i>94</i>
5 Oppsummering	100
<i>5.1 Faktorene som drev hirdmenn til aksjon mot de norske jødene</i>	<i>100</i>
<i>5.2 Hvorfor ble ikke Hirdens aksjoner mot norske jøder mer omfattende?</i>	<i>103</i>
Litteraturliste	106
Primærkilder	109
Vedlegg	112
Appendiks	114

1 Innledning

Hirden var den paramilitære delen av Nasjonal Samling (heretter NS) fra 1933 til 1945. Organisasjonen skulle være eliten til NS. I første omgang skulle Hirden utgjøre et ordensvern på NS' partiarrangementer og sørge for sikkerheten til NS' lederskap. Da Norge ble okkupert av tyskerne 9. april 1940, endret ambisjonene seg for organisasjonen. Hirden skulle fra da av være grunnlaget for en ny norsk hær og bli en statsbærende stand i et NS-styrt Norge. I kraft av at organisasjonen var paramilitær og en del av en høyreekstremistisk politisk bevegelse, var Hirden en organisasjon som verdsatte handling framfor ord. Vold ble ansett som et legitimt politisk middel. For Vidkun Quisling og resten av NS-ledelsen var ikke hirdmannen ulik en soldat: Hirdmannen skulle være NS-bevegelsens «politiske soldat», sørge for rasens og nasjonens gjenreisning og omgjøre nasjonalsosialismens prinsipper til handling. Det som var ansett som den største trusselen mot rasens og nasjonens gjenreisning var jødedommen. Derfor var det viktig at hirdmannen bidro til at jødedommen ble utrensket fra det norske samfunnet.

Holocaust-forskningen har kommet langt i Norge, og flere aspekter ved folkemordet på de norske jødene er belyst. Derimot har ikke Hirden fått særlig stor oppmerksomhet, men av hensyn til ofrene og vår nasjonale historie bør denne historien fram. Formålet med denne studien er å gi et klarere bilde på hva norske hirdmenn gjorde mot norske jøder under krigen og hvilke konsekvenser det fikk for dem. Med dette belyses Hirdens rolle i det norske Holocaust.

1.1 Studiens utgangspunkt og forskningsspørsmål

Hirden var en paramilitær organisasjon tuftet på rasistisk antisemittisme. Antisemittismen var gjennomgående og systematisk i Hirdens propaganda. Propagandaen uttrykte også en viss iver etter å gjøre noe med «jødeproblemet».¹ I tillegg var Hirden en del av et nasjonalsosialistisk regime som ønsket å deportere de norske jødene.² Samtidig bidro tyskernes invasjon av Norge

¹ Ingebjørg Aasta Erikstein, *Antisemittisme er selyforsvar. – Vi forfølger ikke jødene, men forsvarer oss mot jødernes forfølgelse av vår rase og kultur»: Ei undersøkning av antisemittismen i Hirdmannen* (Masteroppgave i historie. Oslo: Universitet i Oslo, 2017), 114–118.

² Bjarte Bruland, *Holocaust i Norge: Registrering, deportasjon, tilintetgjørelse* (Oslo: Dreyers forl., 2017), 20–36.

til en ny maktdynamikk som påvirket Hirdens handlingsrom i møte med jødene.³ Dessuten har det tidligere kommet fram at hirdmenn utførte enkelte anti-jødiske aksjoner i Norge.⁴ Derimot har man ikke gått dypere inn i disse aksjonene og forklart dem med hensyn til den historiske konteksten og foreliggende teori fra etablert Holocaust-forskning. Dette fører til følgende overordnet forskningsspørsmål for denne studien: *Hvilke faktorer drev hirdmenn til å aksjonere mot de norske jødene under den tyske okkupasjonen av Norge, og hvilke konsekvenser fikk disse anti-jødiske aksjonene for hirdmennene?* Svaret på forskningsspørsmålet skal forklare hvorfor hirdmenn i det hele tatt valgte å gå til aksjon mot personer som vi i dag vil regne som deres egne landsmenn. Samtidig var disse hirdmennene mennesker. Dersom man går nærmere inn på deres motiver forut for handlingene, med støtte fra foreliggende teori, får man en bedre forståelse for hvilke faktorer som driver mennesker til å handle på en slik måte.

Forskningsspørsmålet omhandler perioden fra 1940 til våren 1943. Dette er en naturlig tidsavgrensning, fordi i denne perioden befant mesteparten av de norske jødene seg i det tyskokkuperte Norge. Det var riktignok en del norske jøder som klarte å gå dekkning og flykte til Sverige, men i kraft av at jøder befant seg i landet i denne tidsperioden, hadde hirdmennene et mål å aksjonere mot. Etter at jødedeportasjonen var gjennomført, samt at flere jøder hadde flyktet til Sverige, var det nesten ingen jøder igjen i landet mellom 1943 og 1945. Dette gjør aksjoner mot norske jøder mellom 1943 og 1945 mindre sannsynlig.⁵

For å kunne svare presist på forskningsspørsmålet, gjør jeg først rede for den historiske konteksten Hirden opererte i. Deretter undersøker jeg hvordan den historiske konteksten påvirket hirdmennesenes evne til å aksjonere mot de norske jødene. Det innebærer å klargjøre hvilken organisasjon Hirden var og tydeliggjøre deres plass i «det nye Norge». Ved hjelp av en slik klargjøring blir det mulig å etablere det faktiske handlingsrommet til Hirden og i hvilken grad det ga rom for hirdmennene til å aksjonere mot jødene. Samtidig er det relevant å redegjøre for Hirdens antisemittisme og hvordan den ble konstruert innad i Hirden.

Tydeliggjøring av Hirdens antisemittisme gir et grunnlag for å vurdere hvilket voldspotensial

³ Lars Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, bd. 2, Den norske militærfascismens historie 1930-1945 (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2012), 331–334, 342–355; Bruland, *Holocaust i Norge*, 122–126, 176–177; Sigurd Sørli, *Solkors eller hakekors: Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945* (Oslo: Dreyer, 2015), 62–63.

⁴ Bruland, *Holocaust i Norge*, 35, 158–162; Oskar Mendelsohn, *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*, bd. Bind 2 (Oslo: Universitetsforlaget, 1986), 63–65.

⁵ Bruland, *Holocaust i Norge*, 470–476.

som lå i ordene som ble brukt i propagandaen. Hvis voldspotensialet i propagandaen var stort, er det grunn til å tro at den var en medvirkende årsak til de anti-jødiske aksjonene i Norge.

1.2 Kilder

Det viktigste kildematerialet til denne studien har vært 10 landssviksaker og Hirdens propagandaorgan, *Hirdmannen*. Utover disse kildene har enkelte politirapporter fra samtida blitt anvendt, samt NS-utgitte bøker som var rettet mot hirdmenn: *Håndbok for Rikshirden* og *Hirdboken*. Ved hjelp av *Nådeløse nordmenn: Hirden 1933-1945* av journalist Eirik Veum har det vært mulig å oppdrive personopplysninger om hirdmenn som deltok i anti-jødiske aksjoner. De 10 utvalgte landssviksakene har blitt valgt på grunnlag av Veums undersøkelser. Disse landssviksakene tegner et bilde av hirdmennes biografi, hva de ble tiltalt for under landssvikoppgjøret og hva de gjorde mot norske jøder under krigen. I forlengelsen av dette gir landssviksakene en indikasjon på hvordan lagmannsrettene forsto hirdmennes anti-jødiske aksjoner. Dermed kan disse landssviksakene fortelle om hvordan Holocaust ble forstått rettslig i samtida. *Hirdmannen* tegner et bilde av det idéuniverset som ble formidlet til hirdmennene og hvordan det antisemittiske fiendebildet ble konstruert. Med utgangspunkt i dette fiendebildet blir det mulig å forstå voldspotensialet i Hirdens antisemittiske propaganda. *Håndbok for Rikshirden* og *Hirdboken* viser hva Hirdstaben forventet av hirdmennene og hvordan Hirden forsto sin egen rolle i «det nye Norge». Framstillingen av hirdmenn i disse bøkene tegner et bilde av det handlingsrommet menige hirdmenn nominelt hadde. Dessuten tilbyr samtidige politirapporter om hirdmanns voldshandlinger et tredjeperspektiv på hirdmanns voldelige opptreden og hvilke disiplinære konsekvenser voldshandlingene fikk for hirdmennene.

Disse kildene gir et bilde av forholdet mellom ord og handling hos hirdmenn og i hvilken grad hirdmennene ble påvirket av strukturene rundt seg da de aksjonerte mot norske jøder. Samtidig gir ikke landssviksakene deres bare svar på hvilke faktorer som fikk dem til å handle, men også hvordan handlingene ble håndtert i ettertid og hvilke konsekvenser det fikk for hirdmennene.

1.3 Tidligere forskning

Til tross for at den tyske okkupasjonen av Norge og den historiske antisemittismen i Norge er relativt godt dekket i den eksisterende forskningslitteraturen, finnes det lite litteratur om

Hirdens historie. Det eneste arbeidet som hittil har satt søkelys på Hirdens historie er *Nådeløse nordmenn: Hirden 1933-1945* av journalist Eirik Veum. I denne boka forsøker Veum å nøste opp i det han omtaler som en ignorert del av norsk okkupasjonshistorie, nemlig norske hirdmenn som samarbeidet med tyskerne og deltok i forbrytelser på norsk jord. Han mener også at hirdmenns rolle i det norske Holocaust ikke har blitt kommunisert tydelig nok. Formålet med boka er å gi leseren et helhetlig innblikk i hvilke forbrytelser hirdmenn var involvert i, deriblant anti-jødiske aksjoner.⁶ Det er verdt å merke seg at denne boka på ingen måte er uttømmende. Imidlertid har denne boka vært sentral for denne studien, i den grad at navn og fødselsdato på enkelte hirdmenn er presentert. Dette har gjort det mulig å etterprøve funnene til Veum samt å identifisere landssviksaker til hirdmenn som deltok i anti-jødiske aksjoner. Veums bok oppfyller ikke de rent akademiske kravene til et historiefaglig arbeid, men den har bidratt med de nødvendige opplysningene for å få tilgang til denne studiens utvalg av 10 landssviksaker.

Det har imidlertid vært mulig å danne seg et bilde av den konteksten hirdmennene befant seg i ved hjelp av foreliggende forskning på norsk okkupasjonshistorie og NS' historie før krigen. Lars Borgersrud⁷; Ivo de Figueiredo og Hans Olaf Brevig⁸; Terje Emberland og Matthew Kott⁹; Bernt Hagtvet, Hans Fredrik Dahl og Guri Hjeltnes¹⁰; Oddvar Høidal¹¹; Øystein Hetland¹²; Berit Nøkleby¹³; Nils Johan Ringdal¹⁴; Bernt Roughvedt¹⁵; Øystein Sørensen¹⁶ og Sigurd Sørli¹⁷ har utarbeidet verker som har vært viktige for denne studien. *Like gode nordmenn?*, *Himmlers Norge*, *Den norske nasjonalsosialismen*, *Quisling: En studie i landssvik*, *Nyordning*, *Hitler eller Quisling?* og *Solkors eller hakekors* gir et innblikk i de

⁶ Eirik Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden* (Oslo: Kagge forlag, 2014), 9–19.

⁷ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*; Lars Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 2. utg., bd. 1, *Den norske militærfascismens historie 1930-1945* (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2018).

⁸ Ivo de Figueiredo og Hans Olaf Brevig, *Den norske fascismen: Nasjonal samling 1933-1940*, En Pax-bok (Oslo: Pax, 2002).

⁹ Terje Emberland og Matthew Kott, *Himmlers Norge: Nordmenn i det storgermanske prosjekt* (Oslo: Aschehoug, 2012).

¹⁰ Bernt Hagtvet, Hans Fredrik Dahl, og Guri Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen: Nasjonal Samling 1933-1945 i tekst og bilder*, 2. utg. (Oslo: Pax Forlag, 1990).

¹¹ Oddvar Høidal, *Quisling: En studie i landssvik* (Oslo: Universitetsforlaget, 1988).

¹² Øystein Hetland, *In the Shadow of the SS: Three Norwegian Police Districts 1940-1945* (doktoravhandling i historie. Oslo: Universitetet i Oslo, 2020).

¹³ Berit Nøkleby, *Nyordning*, bd. 2, *Norge i krig* (Oslo: Aschehoug, 1985).

¹⁴ Nils Johan Ringdal, *Mellom barken og veden: Politiet under okkupasjonen* (Oslo: Aschehoug, 1987).

¹⁵ Bernt Roughvedt, *Med penn og pistol: En biografi om politiminister Jonas Lie* (Oslo: Cappelen Damm, 2011).

¹⁶ Øystein Sørensen, *Hitler eller Quisling? Ideologiske brytninger i Nasjonal samling 1940-1945* (Oslo: Cappelen, 1989).

¹⁷ Sørli, *Solkors eller hakekors*.

politiske og militære forholdene mellom NS og det tyske okkupasjonsregimet og hvilke personlige og ideologiske konflikter det var mellom NS og tyskerne. *Mellom barken og veden*, *In the Shadow of the SS* og *Med penn og pistol* analyserer blant annet forholdet mellom Hirden og det norske politiet og hvordan NS forsøkte å nazifisere det norske politiet. Likevel blir ikke Hirden som en paramilitær organisasjon dekket i detalj i disse arbeidene, med unntak av *Like gode nordmenn?* og *Vi er jo et militært parti*. Samlet sett kan man ved hjelp av disse historiefaglige arbeidene danne seg et bilde av hva tyskerne og NS ønsket å bruke Hirden til og hvordan dette fortonet seg i praksis. Disse arbeidene viser hvordan handlingsrommet til Hirden ble skapt og ga legitimitet til forfølgelse av de norske jødene.

Antisemittisme i Norge, både før og under krigen, har også blitt relativt godt dekket i forskningslitteraturen. I denne studien har arbeidene til Vibeke Kieding Banik¹⁸; Bjarte Bruland¹⁹; Øystein Hetland²⁰; Terje Emberland²¹; Kjetil Braut Simonsen²²; Per Ole Johansen²³; Oskar Mendelsohn²⁴ og Ingebjørg Aasta Erikstein²⁵ vært viktige verker for å få en helhetlig forståelse av NS' antisemittisme. *Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge*, *Holocaust i Norge*, *Antisemittismen i Norge 1900-1940*, *Antisemittismen i Norge ca. 1918-1940* og *Oss selv nærmest* viser blant annet hvordan antisemittismen før 2. verdenskrig hadde sin innflytelse på NS' antisemittisme. *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, *Threats and Euphemisms*, *Holocaust i Norge* og *Antisemittisme er selvforsvar* viser hvordan antisemittismen til NS og Hirden kom til uttrykk under krigen og i hvilken grad antisemittismen ble omgjort til handling. *Antisemittisme er selvforsvar* har også vært sentral for denne studiens analyse av idéuniverset i *Hirdmannen* og bidratt med holdepunkter i tolkingsarbeidet.

¹⁸ Vibeke Kieding Banik, «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge», i *Folkemordenes svarte bok*, red. Bernt Hagtvatn, Nikolai Brandal, og Dag Einar Thorsen, 2. utg. (Oslo: Universitetsforl., 2014), 376–86.

¹⁹ Bruland, *Holocaust i Norge*.

²⁰ Øystein Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, bd. nr. 17, HL-senterets temahefte (Oslo: HL-senteret, 2012), <https://www.hlsenteret.no/aktuelt/publikasjoner/digitale-hefter/kva-visste-nasjonal-samling-om-holocaust.html>.

²¹ Terje Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», i *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, red. Trond Berg Eriksen, Håkon Harket, og Einhart Lorenz (Oslo: Damm, 2005), 401–20.

²² Kjetil Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940: Former, funksjoner og virkninger», i *Historie og moral: Nazismen, jødene og hjemmefronten*, red. Kjetil Braut Simonsen og Øystein Sørensen (Oslo: Dreyer Forlag, 2020), 21–50; Kjetil Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», *Scandinavian Journal of History*, 14. juli 2022, <https://doi.org/10.1080/03468755.2022.2097946>.

²³ Per Ole Johansen, *Oss selv nærmest: Norge og jødene 1914-1943* (Oslo: Gyldendal, 1984).

²⁴ Mendelsohn, *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*.

²⁵ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*.

Av de nevnte verkene over har *Holocaust i Norge, Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, *Threats and Euphemisms* og *Jødenes historie i Norge* vært viktige for å forstå jødepolitikken under den tyske okkupasjonen av Norge. I korte trekk forteller denne forskningen at Holocaust i Norge var noe annerledes enn i andre europeiske land. Mens Holocaust i Polen og Sovjetunionen foregikk mye mer åpenlyst, skulle Holocaust i Norge foregå etappevis, effektivt og i stillhet. Det videre spørsmålet er hva dette hadde å si for hirdmenns anti-jødiske aksjoner i Norge. Svaret på dette spørsmålet forteller noe om hvordan NS og tyskerne ville anvende hirdmenn i historiens største folkemord.

Samtidig har internasjonal forskning på deltakere i folkemord og Holocausts gjerningspersoner vært viktige for denne studien. Av disse har arbeidene til Saul Friedländer²⁶; Roger Griffin²⁷; Terje Emberland²⁸; Christopher R. Browning²⁹; Thomas Kühne³⁰ og James E. Waller³¹ dannet et grunnlag for å forstå forutsetningene for å delta i folkemord og hvordan et gitt idéunivers påvirker handlingsmønstrene til gjerningspersoner. I denne studien har disse verkene blitt brukt som teoretisk grunnlag for å systematisere drøftingen om hvilke faktorer som drev hirdmenn til å aksjonere mot norske jøder under krigen.³²

1.4 Metodologiske utfordringer og evalueringer

Metodene for denne studien har vært kvalitative. Siden noen av studiens mål var å finne dokumentasjon på enkelte hirdmenns anti-jødiske aksjoner, dokumentasjon på ideologien deres og deres selvforståelse, er det naturlig å gå inn i tekstlige kilder som kan fortelle noe om

²⁶ Saul Friedländer, *The Years of Persecution, 1933-1939*, bd. Bind 1, Nazi Germany and the Jews (London: Widenfeld & Nicolson, 1997).

²⁷ Roger Griffin, «'Heroisk dobling' som drivkraft i ideologisk motivert vold», i *Politisk vold: Former og årsaker*, red. Bernt Hagtvat, Nik. Brandal, og Øystein Sørensen (Oslo: Dreyer Forlag, 2021), 119–135.

²⁸ Terje Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger - Om SS og 'hellig' vold», i *Politisk vold: Former og årsaker*, red. Bernt Hagtvat, Nik. Brandal, og Øystein Sørensen (Oslo: Dreyer Forlag, 2021), 139–150.

²⁹ Christopher R. Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», i *The Raul Hilberg Memorial Lecture* (University of Vermont: The Carolyn and Leonard Miller Center for Holocaust Studies, 2011).

³⁰ Thomas Kühne, «Male Bonding and Shame Culture: Hitler's Soldiers and the Moral Basis of Genocidal Warfare», i *Ordinary People as Mass Murderers: Perpetrators in Comparative Perspective*, red. Olaf Jensen og Claus Christian W. Szejnmann, *The Holocaust and Its Contexts* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 55–77.

³¹ James E. Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil: The Making of Perpetrators of Genocide and Mass Killing», i *Ordinary People as Mass Murderers: Perpetrators in Comparative Perspective*, red. Olaf Jensen og Claus Christian W. Szejnmann, *The Holocaust and Its Contexts* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 145–164.

³² Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 2. utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), 136.

dette. Kvalitativ analyse av tekst innebærer å gripe innholdet i teksten ved hjelp av teksttolking. Det innebærer å etablere sammenhengen mellom opphavspersonen, budskapet i teksten og den konteksten teksten var en del av, samtidig som man ikke tolker kilden utover det kilden faktisk forteller.³³

De metodologiske utfordringene i studien kan best beskrives ved å gjengi kildekritikkens prinsipper. Det sentrale i ethvert historiefaglig kildearbeid er å vurdere kilders troverdighet og egnethet. For å kunne vurdere troverdigheten til en kilde må man først finne ut hvem som er opphavspersonen til kilden, hvem som er mottakeren av kilden, når kilden kom ut, hvilken nærhet kilden har til hendelsen man vil undersøke, hvilken kontekst kilden kan plasseres i og hvilken funksjon kilden hadde i samtida si.³⁴ Samtidig blir en kildes egnethet påvirket av de spørsmålene man stiller til kilden og hvilken informasjon man ser etter, jf. det funksjonelle kildebegrepet.³⁵ Tolkningen av en kilde er også avhengig av om man behandler en kilde som en levning eller en beretning. I praksis er dette skillet flytende, men som regel behandler man en kilde som en beretning når man undersøker det konkrete meningsinnholdet i kilden, og man behandler en kilde som levning når man skal vurdere og analysere de datidige mentalitetene og tenkemåtene som kilden uttrykker.³⁶

Etter hvert som man leser flere kilder i tandem med tidligere forskning, vil forståelsen øke fortløpende, jf. den hermeneutiske sirkelen. Den hermeneutiske sirkelen betyr at man sammenlikner og sammenstiller kilder med hverandre. Den gjør en i stand til å rekonstruere den fortida man ønsker å forklare. En av de største fallgruvene med en slik metodikk er anakronismer, dvs. å tolke en historisk hendelse ut fra sin egen tid uten hensyn til datidas tenkemåter, eller å plassere noe i feil tidsepoke. For å unngå dette er det viktig å legge fokuset på å forklare hvordan og hvorfor fortidige handlinger ble gjort og hvilken innvirkning den historiske konteksten hadde på den handlende. Tidligere forskning er også en del av den hermeneutiske sirkelen, idet forskningen bidrar med holdepunkter i tolkingen av historiske kilder og virker styrende på tolkingsarbeidet.³⁷ Når ulike kilder og tidligere forskning brukes på denne måten blir det mulig å sette komplekse sammenhenger inn i en større helhet, jf.

³³ Kjeldstadli, *Fortida*, 184–187.

³⁴ Astri Andresen mfl., *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*, 2. utg., Samlagets bøker for høgare utdanning (Oslo: Det Norske Samlaget, 2015), 169–183, 209–229.

³⁵ Andresen mfl., 44–46; Kjeldstadli, *Fortida*, 169–170.

³⁶ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 68–70; Kjeldstadli, *Fortida*, 170–175.

³⁷ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 61; Kjeldstadli, *Fortida*, 122–129.

syntetisering. Forutsetningen for syntesens gyldighet er at den er fundert i empiri, dvs. de historiske kildene, og at konklusjonene ikke går utover empirien.³⁸ I denne studien har dette vært metodikken.

Landssviksakene kan utgjøre en metodologisk utfordring. Den tiltalte og dens forsvarer vil alltid forsøke å framstille den tiltalte i best mulig lys, i håp om at den tiltalte blir frikjent eller får en mindre streng straff. Det kan innebære at den tiltalte utelater relevante og kompromitterende opplysninger når hen forklarer seg for retten.³⁹ Imidlertid er landssviksakene primærkilder som er nære de gitte hendelsene. De er også relativt standardiserte i kraft av at de fulgte en rettsprosedyre. I denne studiens utvalg av 10 landssviksaker har det vært mulig å finne politirapporter som dokumenterer anti-jødiske aksjoner i sanntid og som ble brukt i landssvikoppjøret. Forutsetningen for disse politirapportenes eksistens var enten at en politikonstabel var vitne til en forbrytelse, eller at en sivil person anmeldte et forhold som ble fulgt opp av politiet. Disse politirapportene var derfor svært nære hendelsene, og politikonstablene hadde et tredjeperspektiv på hendelsene som styrker disse politirapportenes troverdighet og egnethet. Landssviksakene inneholder også en profil på den tiltalte, der man får kjennskap til den tiltaltes bakgrunn og motiver. I så måte representerer landssvikarkivet det beste tilgjengelige kildematerialet for dem som vil utforske og analysere opplysninger om gjerningspersoners straffbare forhold under okkupasjonstida. Av den grunn har landssviksakene hovedsakelig blitt lest og tolket som beretninger.⁴⁰

Samtidig er landssvikarkivet fritt tilgjengelig for allmenheten. De landssvikdømtes straffbare forhold er ikke lenger underlagt taushetsplikt.⁴¹ De undersøkte hirdmennene er heller ikke omfattet av personvernreglene i henhold til GDPR, i og med at de ville vært godt over 100 år i dag og mest sannsynlig ikke lever lenger.⁴² Av disse grunnene har jeg valgt å presentere navnene på de undersøkte hirdmennene. Det har ikke blitt gjort for å sverte dem og deres etterkommere, men det har blitt gjort av hensyn til prinsippet om etterprøvbarehet.⁴³ Det har

³⁸ Kjeldstadli, *Fortida*, 224–226.

³⁹ Olav Christoffer Bogen, *Fremst i fylkingen: Germanske SS Norge - Organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi* (Masteroppgave i historie. Oslo: Universitet i Oslo, 2008), 4–5.

⁴⁰ Kjeldstadli, *Fortida*, 173–175.

⁴¹ Arkivverket, «Landssvikarkivet – hvordan få tilgang?», 08.05.2017, <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/landssvikarkivet-hvordan-fa-tilgang>.

⁴² Lov 15.06.2018 nr. 38 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven), https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-15-38/KAPITTEL_gdpr#KAPITTEL_gdpr.

⁴³ Kjeldstadli, *Fortida*, 139–140.

også blitt gjort av hensyn til ofrene, slik at de og deres etterkommere får vite hvem som voldte skade på deres familiemedlemmer. Det er viktig synliggjøre forbrytelsene og gi dem et ansikt, slik at vi blir bedre i stand til å forstå det som hendte. Da kan vi forhindre at noe liknende skjer i framtida.

De NS-utgitte kildene, for eksempel *Hirdmannen*, *Håndbok for Rikshirden* og *Hirdboken*, kan også utgjøre en annen metodologisk utfordring. Disse kildene er produkter av NS-propagandaen, og følgelig er de normative primærkilder med en sterk slagside. Dermed er det ikke produktivt å behandle disse kildene som beretninger.⁴⁴ I stedet ble disse kildene behandlet som levninger. Ved hjelp av en slik kvalitativ teknikk får man tilgang til Hirdens virkelighetsforståelse og deres egen selvforståelse, og det blir mulig å forstå motivene bak anti-jødiske aksjoner.⁴⁵

Samtidig behøves en tydelig definisjon på en anti-jødisk aksjon. I denne sammenhengen vil en anti-jødisk aksjon defineres som et aggressivt anslag mot jødiske personer på grunn av deres etnisitet, med et mål om å spre frykt og vise ringeakt for de utsatte jødene. Dette aggressive anslaget kunne skje gjennom hærverk på jødiske eiendommer, vilkårlige arrestasjoner, trakassering og/eller voldshandlinger.

1.5 Studiens struktur

Oppgaven er delt inn i fem kapitler, hvorav ett kapittel er et redegjørelseskapittel og to kapitler er analyse -og empirikapitler. De resterende kapitlene er innlednings -og oppsummeringskapitler.

Kapittel 2 redegjør for Hirdens posisjon i «det nye Norge», dvs. Norge under et nasjonalsosialistisk regime underlagt NS og Nazi-Tyskland, og den historiske konteksten Hirden befant seg i. Kapitlet presenterer hvilke vyer NS og tyskerne hadde for Norge og hvordan Hirden skulle anvendes i dette. Selv om den tyske okkupasjonsmakten og NS delte et antisemittisk verdenssyn, var det ikke gitt at deres framtidsutsikter var like. Dermed oppsto gnisninger mellom tyskerne og NS i synet på «det nye Norge». Samtidig var det også en del konflikter mellom Hirden og det ordinære politiet når det gjaldt politiets maktmonopol og

⁴⁴ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 7–9.

⁴⁵ Kjeldstadli, *Fortida*, 170–172.

politiets nominelle nøytralitet. Dette kapittelet viser hvordan disse gnisningene samlet sett påvirket Hirdens handlingsrom i møte med jødene.

Kapittel 3 redegjør for og analyserer den rasistiske antisemittismen i *Hirdmannen*. Ved å analysere Hirdens rasistiske antisemittisme, slik den kommer fram i propagandaen, blir det mulig å peke på hvilket voldspotensial som lå i disse ordene. *Hirdmannen* var et av de mest ytterliggående antisemittiske propagandaorganene i det tyskokkuperte Norge. Dermed er det interessant å undersøke om denne propagandaen påvirket hirdmenns anti-jødiske aksjoner.

Kapittel 4 analyserer og drøfter hirdmenns anti-jødiske aksjoner. Et utvalg anti-jødiske aksjoner blir presentert ved hjelp av 10 landssviksaker. Meningsinnholdet i disse landssviksakene blir drøftet med støtte fra foreliggende forskningslitteratur om Holocausts gjerningspersoner og hvordan personer blir involvert i folkemord. Formålet med kapittelet er å komme fram til hvilke faktorer som drev hirdmennene til å aksjonere mot norske jøder i Norge og hvilke konsekvenser disse aksjonene fikk for hirdmennene. Samtidig kan disse faktorene også fortelle om hvordan NS-regimet og den tyske okkupasjonsmakten ønsket å bruke hirdmennene i det norske Holocaust.

Kapittel 5 er et oppsummerende kapittel. Funnene fra de foregående kapitlene blir sammenfattet i dette kapittelet. Dessuten vil kapittelet komme med en forklaring på hvorfor Hirdens anti-jødiske aksjoner ikke ble mer omfattende enn det man kanskje skulle tro. På den måten blir en annen side av det norske Holocaust presentert.

1.6 Fra ord til handling – teoretiske perspektiver på antisemittismens voldspotensial

I Holocaust-forskningen har man forsøkt å forklare hvordan et hatefullt budskap ble omgjort til handling og hvordan «normale» personer ble involvert i historiens største folkemord. Grovt sett kan man dele disse teoriene i to grupper: Teorier som vektlegger ideologien bak handlingene, og teorier som vektlegger sosial -og evolusjonspsykologiske faktorer forut for handlingene.

Saul Friedländer har forsøkt å forklare folkemordspolitikken til Nazi-Tyskland med den konseptuelle ideologien «frelsende antisemittisme». Frelsende antisemittisme kan defineres

som redselen for en pågående og jøde-initiert degenereringsprosess av «den ariske rasen», der man søker en forløsning, eller frelse, fra denne antatte degenereringsprosessen. Denne lengselen etter forløsning får også religiøse undertoner, der drømmen om frelse fra degenereringsprosessen dyrkes i propagandaen og på partimøter, på samme måte som frelse blir dyrket i frelsesreligioner. I den frelsende antisemittismen får kampen mellom «den ariske rasen» og jødedommen apokalyptiske dimensjoner, og det understrekes i propagandaen at handling må skje. Forløsningen oppnås idet man frigjør seg fra jødedommens grep og utviser jødene, muligens utrydder dem. I denne formen for rasistisk antisemittisme blir ikke rasistisk antisemittisme ansett som et av flere likeverdige elementer innenfor et overordnet rasistisk verdenssyn. I stedet blir kampen mot jødedommen ansett som det dominerende aspektet i et rasistisk verdenssyn, der rasistiske oppfatninger mot andre etniske grupper blir underordnet.⁴⁶ Dermed impliserer Friedländers konsept at «frelsende antisemittisme» er en forutsetning for anti-jødiske aksjoner.

Roger Griffin har også forsøkt å teoretisere personers deltakelse i folkemord ved hjelp av konseptet «heroisk dobling». «Heroisk dobling» består av de «psykodynamiske prosessene som fører til at mennesker kan bryte med sosiale og moralske tabuer, og slik bli i stand til å drepe andre og - om nødvendig - selv gå i martyrdøden for politiske formål».⁴⁷ «Heroisk dobling» kan defineres som personers tilbøyelighet til å utøve vold, uten å nødvendigvis å ha noen ytre tegn på psykoser. Disse voldshandlingene blir gjort uten betenkeligheter og medlidenhet, og man blir gjort i stand til å forlate «en 'normal' rutinetilværelse, for slik å oppnå symbolsk udødelighet».⁴⁸ Volden blir rituell og forløsende, og gjerningspersonen blir framstilt, eller framstiller seg selv, som en hellig kriger. Til slutt oppnår man en «symbolsk transcendens overfor fåfengt, kosmisk absurditet og dødelighetens begrensninger».⁴⁹ I en slik prosess blir det mulig å leve et normalt liv ved siden av, samtidig som man planlegger i detalj en spektakulær voldshandling rettet mot et symbol eller status quo, jf. dobling av selvet. Med dette konseptet forsøker Griffin å forklare hvordan personer som ellers framstår som normale kan utføre brutale voldshandlinger, frigjøre seg fra psykologiske spenninger og eventuelt gå i martyrdøden for en antatt hellig sak. Volden blir helliggjort og rettfærdiggjort med utgangspunkt i en ønsket utopi, som individet lar seg overbevise av.⁵⁰ Dermed impliserer

⁴⁶ Friedländer, *The Years of Persecution, 1933-1939*, Bind 1:82–87.

⁴⁷ Griffin, «Heroisk dobling», 119.

⁴⁸ Griffin, 120.

⁴⁹ Griffin, 124.

⁵⁰ Griffin, 124–129.

Griffins teori at den ytterliggående ideologien, rasjonaliseringen av ideologiens prinsipper og doblingen av selvet er forutsetninger for anti-jødiske aksjoner.

Terje Emberland bygger videre på dette konseptet og viser hvordan denne «heroiske doblingen» skjedde hos SS. Emberland betegner SS' ideologi som en sekularisert og politisk religion. Han gjengir de millenaristiske trekkene i SS' ideologi, altså ideen om en endetidskamp mellom det gode og det onde, der det bare var to utfall: Total undergang eller total seier over «jødemakten». Jødene ble framstilt som ondskapens representanter på jorda, mens germanerne var framstilt som godhetens representanter som kjempet en hellig og rettferdig kamp mot ondskapen.⁵¹ I et slikt idéunivers måtte volden bli utført i henhold til den millenaristiske ideen og ikke i henhold til personlig vinning eller ens egne nedrige motiver. Det millenaristiske preget i SS' ideologi bidro til at voldshandlinger mot sivile fikk en «hellig» rettferdiggjøring, fordi voldshhandlingene var ansett for å være nødvendige for å oppnå det utopiske storgermanske tusenårsriket. Med andre ord, målet helliget middelet.⁵² Da vold ble utført i henhold til denne ideen, kunne individene lettere frigjøre seg fra personlig ansvar, skape en avstand til sine egne handlinger og rasjonalisere drap. Dette gjorde det mulig å leve et «normalt» liv ved siden av.⁵³ Implikasjonen av et slikt resonnement er at SS' millenaristiske ideologi var den viktigste faktoren bak SS' anti-jødiske aksjoner. Dermed kan man spørre seg om Hirten hadde en liknende millenarisme i sin ideologi.

Christopher R. Browning har forsøkt å teoretisere hvorfor mennesker deltok i Holocaust og gjorde seg til gjerningspersoner. Det har eksistert ulike forklaringer for deltakelse i Holocaust. Den ene har vært at gjerningspersonene var under tvang. En annen forklaring sier at Theodor Adornos konsept om «den autoritære personlighet» forklarer personers deltakelse i folkemord. En tredje forklaring sier at Holocaust var en forlengelse av de morderiske tilbøyelighetene som lå i tysk kultur. Browning mener disse forklaringene ikke forklarer deltakelse i folkemord på en tilfredsstillende måte, fordi disse forklaringene distanserer oss fra noe som alle mennesker potensielt kan gjøre.⁵⁴ Browning mener at forklaringer på folkemord ligger i sosialpsykologien. Browning mener at teorien om kognitiv dissonans er relevant. Personer som utøver handlinger i strid med sin opprinnelige moral, opplever en

⁵¹ Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger», 140–145.

⁵² Emberland, 145–147.

⁵³ Emberland, 146–147.

⁵⁴ Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 4–6.

kognitiv dissonans når handlingene ikke samsvarer med oppfatningene. For å bøte på denne kognitive dissonansen som oppstår, tilpasser en sin egen moral i henhold til handlingene og rasjonaliserer dem, noe som forsoner en med sine egne handlinger og senker terskelen for å utføre flere mord.⁵⁵ I tillegg påstår Browning at et sterk sosialt press etter å være konform kan være en forutsetning for handling. Dersom det å adlyde ordre og underkaste seg en autoritet er konformt samt at en person har en evne til å tilpasse ens egen moral i henhold til en konformitet som dehumaniserer en gitt gruppe, kan en gjerningsperson være skapt.⁵⁶

James E. Waller har et liknende resonnement som Browning. Han forsøker å forklare personers deltakelse i folkemord ut fra en antatt underkommunisert del av menneskelig natur. Siden krig har vært en konstant i menneskets historie, samt at flere og flere mennesker har blitt drept i konflikt i århundrene som har gått, må forklaringen til folkemord ligge i en mørk side av menneskelig natur og evolusjonær psykologi, mener Waller. Fokuset må ikke lenger legges på institusjonene og ideologiene som legger til rette for folkemord, men på motivasjonene til gjerningspersonene. På den måten kan vi forstå bedre hvorfor folkemord skjer, hevder Waller.⁵⁷ For at et folkemord skal skje må et gitt verdenssyn skapes, der kollektivistiske verdier, slik som konformitet, lydighet og tradisjon, skapes og der underkastelse til autoriteter verdsettes.⁵⁸ Det kreves også en konstruksjon av en «oss mot dem»-dynamikk, der «de andre» er en ondsinnet gruppe mennesker som frigjøres fra universelle moralske forpliktelser.⁵⁹ Til slutt kreves det en sosial kontekst som bidrar til at folkemordet opprettholdes ved hjelp av gruppeidentifikasjon, bindende faktorer og sosialisering inn i en voldskultur.⁶⁰ Når et mord blir utført og når dette mordet blir verdsatt av andre gruppede medlemmer, vil terskelen for utføre flere mord senke seg. På den måten blir man blir mer og mer involvert i voldskulturen som skapes. Det som er grunnlaget for slike handlingsmønstre, er menneskers naturlige behov for sosial tilhørighet og menneskers kollektivistiske tilbøyeligheter, noe som har utviklet seg i menneskers hjerner gjennom evolusjon, hevder Waller.⁶¹

⁵⁵ Browning, 6–11.

⁵⁶ Browning, 11–15.

⁵⁷ Waller, «The Ordinariness of Extraordinary Evil», 145–147.

⁵⁸ Waller, 152–154.

⁵⁹ Waller, 154–157.

⁶⁰ Waller, 157–162.

⁶¹ Waller, 162–163.

Thomas Kühne har en litt annerledes tilnærming. I stedet for å anvende sosialpsykologiske eller evolusjonspsykologiske teorier i forklaringer på deltakelse i folkemord, anvender Kühne tyske Wehrmacht-soldaters vitnesbyrd til å komme med sosiologiske forklaringer på hvorfor enkelte av dem deltok i Holocaust. Ifølge Kühne var kameratskapet mellom soldatene og «skam-kulturen» mellom dem viktige faktorer for deltakelse i Holocaust. «Skam-kulturen» viser til en kollektivistisk tendens i det tyske samfunnet på denne tida, ikke ulikt fra den norske «janteloven». I denne kulturen var konformitet et sosialt krav. Den eneste veien til selvrealisering i en slik kultur var gjennom kollektivet og ikke gjennom ens egne individuelle ambisjoner.⁶² Kameratskapet mellom tyske soldater var en bestanddel av denne «skam-kulturen», i den grad at kameratskapet forpliktet en til å ikke svikte sine egne kamerater og at en måtte sette pris på og se opp til kameraters offervilje.⁶³ Kombinasjonen av et kameratskap utgått fra en «skam-kultur» og et antisemittisk idéunivers la til rette for dannelsen av en ytterliggående konformitet, der tøffhet, standhaftighet og mental styrke var verdsatt. I denne kulturen var mord på jøder ansett som et uttrykk for tøffhet, standhaftighet og mental styrke. Dersom man uttrykte bekymringer for eller ikke ville delta i gruppens «ritualer», var man ansett som feig og svak. Dette ønsket om å ikke framstå som feig eller svak foran sine medsoldater, jf. «skam-kulturen», samt det antisemittiske idéuniverset som soldatene var omgitt av, var sentrale faktorer for Wehrmacht-soldaters deltakelse i Holocaust, mener Kühne.⁶⁴ I så måte likner Kühnes resonnement mye på Brownings resonnement om en ytterliggående konformitet og sosialt press som forutsetninger for voldelig handling mot en gitt gruppe.

⁶² Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 62–65.

⁶³ Kühne, 59–62.

⁶⁴ Kühne, 65–74.

2 Hva var Hirden og hva var deres plass i «det nye Norge»?

For å kunne peke på de faktorene som drev hirdmenn til å aksjonere mot norske jøder, må det først klargjøres hva Hirden og hva deres plass i «det nye Norge» var. Handlingsrommet til Hirden for å utføre antisemittiske aksjoner i det tyskokkuperte Norge var avhengig av den rollen de fikk. Det ble hovedsakelig bestemt av politiske forhold, men det var også avhengig av forholdet til det som i utgangspunktet var statens maktmonopolist: Politiet. Hirdens evne til å aksjonere ble også enda mer innviklet av de tyske okkupantene. Tyskerne og NS hadde til dels motstridende oppfatninger om av hva Hirden skulle gjøre i «det nye Norge». Samtidig er det også viktig å undersøke hvordan Hirden tolket sitt eget handlingsrom. Siden Hirden var en del av NS og NS var prisgitt de tyske okkupantene, er det grunner til å tro at Hirden ikke fikk det handlingsrommet de egentlig ønsket seg.

Derfor vil dette kapittelet handle om å klargjøre hva Hirdens handlingsrom var og hvordan handlingsrommet samsvarte med Hirdens egen selvforståelse og NS' egne mål for organisasjonen. I dette kapittelets første del blir Hirdens tidlige historie, Hirdens organisasjon, NS' mål med Hirden og Hirdens selvforståelse redegjort for. I kapittelets andre del blir Hirdens forhold til SS klargjort, fordi SS hadde en interesse av å bruke Hirden som en rekrutteringsbase for Waffen-SS. Dette må ha påvirket handlingsrommet til Hirden, noe som krever en avklaring. I kapittelets tredje og siste del blir rammene for Hirdens handlingsrom klargjort i forhold til de øvrige aktørene som Hirden måtte forholde seg til. Disse var politiet og Reichskommissariatet.

2.1 Hirden som en paramilitær organisasjon og deres selvforståelse

Hvorfor var det behov for en paramilitær enhet i NS?

Hirden ble dannet etter hvert som behovet for et ordensvern på NS' partiarrangementer meldte seg. Etter at NS ble dannet 17. mai 1933 og begynte å holde sine valgkamparrangementer i forbindelse med stortingsvalget i 1933, fikk disse arrangementene en provoserende karakter relativt kjapt. Uro rundt arrangementene ble utløst, særlig i arbeiderstrøk dominert av Arbeiderpartiet. Den radikale venstresiden anså NS som en farlig fascistisk organisasjon og en norsk avlegger av NSDAP, det tyske nasjonalsosialistiske partiet. NS-ledelsen anså det som nødvendig å ha et ordensvern, underlagt partiet, som kunne sørge for sikkerheten på partiarrangementene. Samtidig trengte NS en aktivistisk kjerne som

kunne vise partiets styrke og utføre det politiske arbeidet på gatenivå. Hirden skulle framstå som en militaristisk eliteorganisasjon utgått fra NS, og den skulle ha en disiplinerende effekt på NS' medlemmer. Formålet med Hirden var å minske det politiske handlingsrommet til venstresida ved bruk av vold og spredning av nasjonalsosialistisk propaganda.⁶⁵

Opprettelsen av Hirden hang sterkt sammen med den militære mentaliteten til NS-ledelsen. NS-ledelsen hadde en sterk tro på at militære handlemåter, som å gi og adlyde ordre, lett kunne overføres til det politiske feltet og at et strengt kommando-hierarki var tilstrekkelig for samfunnsmessig og politisk stabilitet, jf. førerprinsippet.⁶⁶ For offiserene i NS, deriblant Vidkun Quisling, Ragnvald Hvoslef og Frederik Prytz, var politikken lik en slagmark. Det var lett for dem å skille mellom alliert og fiende, og de verdsatte kompromissløs vilje og resolutt handling mer enn kompromissvillighet og nøkternhet.⁶⁷ I tillegg til å ha nære militære forbindelser, hadde NS-miljøet kontakt med advokater og forretningsmenn innen bank, industri og shipping. Alle disse aktørene var enige i at den største faren for det norske samfunnet var en nært forestående bolsjevistisk revolusjon i Norge, ledet av det de mente var det Moskva-styrte Arbeiderpartiet.⁶⁸

Behovet for en paramilitær enhet hang sammen med disse aktørenes ideologi og deres virkelighetsforståelse. Ideologien og virkelighetsforståelsen var sterkt preget av de realitetene som var i Norge under mellomkrigstida, der politisk uro, politisk fragmentering, økonomisk krise, politisk radikaliserings og ekstremisme ble sentrale kjennetegn for perioden. Alle disse aspektene bidro til en skarp forakt for det liberale demokratiet innad i NS-miljøet. NS-miljøet antok at ustabiliteten kom i stand på grunn av det liberale demokratiet. Dermed var ikke det liberale demokratiet ansett som en gyldig styreform som kunne håndtere de samfunnsmessige og politiske utfordringene Norge sto overfor.⁶⁹ NS-miljøet innså at en radikal omveltning av hele samfunnet var nødvendig for å redde det. Med andre ord, de så behovet for en «nasjonal revolusjon».

⁶⁵ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:233–246; de Figueiredo og Brevig, *Den norske fascismen*, 50–51; Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden* (Oslo: Centralforlaget, 1943), 7–12; Nøkleby, *Nyordning*, 2:120; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 33–37.

⁶⁶ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:233–238; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 11.

⁶⁷ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:235–236.

⁶⁸ Borgersrud, 1:277–283; Hagtvatn, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 177–182; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 61.

⁶⁹ Hagtvatn, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 49–57; Program for Nasjonal Samling, 1-3; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 55–58.

Den norske fascismen tok form fra slutten av 1920-tallet og ut 1930-tallet, der norske offiserer og forretningsmenn ofte var initiativtakerne. På denne tida ble det opprettet en rekke fascistiske grupperinger i Norge. En av dem var Nordisk Folkereisning, som var forløperen til NS. Vidkun Quisling var frontfiguren i dette fascistiske miljøet, og virkelighetsforståelsen til Nordisk Folkereisning ble senere overført til NS, da Quisling opprettet partiet i 1933. I Nordisk Folkereisning og NS ble det postulert at Norge sto overfor en apokalyptisk systemkrise. Redselen for en bolsjevistisk revolusjon, reduksjonen av Norges forsvarsevne, degenereringen av «den nordiske rase», det kulturelle og åndelige forfallet forårsaket av «pengeveldet» og «partipolitikernes» tilsynelatende mangel på handling i en økonomisk og politisk ustabil tid, bidro til at mange offiserer og forretningsmenn så det som nødvendig å innføre et fascistisk statssystem og å avskaffe parlamentarismen og det liberale demokratiet i Norge. Marxistene, dvs. den politiske venstresiden, var ansett som så farlige for nasjonalstaten og nasjonens egenart at det ikke kunne gis politisk rom til dem lenger. Liberalistene og de borgerlige partiene var ansett som for tolerante overfor marxistene, noe som betød at den liberale tanke og dens «tvetydige og feige halvhet» hadde utspilt sin rolle i samfunnsutviklingen. Man måtte føre en kamp mot disse kreftene og skape noe helt nytt for å imøtekomme «den nye tids krav». ⁷⁰ NS ville skape et organisk samfunnssystem, der indre spenninger, kverulerende fagforeninger, streiker, lockout og klassekamp var en saga blott. Ved hjelp av førerprinsippet kunne man skape et handlekraftig og sentralistisk statsstyre, gjenreise forsvarsevnen, organisere samfunns- og kulturlivet på korporativt vis og innføre en sterkt regulert planøkonomi med velferdsordninger og tiltak for å styrke deltakelsen i arbeidslivet. En slik nyordning skulle bidra til å skape økonomisk og sosial stabilitet i samfunnet, gjenreise nasjonen, verne «om folke-ætten» og sikre det norske folks framtid. ⁷¹

Jødene og «jødisk ånd» ble etter hvert i sterkere grad framstilt som bindeleddet for alle de negative aspektene ved samfunnsutviklingen i Norge. Da NS ble dannet var kombinasjonen av marxismen, bolsjevismen, materialismen, frimureriet og liberalismen ansett som kimen til samfunnsproblemene. Fra 1935 og utover ble det tydeligere markert at disse ideologiene var jødiske konstruksjoner og at deres utbredelse *måtte* stoppes. ⁷² Dermed hadde kampen mot

⁷⁰ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:226–236; Hagtvatn, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 61–80; Nordisk Folkereisning, *Redegjørelse for Nordiske Folkereisning's Retningslinjer* (Oslo: Det Mallingske Boktrykkeri, 1931), 3–11; Program for Nasjonal Samling, 1-3; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 59–62.

⁷¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:9–11; Program for Nasjonal Samling, 3-7; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 60–61.

⁷² Sørli, *Solkors eller hakekors*, 61–62.

«jødisk ånd» og jødisk innvandring en høy prioritet blant folkene i NS-miljøet, særlig fra 1935.

NS' ideologi var iboende revolusjonær og voldsforherligende, noe som understreket behovet for en fortropp for den kommende «nasjonale revolusjonen».⁷³ Den antatte systemkrisen var så alvorlig at vold ble et akseptabelt politisk middel på veien mot den «nasjonale revolusjonen». Volden ble derfor systematisk dyrket i propagandaen.⁷⁴ Den sterke redselen for bolsjevismen understreket også behovet for voldsberedskap hos NS.⁷⁵ En paramilitær gruppe kunne imøtekomme dette behovet, synliggjøre partiets styrke og framstå som en aktør som kunne representere lov og orden i et ellers ustabilt norsk samfunn på 1930-tallet. Etter hvert som antisemittismen ble dominerende i NS' ideologi fra 1935, ønsket NS å stoppe det de anså som destabiliserende sosiale elementer. Dette handlet om å stoppe innvandringen av jøder og andre «unasjonale», som bidro til å svekke norsk egenart og den nordiske rasen.⁷⁶ Hirten som en fortropp og et symbol på partiets styrke, renhet og makt, kunne bidra til at disse ønskene ble oppfylt på gatenivå.

Quislings håndgangne menn

Hirten hadde et annet navn ved opprettelsen i 1933, nemlig Specialavdelingen (heretter S.avd.). Under valgkampen i 1933 hadde kaptein Carl J. E. Stenersen og major Ragnvald Hvoslef sørget for et ordensvern som skulle beskytte Vidkun Quisling og andre i NS-ledelsen. Stenersen og Hvoslef hadde bakgrunn i to væpnede paramilitære grupper som oppsto før NS, nemlig Samfundsvernet og Leidangen.⁷⁷ Formålet med disse gruppene var å forhindre en revolusjon anført av arbeiderbevegelsen. Disse to gruppene hadde en tydelig pro-fascistisk profil.⁷⁸ Hvoslef og Stenersen hadde først og fremst hentet mannskap fra Leidangen. Erfaringene de hentet fra valgkampen ledet til opprettelsen av det som skulle bli S.avd. Det hendte at leidangfolkene fikk en del juling da møter ble holdt i arbeiderstrøk, det hendte at ordensvernet sviktet, det ble framsatt klager mot dem og medlemmene fikk strenge krav om oppmøte, noe som kunne gå utover deres lønnede arbeid ved siden av aktivismen.

⁷³ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 13–14.

⁷⁴ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:233–234, 250–254.

⁷⁵ Hagtvet, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 30–49.

⁷⁶ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:235; Hagtvet, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 66–73; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 60–62.

⁷⁷ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:238–240.

⁷⁸ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 55–59.

Konklusjonen var at det var et behov for et bedre organisert ordensvern etter inspirasjon fra Sturmabteilung (heretter SA), NSDAPs ordensvern.⁷⁹

I november 1933 ble S.avd. formelt opprettet. Organisasjonen skulle ikke bare være ansvarlig for ordensvern på partiarrangementer, men også sørge for disiplinær kontroll innad i partiet. Det ble bestemt at det skulle være ett S.avd.-medlem for hvert 10. NS-medlem og at organisasjonsstrukturen skulle være militær, med tilhørende militære grader og uniformer med bandolær for S.avd.-medlemmene. Dessuten måtte de sverge personlig troskap til Vidkun Quisling og hengi seg den nasjonalsosialistiske ideologien.⁸⁰

Etter hvert ble likhetene til SA oppfattet som for mange blant folk både innad og utenfor NS-miljøet. I tillegg til dette hadde Ernst Röhm og ledelsen i SA blitt utrensket i «De lange knivers natt» natt til 30. juni 1934. Etter denne hendelsen ønsket NS å distansere seg fra likhetene til SA. De håpet på at dette ville styrke omdømmet til NS, både i Norge og i Tyskland. NS hadde vist støtte til Hitler i kjølvannet av «De lange knivers natt», og da var ikke S.avd. et passende navn lenger.⁸¹ Dermed ble S.avd oppløst 17. september 1934 og avløst med en ny organisasjon 21. september 1934, Hirden. I realiteten var dette bare en kosmetisk operasjon. Organisasjonen fikk bare et nytt navn.⁸²

Navneskiftet hadde også en annen funksjon. Ved å spille på norrøn symbolikk og norrøne begreper, kunne NS framstå som noe særnorsk og autentisk og ikke bare som en blåkopi av tysk nasjonalsosialisme.⁸³ Navneendringen hang også sammen med NS' øvrige bruk av norrøn historie, der solkorset ble partisymbolet og Olav den helliges kristning av Norge var å regne som en forbilledlig nasjonal revolusjon i seg selv.⁸⁴ Vikingene og den norrøne kulturen var ansett som noe urnorsk og rent.⁸⁵ Propaganda-plakater som henviste til Norgesveldet og norrøn tid bekrefter dette.⁸⁶ Denne symbolbruken i NS-propagandaen uttrykte en lengsel etter en svunnen storhetstid i norsk historie og et ønske om å gjenopplive storhetstida. Ved å ta i

⁷⁹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:240-241.

⁸⁰ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:238-245; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 134-135.

⁸¹ Specialavdelingen ble forkortet til SA internt i NS på denne tida. Dermed hadde organisasjonen samme forkortelse som Sturmabteilung i Tyskland.

⁸² Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:243-245.

⁸³ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 7.

⁸⁴ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:234-235.

⁸⁵ Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 151-152; Orvar Sæther, *Hirdboken: Hirdens historie og oppgaver* (Oslo: J. M. Stenersens Forlag, 1941), 12-13, 20-30; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 117-118.

⁸⁶ Illustrasjoner kan finnes mellom side 176 og 177 i Hagtvatn, Dahl & Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*.

bruk norrøn symbolikk og norrøne begreper, håpet NS at denne historiebruken ville styrke den norske profilen i partiet og dempe likhetene til NSDAP. I så henseende var Hirdden et særdeles passende navn for et paramilitært ordensvern underlagt NS. I norrøn tid var hirdden kongens håndgangne menn og hans nærmeste rådgivere. I stedet for å være kong Haakon VII's håndgangne menn i «den nye tid», skulle Hirdden være aller nærmest og aller mest lojal mot sin fører, Vidkun Quisling.⁸⁷

Organisasjonen

Det sterke militære og norrøne preget viste seg også i Hirdens organisasjonsstruktur. Den minste enheten i Rikshirdden var laget, som besto av en lagfører og 11 mann. Deretter kom troppen, som besto av en troppssjef og 3 lag. Over troppene sto sveitene, bestående av 2-4 tropper med en tilhørende sveitefører og stab. Deretter kom fylkingen, bestående av 2 til 6 sveiter og ledet av en fylkingsfører. 3 fylkinger utgjorde et regiment, som var ledet av en regimentsfører med stab. Rikshirdden ble organisert i 7 regimenter, som skulle dekke hele landet: 1. Hirdregiment Viken; 2. Hirdregiment Eidsivating; 3. Hirdregiment Hafrsfjord; 4. Hirdregiment Gulating; 5. Hirdregiment Frostating; 6. Hirdregiment Hålogaland og 7. Hirdregiment Viking. Det sistnevnte dekket Akershus og Oslo. Regimentene skulle også ha ett hjulryttersveit, ett sambandsveit, ett pionersveit, ett bilsveit og ett musikkorps. To til tre hirdregimenter skulle utgjøre en hirddivisjon. I trinnet over regimentene sto hirdsjefen og Hirdstaben, og på toppen av hele organisasjonen sto Vidkun Quisling.⁸⁸ Denne organisasjonsstrukturen gjaldt fra 1. oktober 1941, da den ble klargjort av Vidkun Quisling.⁸⁹ Organisasjonsstrukturen før dette tidspunktet er uklar, fordi det var et lite antall medlemmer i organisasjonen før krigen. Samtidig ble organisasjonsarbeidet hemmet av personalstrider før krigen.⁹⁰ Fra februar 1944 ble Hirdden reorganisert av daværende hirdsjef og statspolitisjef Karl A. Marthinsen, og hirdregimentene ble skrotet. I stedet ble regimentene avløst av 3 hirdfordelinger som skulle dekke hele landet.⁹¹

⁸⁷ *Hirdmannen*, 16.11.1940, «Hirdtanken», «Reise seg må det ein hird her i landom».

⁸⁸ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirdden*, 13–16; Landssviksutvalget, «Om landssviksoppjøret: Innstilling til et utvalg nedsatt for å skaffe tilveie materiale til en innberetning fra Justisdepartementet til Stortinget.» (Oslo: Justis -og politidepartementet, 1962), 176–177; Nøkleby, *Nyordning*, 2:121–122; Sæther, *Hirdboken*, 67–68.

⁸⁹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:330.

⁹⁰ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:248–264, 274–277; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 177–178, 187–189.

⁹¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:337–340.

Denne organisasjonsstrukturen gjaldt for Rikshirden, og Rikshirden var den viktigste delen av Hirden som helhet.⁹² Rikshirden besto av den ideologiske og aktivistiske kjernen i organisasjonen og av menn over 18 år. De var de «politiske soldatene» til NS-bevegelsen som «kompromissløst» måtte «gjennomføre i praksis Førerens idéer og bestemmelser», lede det norske folket i kraft av sitt nordiske blod og bane veien for en ny tid i Norge, der den nordiske rasen kom styrket ut.⁹³ Samtidig besto Hirden av en rekke andre underavdelinger, i tillegg til Rikshirden. Det fantes en Guttehird, en Unghird, en Kvinnehird, en Småhird og en Jentehird.⁹⁴ Alle disse underavdelingene, utenom Kvinnehirden, utgjorde Nasjonal Samlings Ungdomsfylking (NSUF).⁹⁵ Hirden besto også av «spesialformasjoner» i tillegg, som Hirdens flykorps, Hirdmarinen og Førergarden.⁹⁶ Disse «spesialformasjonene» ble opprettet i løpet av 1942 i håp om at skulle bidra til å danne grunnlaget for et nytt norsk militærvesen under et NS-styrt Norge.⁹⁷

Etter militært mønster hadde Rikshirden en egen Hirdstab, med en tilhørende stabssjef og Quisling som øverstkommanderende. Hirdstaben var delt inn i ulike saksavdelinger, deriblant presse, idrett, propaganda og organisasjons -og personalsaker. Hirdstaben sørget for å arrangere stevner og oppmarsjer, utarbeide av håndbøker og reglementer for hirdmennene og var ansvarlig for den administrative driften av organisasjonen. Mens Hirdstaben hadde ansvaret for den administrative, hadde hirdsjefen ansvaret for den ideologiske og fysiske opplæringen, samt Hirdens egen etterretningstjeneste.⁹⁸

Antallet medlemmer i Hirden over tid er utfordrende å tallfeste presist. I løpet av Hirdens eksistens var det store variasjoner i medlemstall, grunnet eksklusjoner, utmeldinger og avhopping til Waffen-SS. Dessuten ble det også innført hirdplikt for å heve medlemstallene ytterligere, dvs. at NS-medlemmer måtte gjennomføre hirdtjeneste etter ordre fra Quisling.⁹⁹ Det ble bestemt gjennom en partiforordning av 6. januar 1941 at hirdplikten skulle gjelde for

⁹² Sæther, *Hirdboken*, 42–43.

⁹³ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 8–9.

⁹⁴ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:332; Sæther, *Hirdboken*, 42; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 75–93.

⁹⁵ Sæther, *Hirdboken*, 42.

⁹⁶ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:342–355; Hirdstaben, *Håndbok for Hirden*, 8; Landssviksutvalget, «Om landssviksoppgjøret», 177.

⁹⁷ Disse «spesialformasjonene» vil bli utdypet i seksjonen «Visjonen – Et nytt norsk forsvar og norsk selvstendighet».

⁹⁸ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 13; Landssviksutvalget, «Om landssviksoppgjøret», 176–177; Sæther, *Hirdboken*, 67.

⁹⁹ Hirdplikten hadde også en nær sammenheng med avhoppingen til Waffen-SS, noe som jeg vil komme tilbake til i seksjonen «Hirdmenns innmeldelse til Waffen-SS».

alle som var født mellom 1920 og 1923, dvs. 18 til 21 år. Kort tid etter, 23. januar 1941, ble hirdplikten utvidet til dem som var mellom 18 og 30 år, dersom man ikke tjenestegjorde i Waffen-SS, Arbeidstjenesten eller var ansatt i partiapparatet allerede. 12. august 1943 ble hirdplikten utvidet til dem som var opptil 55 år, og i praksis til dem var opptil 60 år i 1944.¹⁰⁰ Landssviksutvalgets tall er heller ikke tydelige, siden disse tallene gjelder for Hirden, Arbeidstjenesten, Germanske SS Norge, Teknisk Nødhjelp og liknende grupperinger. Antallet landssviksdømte i denne gruppa var 9800.¹⁰¹ Veum beregner at Rikshirden besto av omtrent 7500 aktive medlemmer over tid. Med hirdplikten fra 1941 og utover kom medlemstallene opp til i overkant av 20 000, men det var ulik grad av aktivitet blant disse medlemmene.¹⁰² Nøkleby forteller at Hirden besto av omtrent 3000 medlemmer i 1941, og at medlemstallet gikk opp til 6552 i januar 1942.¹⁰³

Forventningene til en hirdmann

NS-ledelsen forventet mye av hirdmennene. Den fremste kilden til disse forventningene er *Håndbok for Rikshirden*, som kom ut i 1943. I sin tid fungerte den som «et hendig reservoir av lærestoff og retningslinjer for de forskjellige grener av Rikshirdens tjeneste».¹⁰⁴ Målgruppa for boka var de som skulle avansere i gradene i Rikshirden. Boka inneholder skildringer av en rekke forhold av militær karakter, som vaktjeneste, gradshierarkiet, marsjer, lendelære, eksersis og skyting. Den inneholder også beskrivelser av de dydene, normene, kravene og verdiene en hirdmann måtte følge og ta til seg. Ut fra disse skildringene kan man finne de forventningene som var til en hirdmann. Det var ikke gitt at hirdmenn fulgte disse forventningene, men boka tegner et bilde over forventningene til en hirdmann.

Først og fremst måtte en hirdmann forholde seg til et strengt kommando-hierarki og oppføre seg på reglementert vis.¹⁰⁵ Blant annet hadde en hirdmann full lydighetsplikt overfor sine overordnede, og han kunne ikke overlate ansvaret sitt til andre, med mindre det ble godkjent fra høyere hold.¹⁰⁶ Dessuten måtte en hirdmann i uniform oppføre seg som en «pålitelig og rettskaffen» mann, være ren og velbarbert, kle seg i henhold til reglementet, «opptre høvisk» og være hjelpsom. Han kunne ikke røyke pipe, konsumere alkohol på over 2,25 % eller spise

¹⁰⁰ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:331–332.

¹⁰¹ Landssviksutvalget, «Om landssviksoppgjøret», 175.

¹⁰² Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 164–165.

¹⁰³ Nøkleby, *Nyordning*, 2:121.

¹⁰⁴ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 1.

¹⁰⁵ Sæther, *Hirdboken*, 44–45.

¹⁰⁶ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 305–306.

på gata mens han bar uniform. Han måtte heller ikke ha hendene i lomma.¹⁰⁷ I tillegg måtte han ikke blande seg inn i bråk eller folkestimler unødig. Han kunne bare gripe inn «når det gjelder Nasjonal Samlings sak», etter at han «nøye» hadde overveid riktigheten av inngripenen.¹⁰⁸ I tillegg kunne hirdmannen verken skriftlig eller muntlig fortelle noe om Rikshirdens organisasjon og virksomhet utad. Årsaken til dette kravet var den overhengende faren for spionasje. Dersom en person stilte «påtrengende» spørsmål om Rikshirdens virksomhet, var personen å regne som en spion og måtte overlates til politiet.¹⁰⁹ Slike krav viser at hirdmannen ikke var ulik en soldat i et forsvar, men i motsetning til en soldat, var hirdmannen en del av en større politisk organisasjon.¹¹⁰

Håndbok for Rikshirden lister opp en rekke dyder og evner som en hirdmann måtte mestre. Disse dydene og evnene var disiplin, frivillig lydighet, troskap, kameratskap, offervilje, tapperhet og ære.¹¹¹ Samtidig ble kroppslig kondisjon, hengivenhet, kampglød og en hard maskulinitet understreket som noe positivt.¹¹² Handling var også mer verdsatt enn ord.¹¹³ Alle disse dydene og evnene hadde en militær og kollektivistisk betydning. Dydene og evnene skulle tjene en felles sak, «det nye Norge» under NS, og bidra til å forsterke hirdmannens tilhørighet og pliktfølelse overfor Hirden og NS-bevegelsen, der «fellesnytt [er] rettesnoren for [menneskets] handlinger og altså la egennytt komme i annen rekke».¹¹⁴ Kollektivet, dvs. det nordiske rasefellesskapet, var mye viktigere enn individet.

Samtidig ble det forventet at hirdmannen sa seg enig i rasehygienens prinsipper: «Ikke minst påpasselig må en være når det gjelder blodets renhet». Den mannen som ikke er i stand til «å sette alt inn for folk og Fører», «som ikke akter sine kameraters verd» og som krenker blodets renhet er en mann uten ære og en forræder.¹¹⁵ Rasen og blodet var regnet som fundamentet for samfunnet og dets bærekraft. Idet rasen blir forurenset av fremmed blod, forvitrer samfunnet, antydes det.¹¹⁶ Det står også i klartekst hva som i siste instans var forventet av hirdmedlemmer, i seksjonen om Rikshirdens bannere og flagg:

¹⁰⁷ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 306–307.

¹⁰⁸ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 306.

¹⁰⁹ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 307.

¹¹⁰ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 2.

¹¹¹ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 31–35.

¹¹² Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 10–11.

¹¹³ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 34.

¹¹⁴ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 11.

¹¹⁵ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 34–35.

¹¹⁶ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 8–9, 12, 24–25, 72–73; Sæther, *Hirdboken*, 49.

«Solkorset er solens symbol. Våre forfedre risset dette tegn i steinene for tusener av år siden, som tegn på lysets seier over mørket, og det nordiske menneskes seier i livskampen. De røde grunnfelter i korset er blodets farge, de symboliserer vårt nordiske blod. Hirdfanens sorte bakgrunn er jordens farge. Det symboliserer arbeidets seier over gullet, og vår forbundenhet med Norges jord. Sverdene i Solkorset viser at Rikshirden er en kjempende organisasjon. De symboliserer vår vilje til om nødvendig å sette livet inn for å forsvare norsk jord og nordisk blod».¹¹⁷

Visjonen – Et nytt norsk forsvar og norsk selvstendighet

Etter NS-ledelsens syn, var Hirdens funksjon å være et politisk-militært ordensvern, den nasjonale revolusjonens fortropp og en manifestering av partiets fysiske styrke. Men NS-ledelsen fikk også en ny visjon for Rikshirden i kjølvannet av 9. april 1940: Rikshirden skulle danne grunnlaget for et nytt norsk forsvar under et NS-styrt Norge.

Dette var et viktig mål for NS-ledelsen, fordi et nytt norsk forsvar kunne blitt brukt som et forhandlingskort i eventuelle fredsforhandlinger med Hitlers Tyskland.¹¹⁸ Helt siden Quislings statskupp over norsk radio 9. april 1940, hadde Vidkun Quisling planer om å slutte fred med tyskerne og skape en selvstendig og nasjonalsosialistisk norsk stat. For å kunne slutte fred og skape «det nye Norge», måtte han kunne bevise at dette regimet var levedyktig og selv bærende. Da var et nytt norsk forsvar ansett som løsningen.¹¹⁹ Rikshirden skulle danne grunnlaget for dette nye forsvaret.¹²⁰ I tillegg var alle hirdsjefene i løpet av Hirdens historie, utenom J.B. Hjort, utdannede offiserer. I løpet av krigen ble også regimentsstabene besatt av utdannede offiserer.¹²¹ Flere avleggere av Rikshirden ble også dannet i løpet av 1942. Den første var Førergarden, som ble opprettet i februar 1942, dog under et annet navn, «Garden». Som navnet tilsier, skulle denne formasjonen tilsvare Hans Majestet Kongens Garde fra før krigen og beskytte Vidkun Quisling som statsoverhode. Den andre var Hirdens flykorps, som ble opprettet 1. mars 1942. Den tredje var Hirdmarinen, som ble opprettet 5. mai 1942. Det var store ambisjoner for disse avleggerne, men gjennomføringen av ambisjonene og rekrutteringen til disse avleggerne var svak. Samtidig ga ikke den tyske okkupasjonsmakten

¹¹⁷ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 24–25.

¹¹⁸ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 104–106; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 62–66.

¹¹⁹ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 64–65.

¹²⁰ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:330.

¹²¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:340–342.

disse avleggerne tilstrekkelige ressurser, av frykt for at disse avleggerne kunne bli egenrådige og dermed utfordre den maktstillingen som Wehrmacht, Luftwaffe og Kriegsmarine hadde i Norge.¹²² Et eksempel på denne asymmetrien var at Hirdens flykorps bare fikk bruke seilfly og ikke motoriserte tyske kampfly, noe som i praksis gjorde avleggeren til flysportsforening.¹²³ Et annet eksempel var at Hirdmarinen aldri fikk krigsskip til sin egen disposisjon, og Hirdmarine-medlemmene fungerte i praksis som hjelpemannskap i tyske sjøoperasjoner, hvor den største var tvangsevakueringen av Finnmark i november og desember 1944.¹²⁴ Dermed var det særdeles utfordrende å fullbyrde det forhåndsbestemte målet om å danne et nytt norsk forsvar der Rikshirden representerte grunnlaget.

Dessuten ville det også være fordelaktig å skape et nytt forsvar med utgangspunkt i Rikshirden av innenrikspolitiske grunner. Hirdmennene måtte sverge ed til Vidkun Quisling for å bli medlemmer i organisasjonen, og i kraft av denne eden forpliktet hirdmennene seg implisitt til NS-regimet.¹²⁵ I så måte kunne Rikshirden representere en maktbase for Vidkun Quisling og NS. Rikshirden kunne også fungere som et instrument for partiets vilje og langsiktige ambisjoner, samt å være en militær garantist for NS' politiske makt. Det ville også være fordelaktig for Rikshirden selv, fordi det ville styrke deres egne mål om å bli en elite i et nasjonalsosialistisk Norge, tilsvarende det SS var i Tyskland.

Hirdens selvforståelse

Dersom man tar utgangspunkt i *Hirdboken: Hirdens historie og oppgave*, forfattet av daværende og fungerende stabssjef i Hirden, Orvar Sæther, i 1941, kan man få innsikt i Hirdens egen selvforståelse. Gitt det strenge hierarkiet i organisasjonen og dens sentralistiske styring, er det rimelig å anta at innholdet i denne boka ble forsøkt innprentet i sinnene til hirdmennene. Derimot representerer ikke denne boka det viktigste propaganda-instrumentet som Hirdstaben hadde overfor sine hirdmenn, men den viser tendensene i Hirdens egen selvforståelse.

I seksjonen «Hirdens mål» ble Hirden gitt en framtidig rolle som en «statsbærende stand».¹²⁶ Det ble erklært at Norge sto overfor et tidsskifte og at norsk ungdom og norske menn måtte

¹²² Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:342–355.

¹²³ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:348–355.

¹²⁴ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:344–348.

¹²⁵ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:240–241.

¹²⁶ Sæther, *Hirdboken*, 10.

stille opp i rekkene for «å skaffe Norge en plass i den nye ordningen», som er «den plass vi fortjener».¹²⁷ I det påfølgende avsnittene brukte Sæther den norrøne historien og kongesagaene til å trekke historiske paralleller til sin egen tid. De norrøne kongene som Magnus den gode, Olav den hellige og Harald Hardråde ble framstilt som forsvarere av «den nordiske tanke – tanken om at alle nordiske folk bør stå sammen og verge sin kultur og sin egenart overfor inntrengeren av blodsfrememd og artsfremmed kultur og tenkemåte». Det ble satt en stopper for dette etter Harald Hardrådes fall i 1066, da «et anglo-hebraisk livssyn» tok over, men «i dag er det norske folket befridd for disse krefter».¹²⁸

Deretter ramser Sæther opp de seks oppgavene som hirdmennene sto overfor:

- 1) Hirdens første oppgave var å gjenreise den nordiske tanke, vekke den nordiske ånden til live og bevare det antatt overlegne nordiske blodet.
- 2) Den andre oppgaven til hirdmannen var å kjempe for disse idealene.
- 3) Hans tredje oppgave var å «gjennomføre tidens krav om sosialisme» og bidra til et egalitært «folkefelleskap», der det eksisterer «sosial rettferd».
- 4) Den fjerde oppgaven var å bidra til politiske aksjoner og spre NS' ideologi.
- 5) Den femte oppgaven var å holde seg i god fysisk form gjennom idrett og sport.
- 6) Hirdens sjette oppgave var å være «Nasjonal Samlings Fører påliteligste folk og faste garde», utføre Førerens ordre og sørge for statens sikkerhet i framtida.¹²⁹

Det er åpenbart at Orvar Sæther hadde høye tanker om Hirden. Hirden skulle framstå som en fortropp og en politisk elite innenfor NS. Hirdmennene skulle også gjennomføre de praktiske sidene ved den nasjonale revolusjonen. Det blir nevnt at hirdmennene skal utgjøre Quislings «faste garde», men hva det i praksis skulle innebære er uklart. Dessuten er det verdt å merke at denne bokas formål var å oppildne hirdmennene og ikke nødvendigvis være en detaljert strategisk plan for organisasjonens framtid. Likevel sto de overordnede målene fast, nemlig å bli en «statsbærende stand» i «det nye Norge», sørge for at nordisk blod og nordisk egenart ble bevart og at Vidkun Quislings vilje ble iverksatt i det norske samfunnet.

Slike tanker fikk imidlertid konsekvenser for Hirdens og NS' forhold til tyskerne, representert gjennom Reichskommisariatet i Norge og SS. Tyskerne var nemlig av den oppfatningen at

¹²⁷ Sæther, *Hirdboken*, 11.

¹²⁸ Sæther, *Hirdboken*, 13.

¹²⁹ Sæther, *Hirdboken*, 15–19.

Norge fortsatt var i krig med Tyskland og at Norge måtte forbli tyskokkupert inntil videre.¹³⁰ Dessuten hadde SS langsiktige planer for Norge, nemlig å skape en pangermansk SS-stat i Norge underlagt tysk overherredømme.¹³¹ Dette reduserte Hirdens og NS' handlingsrom betraktelig, særlig i politiske og militære spørsmål. Striden ble tydelig da hirdmenn meldte seg som frontkjempere på tysk side på Østfronten.

2.2 Hirden årelates av Waffen-SS

Hirdmenns innmelding til Waffen-SS

Hirden var den fremste rekrutteringsarenaen for Waffen-SS i Norge under krigen. Gjennom Waffen-SS kunne hirdmennene skaffe seg nyttig militær erfaring inn til det som skulle bli det nye norske forsvaret. Innmeldingen til Waffen-SS skulle også styrke de kulturelle og rasemessige båndene mellom tyskerne og nordmennene for å legge forholdene til rette for et nordisk-germansk forbund. Det var i det minste forhåpningen til NS. Det viste seg å ikke bli slik.

Så hvordan startet vervingen til Waffen-SS? Den første vervekampanjen kom i stand i januar 1941 i et forsøk på å verve norske frivillige inn i Regiment Nordland, underlagt 5. SS-Panzer-Division Wiking. Den andre vervekampanjen kom i stand i forbindelse med opprettelsen av Den norske legion 29. juni 1941. En tredje vervekampanje kom i stand med opprettelsen av 23. SS-Panzer Grenadier-Regiment Norge, underlagt 11. SS-Division Nordland, og fra juli 1942 begynte man å verve menn inn til et skiløperkompani, en skijegerbataljon og fire politikompanier, som alle var underlagt SS' myndighet.¹³² I alt meldte omtrent 4500 nordmenn seg frivillig inn i tysk krigstjeneste i løpet av krigen.¹³³ En stor andel av dem kom fra Hirdens rekker, og vervekampanjene var i stor grad rettet mot hirdmenn.¹³⁴ Som nevnt i delen om Hirdens organisasjonsstruktur, ble avgangen til Waffen-SS så stor at Quisling beordret hirdplikt for alle mannlige NS-medlemmer mellom 18 og 30 år den 23. januar

¹³⁰ Hagtvatn, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 99–102, 194–198; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 63.

¹³¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 293–295, 303–307.

¹³² Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:331; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 66–86.

¹³³ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 7.

¹³⁴ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:331; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 200–201, 369; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 477; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 67, 93–95, 109, 111–112, 118–119.

1941.¹³⁵ Derimot kan en slik handling virke merkelig, gitt Vidkun Quislings opprinnelige ønske om at hirdmenn skulle la seg verve i Waffen-SS.

Vidkun Quislings og NS' syn på vervingen var at den på sikt ville bidra til en gjenreising av den norske forsvarsevnen. Samtidig ble rekrutteringen ansett som et ledd fram mot et selvstendig Norge under ledelse av Vidkun Quisling og NS. Ved å gi tyskerne tilgang til hirdmenn til krigen mot Sovjetunionen, håpet Quisling at et slikt tegn på lojalitet ville gjøre tyskerne og Hitler mer tilbøyelige til å gi Norge mer suverenitet og gjøre Quisling til norsk statsoverhode. Norges gjenreising var avhengig av tysk seier i krigen, hevdet han. Ved å hjelpe tyskerne med mannskap kunne dette styrke båndene mellom nordmenn og tyskere som rasefrender og legge forholdene til rette for et nytt og selvstendig Norge innenfor et germansk statsforbund, ledet av Tyskland. Samtidig kunne norske frivillige få muligheten til å hjelpe broderfolket, finnene, i deres kamp mot Sovjetunionen og komme med et viktig bidrag i kampen for å stoppe bolsjevismens utbredelse i Norden.¹³⁶ Vervingen samsvarte derfor med NS-ideologien og Quislings framtidsvisjoner. Å oppfordre hirdmenn til å verve seg hang dermed nært sammen med visjonen om et nytt norsk forsvar, som igjen ville gi Norge selvstendigheten og «våpenæren» tilbake.¹³⁷ Det var i det minste håpet til Vidkun Quisling og NS. Dette håpet skulle vise seg å være en svært naiv forestilling, gitt de egentlige intensjonene til SS.

Ambisjonen til SS var å øke innflytelsen sin i de okkuperte og såkalte germanske områdene.¹³⁸ Målet til SS var å virkeliggjøre en pangermansk utopi, der alle «germanere» i Europa samlet seg politisk, kulturelt og militært, sikret livsrommet til den ariske rasen østover og sørget for tilintetgjørelsen av jødene og deres ånd i Europa.¹³⁹ Den fremste metoden for å gjennomføre denne ambisjon var å verve «germanere» inn i rekkene til Waffen-SS, indoktrinere de frivillige i SS-ideologien, få dem til å følge Reichsführer-SS Heinrich Himmlers ord og innsette lojale SS-menn i sentrale institusjoner som sikkerhets- og polititjenestene.¹⁴⁰ Siden nordmenn var ansett for å ha eksepsjonelle rasekvaliteter og at den

¹³⁵ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:331.

¹³⁶ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 101–112; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 62–71.

¹³⁷ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 64–66.

¹³⁸ Disse områdene omfattet Norge, Danmark, Nederland og Flandern. Se Roughvedt, *Med penn og pistol*, 187–192 og Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 48–49.

¹³⁹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 51–55; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 152–153; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 47–48.

¹⁴⁰ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 151–154, 258–261; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 156–157, 168–172; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 62–63.

norske folkekulturen var ansett for å være urgermansk, hadde SS et mål om å gjøre Norge til et fyrtårn i den pangermanske visjonen og skape en SS-lojal rasestat i Norge.¹⁴¹ Her var det ikke noe rom for et selvstendig Norge under NS og Vidkun Quisling. Nasjonalstaten hadde forspilt sin rolle. Landegrensene var ansett for være noe kunstig og «juridisk» hos SS, siden rasen, og ikke nasjonaliteten, var ansett for å være det aller viktigste for et menneskes identitet og beskaffenhet.¹⁴²

Svake resultater og brutte løfter

Til tross for de høye ambisjonene som NS hadde til vervingskampanjene, ble NS skuffet da vervingen ikke gikk som forventet og da tyskerne brøt sine løfter til NS. Oppslutningen til NS i det norske samfunnet var mildt sagt laber. NS' og Vidkun Quislings samarbeid med de tyske okkupantene forsterket inntrykket av at NS og Vidkun Quisling var regelrette landssvikere. Det viste seg nærmest umulig å verve frivillige utenfor NS-miljøet.¹⁴³ Samtidig ble NS lovet en viktigere nasjonal profil og en større nasjonal kontroll da Den norske legion ble opprettet. Forhåpningene til legionen var store blant NS-ledelsen. Målet om en ny norsk hær med base i hirdmenn så ut til å være innen rekkevidde.¹⁴⁴ I stedet endte det med at tyskerne fikk full kontroll i legionens første måneder. De frivillige skulle trene i Tyskland og få tyske uniformer og distinksjoner. De måtte sverge ed til Adolf Hitler, de tidsbegrensede kontraktene ble annullert og de ble satt på Leningrad-fronten, og ikke i Finland, som de ble lovet. Slike løftebrudd gjaldt ikke bare Den norske legion, men også andre avdelinger.¹⁴⁵

Det var lite NS kunne gjøre med dette, gitt det asymmetriske forholdet mellom NS og tyskerne. NS-regimet var totalt avhengig av tyskernes velsignelse for å kunne regjere i Norge. Selv om Quisling ble utnevnt som ministerpresident for en NS-regjering under statsakten 1. februar 1942 og Den norske legion fikk trene på norsk jord til slutt, var det tyskerne som hadde det siste ordet i politiske og militære spørsmål.¹⁴⁶ Selv om Quisling beordret hirdplikt, begynte flere hirdmenn å melde avgang til Waffen-SS, fordi de anså Waffen-SS som mer verdig enn Hirden.¹⁴⁷ Det hjalp heller ikke på situasjonen at Vidkun Quislings fortsatt var

¹⁴¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 293–299; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 153.

¹⁴² Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 47–52; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 64.

¹⁴³ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 201–203; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 71–74, 79–80, 90–95.

¹⁴⁴ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 69–71.

¹⁴⁵ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 72–74, 121–23, 290–291.

¹⁴⁶ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 72–74.

¹⁴⁷ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 293–294.

naiv overfor okkupasjonsmakten. Himmler visste at det var best for han å utnytte den holdningen som Quisling hadde.¹⁴⁸

Norge eller Germania?

Både da hirdmenn meldte seg inn til Waffen-SS og vendte hjem etter endt fronttjeneste, begynte konfliktene mellom de nasjonalistiske og de pangermanske fløyene i NS-miljøet å blusse opp. Denne ideologiske striden handlet om hvilken stilling Norge skulle ha etter at Tyskland hadde seiret i krigen. Denne konflikten gikk hardt utover Hirdens muligheter til å rekruttere store antall menn. Samtidig bidro den ideologiske konflikten til at ambisjonen om å danne en ny norsk hær, med utgangspunkt i Rikshirden, forble en fjern drøm for NS-ledelsen. De to kolliderende visjonene til SS og NS med hensyn til vervingen av frivillige til Waffen-SS skulle få betydelige følger for handlekraften til Hirden. SS begynte også å danne to organisasjoner som skulle utfordre Hirdens rolle i det norske samfunnet, nemlig Norges SS og Germanske SS Norge.

Under en lunsj som politiminister Jonas Lie og justisminister Sverre Riisnæs ble invitert til av Himmler i Larissa 6. mai 1941, diskuterte de opprettelsen av en SS-organisasjon i Norge.¹⁴⁹ Opprettelsen av en slik organisasjon var i deres interesse av ulike årsaker. Både Riisnæs og Lie hadde nære bånd til Himmler. Det var utad en gjensidig beundring mellom Himmler og de to NS-ministrene. Både Riisnæs og Lie hadde en ulmende mistillit mot seg i NS, idet det var tvil om deres lojalitet til NS.¹⁵⁰ Ved å ha et nært forhold til Himmler, kunne de to NS-ministrene sikre sin politiske posisjon i det tyskokkuperte Norge.¹⁵¹ Derimot var formålet med dette bekjentskapet entydig for Himmlers del. Lie og Riisnæs hadde ansvaret for den delen av forvaltningen som fanget Himmlers interesse mest, nemlig politi -og justissektoren. Gjennom disse to NS-ministrene kunne Himmler få størst mulig uttelling for sine politiske og militære visjoner for Norge.¹⁵²

¹⁴⁸ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 73–74.

¹⁴⁹ Roughvedt, *Med penn og pistol*, 192–198.

¹⁵⁰ Riisnæs hadde vært en del av aktoratet i Trotskij-saken. I denne saken ble huset til Trotskij i Hønefoss utsatt for innbrudd av aktivistiske hirdmenn 6. august 1936. Riisnæs ble oppfattet som en sviker av dem som støttet innbruddet. Både Lie og Riisnæs ble oppfattet som for tyskvennlige av den nasjonalistiske fløyen i NS, og det ble reist tvil om de i det hele tatt var skikket for oppgavene sine. Riisnæs og Lie hadde et lett forhold til alkohol. Riisnæs ble oppfattet som melodramatisk, og Lie ble oppfattet som vinglete og konfliktsky i politiske spørsmål. Se *Gal mann til rett tid*, 32-41, 88-91, Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:257-258 og Roughvedt, *Med penn og pistol*, 154-162, 173-185, 200.

¹⁵¹ Nils Johan Ringdal, *Gal mann til rett tid: NS-minister Sverre Riisnæs - En psykobiografi*, Maxi bok (Oslo: Aschehoug, 1991), 88–91; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 192.

¹⁵² Roughvedt, *Med penn og pistol*, 155–160, 165–172.

Himmler ønsket en organisasjon tilsvarende Allgemeine-SS i Norge, dvs. en politisk og aktivistisk SS-organisasjon i Norge. Medlemmene skulle hentes fra Hirdens rekker, slik at Hirdens politiske innflytelse ble svekket. Hirden var jo Quislings fremste forhandlingskort overfor tyskerne. Dersom Hirden ble svekket i manntall og i anseelse, kunne SS erstatte Hirden, overta dens rolle og selv bli en samfunnsbærende institusjon i et SS-dominert Norge.¹⁵³ Quisling ble også et offer for sin egen naive holdning til tyskerne nok en gang, da han ga klarsignal til opprettelsen av Norges SS (heretter NSS).

Den 21. mai 1941 var det høytidelig stemning i Frimurerlosjens lokaler, som ble kalt Partihuset under okkupasjonen av Norge. I denne salen var 130 menn fra 7. Hirdregiment Viking, Vidkun Quisling, Jonas Lie, Heinrich Himmler, Josef Terboven, generaloberst von Falkenhorst, Höherer SS- und Polizeiführer og SS-Obergruppenführer Wilhelm Redieß og hirdstabsjef Sæther blant de frammøtte. Overfor hirdmennene ble det sagt at den nye organisasjonen skulle fungere som en livvakt for NS' fører og et frampek mot en ny norsk hær. Hirdstabsjef Orvar Sæther holdt åpningstalen. Han understreket viktigheten av å forhindre bastardisering av det germanske blodet i Europa og at de norske SS-mennene måtte, i samarbeid med hirdmennene, sørge for Norges selvstendighet «innenfor det germanske samband». I sin tale under seremonien forsikret Himmler om at NSS forble en NS-organisasjon og at den skulle være et uttrykk for det tysk-norske rasefellesskapet. Deretter ble Jonas Lie utnevnt til SS-Standartenführer og leder for NSS, og hirdmennene sverget ed til både Hitler og Quisling. De nyutnevnte NSS-medlemmene ble så sendt til Elverum og deretter til Kongsvinger for politisk og militær utdanning i henhold til Waffen-SS' standarder.¹⁵⁴

Allerede dagen etter opprettelsen ble konflikten mellom NS og SS tydelige. Da Himmler, Quisling, Lie og Sæther reiste til Tyskland for å inspisere de norske frivillige i 5. SS-Panzer-Division Wiking, ble Thorvald Throndsen gjort kjent med opprettelsen av NSS. Throndsen var den regulære stabssjefen i Hirden på det tidspunktet. Han var løst fra sine oppgaver, fordi han hadde meldt seg frivillig som frontkjemper. Han forsto hva som var i emning: Hirden var i ferd med å bli erstattet av NSS og komme under Himmlers innflytelse, mens Hirden skulle

¹⁵³ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 260–261; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 180.

¹⁵⁴ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 21–23; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 252–253; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 197–200; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 120–121.

bli redusert til idrettsaktiviteter og sivilt arbeid.¹⁵⁵ Himmlers bevisste bruk av halvsannheter og splitt-og-hersk-teknikker hadde åpenbart forledet Quisling og Lie.

Konfliktene ble tydeligere da Lie og Quisling inspisererte SS-skolen på Elverum 20. juni 1941. Foranledningen var at de norske offiserene hadde klaget over at de ikke hadde fått utdelt våpen av de tyske instruktørene. Det var også uenigheter om hvem NSS egentlig skulle tjene. Himmlers halvsannhet om at NSS skulle være en NS-organisasjon, fikk Quisling og Lie til å tro at NSS tilsvarte Waffen-SS og skulle bli starten på et nytt norsk forsvar. Hirden skulle heretter tilsvare Allgemeine-SS i Tyskland, ifølge Lie og Quisling. Da Quisling framla denne oppfatningen om NSS overfor SS-Standartenführer Hermann Dethof, ble Dethof forundret over uttalelsen. Dethof signaliserte at Quisling måtte ha misforstått. Dethof fortalte han at NSS var en gren av det tyske Allgemeine-SS og var underlagt dens jurisdiksjon, noe Quisling var uenig i. NSS var utgått fra Hirden, mente Quisling. Da måtte NSS overta hirdreglementet. Quisling trodde til og med at han kunne legge føringer på estetikken på NSS-medlemmenes uniformer og gi uniformene et NS-preg. Dette hevet øyenbrynene til Dethof. Quisling forsto ikke at NSS i praksis var utenfor hans kontroll.¹⁵⁶

Hva NSS egentlig var forble en vaghet for begge parter. NSS ble til slutt en rekrutteringskanal for Waffen-SS da Operasjon Barbarossa startet 22. juni 1941, og 85 av de 130 NSS-medlemmene ble frontkjempere for Den norske legion.¹⁵⁷ NSS falt og gikk i oppløsning etter dette. I ettertid er det klart at verving til fronten ikke var hensikten med NSS.

Vervingsgraden var mikroskopisk sammenliknet med andre vervekampanjer og hadde liten betydning i det store bildet. Derimot var NSS ment for å sammensmelte politi, Hirden og SS i Norge. Det var ikke uten grunn at Jonas Lie ble tildelt rollen som NSS-leder. Lie var først og fremst lojal overfor Himmler, og Himmler ville la lojale SS-menn styre SS' avleggere. Samtidig var NSS i Lies interesse, siden han kunne bruke NSS som et ledd i militariseringen av norsk politi og skape en militarisert politistyrke som utgangspunkt for et nytt norsk forsvar. NSS skulle bli en eliteorganisasjon som de beste av de hjemvendte frontkjempere kunne melde seg inn i for å få ideologisk videreutdanning. Medlemmene skulle deretter infiltrere

¹⁵⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 254.

¹⁵⁶ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 22; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 254–58; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 201–202.

¹⁵⁷ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 22; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 201.

sentrale posisjoner i forvaltningen og politiet, og styrke SS' posisjon i Norge, på Hirdens og NS' bekostning.¹⁵⁸

Denne tanken ble brakt videre da Germanske SS Norge (heretter GSSN) ble opprettet 21. juli 1942. Initiativet ble tatt av SS-Obergruppenführer Gottlob Berger, leder av SS-Hauptamt og ansvarlig for rekrutteringen av germanske frivillige i Waffen-SS. Berger observerte at NSS var så og si oppløst og at en tilsvarende organisasjon måtte opprettes straks. For Berger og Himmler var det avgjørende å verve germanske frivillige og gjenoppvekke den storgermanske idé i Norge.¹⁵⁹ Finansieringen ble sikret da NSDAP-München stilte partikassa til disposisjon. SS-Hauptsturmführer Karl Leib, leder av Germanische Leitstelle¹⁶⁰, fikk ansvaret for den daglige driften av organisasjonen. Berger innsatte Lie som sjef for GSSN.¹⁶¹ Sverre Riisnæs ble utnevnt som nestleder for GSSN.¹⁶²

I et forsøk på å blidgjøre NS-ledelsen og for å gi inntrykk av anerkjennelse for NS' posisjon, ble et kompromiss om GSSN inngått. I forbindelse med opprettelsen av GSSN ble det sagt at GSSN skulle være en «selvstendig underavdeling av Nasjonal Samling, direkte underlagt NS' Fører og forpliktet likeoverfor ham». I realiteten var GSSN under SS' fulle kontroll.¹⁶³ Til tross for kravet om dobbel edsavleggelse til både Himmler og Quisling, var det SS som satt med finansieringen og styringen av organisasjonen.¹⁶⁴ Dette må også ses i sammenheng med den fullmakten Himmler fikk fra Adolf Hitler 12. august 1942. Denne fullmakten ga SS full kontroll over det germanske arbeidet i de okkuperte landene. Dermed hadde Himmler skaffet seg Hitlers støtte i denne saken.¹⁶⁵

GSSN forsøkte å underminere legitimiteten til NS og særlig Hirden. GSSN opprettet et eget organ, *Germaneren*, og brukte det til å bedrive polemikk mot den nasjonalistiske fløyen i NS.¹⁶⁶ Mange hjemvendte frontkjempere meldte seg inn i GSSN på grunn av mistillit til NS,

¹⁵⁸ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 258–261.

¹⁵⁹ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 51, 62.

¹⁶⁰ Germanische Leitstelle var en avdeling av SS-Hauptamt og skulle blant annet sørge for rekrutteringen av germanske frivillige til Waffen-SS, drive militært overoppsyn med dem og sørge for at de frivillige fikk en ideologisk opplæringen, i henhold til SS-ideologien. Se Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 298.

¹⁶¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 341–342; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 113–115, 121–122.

¹⁶² Bogen, *Fremst i fylkingen*, 24–28.

¹⁶³ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 342–343.

¹⁶⁴ Emberland og Kott, 343–344.

¹⁶⁵ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 24; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 296–299; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 62–63.

¹⁶⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 344–345; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 87, 121.

særlig i årsskiftet 1942/43. De var som regel de mest ytterliggående pangermanistene, og de anså NS-ledelsen som ute av stand til å ta vare på hjemvendte veteraner og frontkjempere ved fronten. NS-ledelsen framsto for dem som korrump, passiv, handlingslammet, klikkdannende, vinglete, defaitistisk og kompromissvillig. Samtidig ønsket de mer vektlegging på rasefellesskapet enn nasjonaliteten.¹⁶⁷ Den mistilliten mot NS som begynte å bre seg i visse kretser av frontkjemperne bidro til at GSSN vokste. Daværende hirdsjef, Oliver Møystad, var bekymret for situasjonen. I et brev til Quisling, datert 1. desember 1942, skrev han at GSSN gradvis hadde overtatt Hirdens funksjoner. Han anså GSSN som et uttrykk for en ny norsk adel og konkluderte med at Hirden ville bli oppløst, hvis GSSN fikk fortsette den «hensynsløse verving».¹⁶⁸

Denne ideologiske konflikten påvirket også forholdet mellom hird -og sikkerhetspolitisjef Oliver Møystad og sjefen for Statspolitiet, Karl A. Marthinsen. Møystad var som kjent en tilhenger av den nasjonale fløyen i NS-miljøet, og det er grunner til tro at Quisling utnevnte han som hirdsjef 12. januar 1942 for å begrense den pangermanske innflytelsen i NS-miljøet. I forkant ble han fra november 1941 sjef for Sikkerhetspolitiet, som besto av Kriminalpolitiet, Grensepolitiet og Statspolitiet. Karl A. Marthinsen ble Møystads underordnede. Marthinsen var tilhenger av SS' pangermanske prosjekt, og han oppfordret sine statspolitimenn sterkt til å verve seg til politikompaniene på Østfronten og melde seg inn i GSSN. Dessuten begynte flere hirdmenn å melde seg inn i både Statspolitiet og Grensepolitiet, to politiavdelinger under Marthinsens kontroll. Hirden ble tappet for mannskap, og dette skjedde trolig på grunn av disse hirdmennes misnøye med Hirdens mangel på handlekraft. Møystad tolket dette som at Marthinsen viste en mangel på lojalitet til den nasjonale linjen. Til slutt oppsto en ideologisk og personlig konflikt mellom dem som endte med at Møystad måtte gå av som hird -og sikkerhetspolitisjef. Marthinsen overtok hans stilling som hird -og sikkerhetspolitisjef våren 1944.¹⁶⁹

For å begrense innflytelsen til SS, opprettet NS Frontkjemperkontoret. Det var allerede i årsskiftet 1941/1942 problemer med å ta vare på de hjemvendte frontkjemperne fra Regiment Nordland og Den norske legion. Det var kaotiske og uoversiktlige forhold for de hjemvendte

¹⁶⁷ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 278–283; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 292–294.

¹⁶⁸ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 345–348.

¹⁶⁹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:337–340; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 362–363, 470; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 379; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 204–207; Ringdal, *Mellom barken og veden*, 208–209; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 194, 199.

soldatene. Soldater kunne gå uten lønn i fire måneder og familiene deres måtte klare seg selv. Det oppsto tydelig misnøye med situasjonen, og NS' generalsekretær Rolf Jørgen Fuglesang plukket opp sinnsstemningen ved et besøk til Den norske legion. I mars 1942 ble Frontkjemperkontoret åpnet for å imøtekomme de hjemvendte frontkjempernes behov.¹⁷⁰

Det var både politiske og sosiale betraktninger rundt dette tiltaket. Karl Leib, lederen for Germanische Leitstelle i Norge, var ikke begeistret for tiltaket. Han ville at de hjemvendte frontkjemperne, i kraft av å være Waffen-SS-soldater, skulle melde seg inn og bli tatt vare på av GSSN. Frontkjemperkontoret representerte en trussel mot SS' prosjekt i Norge. På den andre siden anså Fuglesang GSSN som en trussel mot NS' nasjonale prosjekt.¹⁷¹

Frontkjemperne var viktige for begge parter. Frontkjemperne var ansett som en framtidig elite for både NS og SS; menn som hadde tjent sin rett ved å kjempe og blø for nasjonalsosialismen og fulgt oppropet fra sine overordnede. Det oppsto en dragkamp mellom Fuglesang og SS om veteranenes lojalitet, fordi begge parter ønsket å forme dem etter egne politiske visjoner.¹⁷² NS ønsket at veteranene skulle støtte opp om «den nasjonale revolusjonen» og skape grunnlaget for en ny norsk hær, mens SS ønsket dem som en fortropp for et pangermansk samlingsprosjekt og som var lydige overfor Reichsführer-SS. Til og med Quisling hadde 3. mai 1943 oppfordret frontkjemperne til å vende tilbake til Hirden ved sin hjemkomst til Norge.¹⁷³ Det var også noen frontkjemperne som anså GSSN som en ren tysk organisasjon og som et uttrykk for tysk imperialisme. Flere ble advart mot å melde seg inn i GSSN.¹⁷⁴

Til tross for frykten for vervingen til GSSN, meldte ikke det store flertallet av frontkjemperne seg inn i GSSN. Totalt utgjorde frontkjemperne omtrent 4500 nordmenn og GSSN hadde 1285 aktive medlemmer i november 1944, inklusive medlemmer som ikke hadde gjort fronttjeneste. Derfor kan det konkluderes at årelatingen til GSSN fra frontkjempernes rekker var minimal. Selv om årelatingen ikke ble så tallmessig omfattende, var misnøyen mot GSSN ganske stor. Mange frontkjemperne var misfornøyd med det de oppfattet som løftebrudd og hån fra tyske overordnede. Det begynte å bre seg en tyskkritisk holdning blant frontkjemperne,

¹⁷⁰ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 349.

¹⁷¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 350–351.

¹⁷² Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 220–222, 389.

¹⁷³ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 351.

¹⁷⁴ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 292.

som følte seg som brikker i et tysk storpolitisk spill. Det ble entydig for dem at tyskerne ikke ville gjøre Norge selvstendig igjen.¹⁷⁵

Samtidig fantes det mange nyanser i denne ideologiske striden. Det var ikke nødvendigvis slik at den pangermanske fløyen begrenset seg til NSS og GSSN og den nasjonalistiske fløyen til Hirden og NS. Det fantes pangermanske stemmer innenfor Hirden, deriblant hirdstabsjef Orvar Sæther og redaksjonssekretær i *Hirdmannen*, Yngvar Fyhn. Det fantes også mer nasjonalistiske forestillinger hos noen GSSN-medlemmer som ønsket en pangermansk konføderasjon, der det var rom for en selvstendig norsk stat.¹⁷⁶

Hirden kom svakest ut av denne politiske og ideologiske striden. Siden Hirden representerte det norske rekrutteringsgrunnlaget for Waffen-SS og at deres lojalitet ble gjenstand for en politisk og ideologisk strid mellom SS og NS, er det liten tvil om at et slikt konfliktnivå bidro til turbulens og ineffektivitet i organisasjonen. Samtidig er det kjent at NS-regimet ikke hadde den legitimiteten det trengte hos den norske befolkningen som helhet. Hvis NS-regimet var ansett som legitimt av nordmenn, kunne NS rekruttert flere menn inn i Hirdens rekker, men legitimiteten til NS-regimet forble svak så lenge krigen varte.¹⁷⁷ Den svake rekrutteringen til Hirden ble en verkebyll for NS-ledelsen. Årelatingen til Waffen-SS og GSSN hadde en betydelig negativ effekt på Hirden, til tross for at årelatingen ikke ble så stor rent numerisk. Årelatingen hadde en negativ effekt på sinnsstemningen og entusiasmen i organisasjonen, noe som var vel så viktig som tallmessig størrelse. Forholdene i Hirden understøtter at det var SS som i stor grad satt med makten i Norge under okkupasjonen. Dermed kan man konkludere med at Hirdens handlingsrom ble mer og mer begrenset jo mer SS søkte innflytelse i det norske NS-miljøet.

Derimot kan det virke forunderlig at Hirden og NSS/GSSN var i konflikt. Kjernen i deres ideologi var det rasistiske verdenssynet og antisemittismen. Begge parter var enige om hvem den virkelige fienden var: jødene. Man skulle tro at et slikt fellestrekk ville legge forholdene til rette for et samarbeid. Derimot hadde ikke konflikten basis i dette grunnleggende ideologiske aspektet. Konflikten handlet mer om hva som skulle skje etter at krigen var over og jødene og deres forbundsfeller var beseiret. I så fall var konflikten et symptom for den

¹⁷⁵ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 26; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 287–292, 297.

¹⁷⁶ Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 93–97, 115–119; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 285–297.

¹⁷⁷ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:331–334.

hybrisen som dominerte i NS-miljøet i kjølvannet av Operasjon Barbarossa. De var sikre på seieren. Spørsmålet var hva framtida ville bringe for den nasjonalsosialistiske bevegelsen i Norge og hvordan rase-utopien skulle se ut. Disse vyene var kimen til den interne ideologiske konflikten.

2.3 Hirdens forhold til politiet og Reichskommissariatet

Et anstrengt forhold til det ordinære politiet

Da «den nye tid» var kommet og Reichskommissariatet og NS begynte sin regjeringstid i landet, kom Hirden kjapt inn i en konflikt med det ordinære og til da unazifiserte politiet. Hirdmennene følte at deres tid var inne, og med NS i regjeringskontorene kunne partiets vilje iverksettes. Det endte med at hirdmenn begynte å utøve politimyndighet og utfordre maktmonopolet til det ordinære politiet, til politiets store forargelse. Disse konfrontasjonene bidro også til at forholdet mellom Hirden og politiet ble formalisert, som igjen definerte handlingsrommet til Hirden i «den nye tid». Denne delen av Hirdens historie er sentral i denne sammenhengen, fordi Hirdens forhold til politiet avgjorde rammene for Hirdens anti-jødiske aksjoner framover.

Konfrontasjonene mellom politiet og Hirden startet allerede høsten 1940 og nådde sitt toppunkt vinteren 1940/41. Aksjoner mot motstandselementer skulle iverksettes. Hirden fikk i oppgave å sette befolkningen på plass ved bruk av vold. Tanken var at en framvisning av NS' fysiske styrke og makt ville bidra til at folket underkastet seg «nyordningen» og meldte seg inn i NS. Quisling trodde at en slik maktdemonstrasjon ville skape en kombinasjon av frykt og respekt for NS' maktposisjon. Denne militære logikken fungerte ikke. Motstanden i befolkningen konsoliderte seg i kjølvannet av Hirdens aksjoner mot nordmenn. Sivile begynte å gå med binders i jakkelomma, gå med rød toppelue og kle seg i rødt, hvitt og blått for å demonstrere sin motstand. Slike framvisninger av motstand forarget militærmannen Quisling, og han lot Hirden gi slike folk juling, forteller Høidal.¹⁷⁸ Til og med barn fikk kjenne på Hirdens vrede. Flere skoler i Oslo ble også et offer for Hirdens aksjoner i denne perioden, fordi mye av motstanden mot «nyordningen» viste seg der.¹⁷⁹ Konfrontasjonene mellom Hirden og politiet skjedde mest i byene, særlig i Oslo, Bergen, Skien, Trondheim, deler av

¹⁷⁸ Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 389–391.

¹⁷⁹ «Forholdet til Rikshird og Ungdomshird», 08.02.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

Vestfold og Porsgrunn. Hirten begynte i større grad å opptre som et politisk politi, der vold var den fremste arbeidsmetoden. Politiet forsto at slik uorden ikke kunne fortsette, og det oppsto regelrett håndgemeng mellom politiet og Hirten ved flere anledninger. Politiet ville ikke la sitt maktmonopol bli utfordret på denne måten.¹⁸⁰ Politiets frustrasjon ble ytterligere forsterket da Politidepartementet og Justisdepartementet, ledet av henholdsvis Jonas Lie og Sverre Riisnæs, ikke valgte å straffeforfølge og domfelle hirdmenn som hadde utført vold mot demonstranter. Politiet opplevde dette som en hån mot deres yrkes stolthet og integritet. Mange politimenn viste en større sympati for voldutsatte demonstranter enn for «nyordningen».¹⁸¹

De kaotiske tilstandene i det norske samfunnet bidro til at NS-ledelsen måtte ta grep. Deres legitimitet i Norge og hos den tyske okkupasjonsmakten var svak. Forholdet mellom politiet og Hirten måtte formaliseres. Til slutt fant NS en løsning på kompetansestriden: Å framskynde nazifiseringen som allerede var i gang i politietaten. På den måten ville uenigheter om framgangsmåter bli redusert og det ville være mer enighet mellom partene.¹⁸² Flere politimenn opplevde et betydelig press for å melde seg inn i NS. Politimenn meldte seg inn i NS av frykt for å miste inntekt og av frykt for at hirdmenn ville ta over stillingene deres. Flere politimenn krevde også en konkret avklaring om NS-medlemsskapet, siden Jonas Lie vinglet i dette spørsmålet.¹⁸³

En avklaring kom i et rundskriv av 14. desember 1940 fra Politidepartementet. I dette rundskrivet oppfordres politimenn til å melde seg inn i NS, fordi «[d]en pågående kamp for folkets samling krever full oppslutning og det er av betydning for politiets framtid at alle politimenn har forståelse av dette». Videre fastslås det at ingen politimann kan opptre som politisk nøytral, og «at politiet med hele sin kraft går inn for den politiske nyordning». Mot slutten defineres forholdet til Hirten:

«Hirdfolk er Nasjonal Samlings politiske soldater, og må med all kraft støttes i sin kamp for gjennomføringen av Nasjonal Samlings ideer. Det må opprettes et godt forhold og finne sted et

¹⁸⁰ For eksempler for slik motstand se RA-S-3978-E-Ed-L0080: Kompetansestridigheter mellom Hirten og politiet 1941-1942 og RA-S-3978-E-Ef-L0005: Stor konflikt NS-Hird i Telemark, utmeldinger fra NS.

¹⁸¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:334–336; Ringdal, *Mellom barken og veden*, 44–52; Roughthvedt, *Med penn og pistol*, 174–180; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirten*, 137–145.

¹⁸² Nøkleby, 2:66–68; Roughthvedt, *Med penn og pistol*, 204–207.

¹⁸³ Nøkleby, *Nyordning*, 2:65; Ringdal, *Mellom barken og veden*, 31–33, 50; Roughthvedt, *Med penn og pistol*, 173–178.

nøye samarbeide mellom politiet og Hirden. Det må selvsagt ikke forekomme at en hirdmann arresteres av politiet medmindre han begår en forbrytelse. Hvor hird eller NS-medlemmer forulempes eller utsettes for terror, vil dette til tider bli besvart ved direkte aksjon overfor fornærmerne». ¹⁸⁴

Dette rundskrivet bidro til at maktmonopolet og nøytraliteten til politiet ble svekket. Fra da av skulle ikke Hirden hindres i sitt «politiske arbeid». Dersom hirdmenn ble «fornærmet» av sivile, hadde de sin fulle rett til å gripe inn «direkte». Det ble også oppfordret til at politimennene meldte seg inn i NS, som igjen ville bety at politiet ikke lenger var en nøytral og upartisk part. Riksadvokat Jørgen Nordvik ga også et signal 20. mars 1941 om at han på ingen måte ville reagere på at NS-folk brukte makt mot «provokatører» med et «statsfiendtlig sinnelag». ¹⁸⁵ Signalene fra både Politidepartementet og Riksadvokaten ga Hirden den statlige velsignelsen som organisasjonen trengte for å imøtekomme det de anså som provokasjoner mot «nyordningen».

Dessuten viste Oslos politimester og NS-medlem Bernhard Askvig liten begeistring for rundskrivet av 14. desember 1940, siden den ikke bidro til noen varig løsning, etter hans mening. De uoversiktlige situasjonene som oppsto under sammenstøt mellom hirdmenn og politi, samt hirdmenns mangelfulle evne til å etterkomme politiets pålegg, gjorde politiets arbeid svært utfordrende, hevdet Askvig. Askvig viste til og med bekymring for «politiets fortsatte virke som statsinstitusjon». ¹⁸⁶ Politiforeningene i Oslo viste også en sterk misnøye med situasjonen. Etter en rekke sammenstøt mellom politi og hirdmenn på nyåret i 1941, der hirdmenn systematisk utfordret politiets maktmonopol, var lederne i Oslos politiforeninger oppgitt over situasjonen. De følte at de ikke var i stand til å forebygge straffbare handlinger lenger, hvis dette fortsatte. Disse lederne mente også at hirdmenn med et kriminelt rulleblad nærte «en viss antipati mot politiet og misbruker sin frie stilling ved å gripe inn på områder som naturlig tilligger politiet». De var rett og slett bekymret for det ordinære politiets videre eksistens, hvis en løsning ikke kom i stand straks. ¹⁸⁷ Først 6. juni 1941 ble formelle retningslinjer bestemt etter avtale mellom Politidepartementet og Hirdstaben, der det ble

¹⁸⁴ «Fra Politidepartementet», 14.12.1940, RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940.

¹⁸⁵ Nordvik, *Provokasjon og retorsjon (Gjengjeldelse)* (Oslo: Nasjonal Samlings Rikstrykkeri, 1941), 15-19.

¹⁸⁶ «Til Politidepartementet. Forholdet mellom Rikshirden og Politiet», 07.01.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

¹⁸⁷ «Til politimesteren i Oslo og Aker», 25.02.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

erklært av Jonas Lie at politiet ene og alene hadde politimyndighet.¹⁸⁸ Hirden brøt disse retningslinjene seks dager etterpå, noe som indikerer at hirdmennene var preget av en maktarroganse og ikke forholdt seg til retningslinjer fra Politidepartementet.¹⁸⁹

Hirdmennenes aksjoner på sivile bidro til en økning i disiplinærsaker innenfor NS, og NS-ledelsen søkte å regulere hirdmenns utagerende atferd. I løpet av våren 1941 begynte man å ekskludere hirdmenn med graverende rulleblad, i håp om at dette ville minske antallet på konfrontasjoner mot sivile og politiet. Derimot hevdet politiet at ikke alle hirdmenn med et kriminelt rulleblad ble rensket ut. Politiet opplevde dette som frustrerende.¹⁹⁰ Orvar Sæther forsto at Hirdens aksjoner og utagerende oppførsel kunne påvirke NS' og Hirdens omdømme i negativ retning. Han krevde mer sentral styring av hirdaksjoner, der hirdmenn måtte ha godkjennelse fra øverste hold før de kunne gjennomføre aksjoner.¹⁹¹

14. august 1943 erklærte Quisling at politiet, Førergarden, GSSN og Hirden var en del av rikets væpnede makt og at den militære straffeloven av 1902 gjaldt for dem som brøt disiplinen. Erklæringen, *Midlertidig lov tiltak til opprettelse av ro og orden i krigstid* (også kjent som *Lex Eilifsen*), hadde også en annen hensikt, nemlig å vise at en ny norsk hær var i oppbygning. Dessuten ville Quisling bruke denne erklæringen til å få orden i egne rekker, både hos Hirden og politiet. Denne loven skulle framvise at ordrenekt var ulovlig og kunne ende med henrettelse, noe henrettelsen av Gunnar Eilifsen eksemplifiserte. Samtidig kunne loven bli brukt til å ekskludere hirdmenn som ikke føyde seg etter regelverket. Karl A. Marthinsen opprettet også hemmelige hirddomstoler i Oslo, Bergen og Trondheim.¹⁹² Tiltakene var til liten nytte på sikt. Ifølge politimester Askvig, viste Marthinsen i januar 1945, som var hirdsjef på dette tidspunktet, til og med toleranse for at 15-20 bevæpnede Unghird-medlemmer gikk løs på folk med røde klesplagg ved Tryvannshytta i Oslo og skjøt «skremmeskudd» for å få plaggene overlevert.¹⁹³ Disiplinærproblemer var en konstant utfordring for Hirden, noe som i stor grad skyldtes Hirdens maktarroganse på denne tida.¹⁹⁴

¹⁸⁸ «Forholdet mellom politi og hirden», 06.06.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

¹⁸⁹ «Politidepartementet, lederen av Sikkerhetspolitiet. Nasjonal Samlings møte på Harald Hardrådes plass 12/6-1941», 16.06.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

¹⁹⁰ Ringdal, *Mellom barken og veden*, 50.

¹⁹¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:336.

¹⁹² Borgersrud, 2:336–337.

¹⁹³ «P.M.», 08.01.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

¹⁹⁴ Borgersrud, 2:336–337; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 480–482.

Reichskommissarens syn på Hirten

Okkupasjonsmakten, personifisert gjennom Reichskommissar Josef Terboven, hadde et tvetydig forhold til Hirten. På den ene siden var det et ønske om å holde ro og orden i landet, noe som betød at Hirten måtte kraftig redusere antallet aksjoner og holde opp med den svært konfronterende atferden overfor demonstranter mot «nyordningen». På den andre siden støttet Terboven nazifiseringskampanjen i politiet indirekte, noe som ville medføre at hirdmenn kunne bli politimenn.

Årsaken til denne tvetydigheten hos Terboven lå i Reichskommissarens helhetlige syn på Norge. Hans fremste interesse var å holde Norge under tysk politisk og militær kontroll. Norge var ansett som et strategisk viktig område i tyskerne krigsplaner, særlig i møte med Sovjetunionen og Storbritannia. Dette ble vist ved at rundt 300 000 tyske soldater var stasjonert i Norge under krigen og at det ble bygget flere ubåtbaser og festningsverk langs norskekysten. Dersom Tyskland ga NS mer spillerom og hadde gitt etter for deres selvstendighetsplaner, kunne slik ettergivenhet gjøre det vanskeligere for tyskerne å føre en effektiv krig mot de allierte. Det var av stor viktighet for tyskerne å være sterkt til stede i Norge, både militært og politisk, og at Norge var under deres fulle kontroll.¹⁹⁵

Samtidig hadde Terboven et behov for et lojalt politi i Norge. Dersom politietatene var nazifisert, kunne Terboven utøve kontroll over nordmenn mer effektivt. Dette kravet om lojalitet ble eksemplifisert da politimester i Kristiansand, Christan Rynning-Tønnessen, ble arrestert etter at alle i politikorpset sa opp sine stillinger i protest, fordi de nektet å samarbeide med Hirten.¹⁹⁶ Henrettelsen av Gunnar Eilifsen markerte også at ordrenekt ikke ble akseptert av okkupasjonsmakten.

Det kan også påstås at Terboven hadde et ambivalent forhold til Hirten. Da Hirten aksjonerte mot sivile høsten 1940 og vinteren 1940/41, tok tyskerne side med det ordinære politiet når det gjaldt lov og orden. Hirten ble bremsset.¹⁹⁷ Samtidig krevde Terboven ubetinget lojalitet, og han tolererte ikke motstand mot okkupasjonsmakten. Dette kravet om lojalitet påvirket Hirten, i den grad at forespørsler om bevæpning ble avslått gjentatte ganger. Det var først i

¹⁹⁵ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 62–63.

¹⁹⁶ Ringdal, *Mellom barken og veden*, 34–35; Røghvedt, *Med penn og pistol*, 183–185.

¹⁹⁷ Nøkleby, *Nyordning*, 2:120.

løpet av 1944 at Hirdens Bedriftsvern og Hirdens Alarmenheter fikk våpen. Årsaken til at Terboven ikke var villig til å bevæpne hirdmenn i første omgang var at han ikke stolte på Hirdens evne til å handle på egenhånd.¹⁹⁸ Han ønsket å bevare den fulle militære kontrollen over Norge. Bevæpning av hirdmenn kunne i verste fall føre til opprør og destabilisering av okkupasjonsregimet.¹⁹⁹ Terboven, som den realpolitikeren han var, kunne ikke la slikt skje.²⁰⁰

Det ble også innsatt såkalte «beraterne» (tyske rådgivere) i Hirden som et forebyggende tiltak. Disse «beraterne» var underlagt Einsatzstab Wegener, ledet av SS-Brigadeführer Paul Wegener, som var en spesialavdeling underlagt Reichskommissariatet. Deres formelle oppgave var å opptre som tyske rådgivere og assistere NS' politiske arbeid med økonomiske midler og organisatorisk assistanse. Det formelle målet var å styrke NS, slik at NS kunne styre på egenhånd i framtida. Terboven forsto at dette var nødvendig, fordi NS og Hirden ikke var klare til å stå på egne bein og ikke hadde den legitimiteten som regimet trengte. Samtidig bedrev Einsatzstab med påvirkningsarbeid og overvåking av NS og dets underorganisasjoner. På den måten fungerte Einsatzstab som en intern etterretningstjeneste for Terboven, som etter hvert ble sterkt infiltrert av SS.²⁰¹ En av de fremste «beraterne» i Hirden fram til 7. juni 1941 var SD-agent Hans-Hendrik Neumann. Han spilte en viktig rolle i rekrutteringen av hirdmenn til Regiment Nordland, hvor han blant annet sørget blant annet for å spre pangermanske ideer innenfor Hirden.²⁰² Kontrollen som ble utøvet overfor Hirden fra Terbovens side bidro til at Hirdens handlingsrom minsket. I et slikt klima der Hirden var prisgitt Reichskommissariatet, særlig når det gjaldt våpen og økonomiske midler, ble Hirdens status som en fortropp for «den nasjonale revolusjon» svekket.

Dessuten var Terboven tidlig ute med å stanse anti-jødiske aksjoner. Da jødiske forretninger i Moss ble merket som «jødiske» med plakater 17. mai 1940, førte mossingers negative reaksjoner til at Terboven beordret plakatene fjernet og forlangte en rapport fra det tyske sikkerhetspolitiet. Til og med Quislings fylkesmann i Østfold og redaktøren for den sterkt antisemittiske tidsskriftet *Ragnarok*, Hans S. Jacobsen, reagerte negativt på aksjonen. Garnisonskommandant for Østfold og SS-Obersturmbannführer for SS-Totenkopfverbände,

¹⁹⁸ Hirden ble ikke bevæpnet før i 1944-1945, da Hirdens Alarmenheter og Hirdens Bedriftsvern begynte å aksjonere mot motstandsgrupper i Norge, se Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:337-340, 355-356.

¹⁹⁹ Sørli, *Solkors eller hakekors*, 63.

²⁰⁰ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:327.

²⁰¹ Borgersrud, 2:327; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 163–166, 300.

²⁰² Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 248–251.

Wilhelm Goecke, hadde beordret det norske politiet i Moss om å henge opp plakatene. Hensikten var at tyskere skulle få vite hvor de jødiske forretningene i byen var. Likevel virket aksjonen mot sin hensikt, idet de rammede jødene, Harry Hirsch Benkow og Ida og Isak Ullmann, var høyt aktet i byen. Aksjonen var en kilde til protest, noe Terboven helst ikke ville ha. Man ville aller helst ikke skape sympati for jødene, noe disse jødene også fikk. Dermed ble det klarere for tyskerne og muligens enkelte NS-menn at man måtte gå sakte og stille fram i behandlingen av «jødespørsmålet».²⁰³

2.4 Avslutning

Denne gjennomgangen viser at Hirdens reelle handlingsrom ikke samsvarte med det ambisjonsnivået de selv hadde og det NS hadde for organisasjonen. Hirdens forventede rolle som en «statsbærende stand», en fortropp for den «nasjonale revolusjonen» og et grunnlag for et nytt norsk forsvar ble en fjern drøm. Hovedårsaken til at handlingsrommet ble mindre enn ventet var Reichskommissariatet og SS. De tyske og norske visjonene samsvarte ikke med hverandre. Dessuten var det en klar asymmetri mellom NS og den tyske okkupasjonsmakten. NS ønsket større grad av politisk og militær selvstendighet, men tyskerne var ikke villige til å gi dem dette på grunn av krigens gang. Det kan se ut til at Reichskommissariatet og SS aktivt motarbeidet Hirdens og NS' stilling i Norge. NS og Hirden begynte å protestere mot tyskerne hvert som tyskerne ikke møtte forventningene til NS-ledelsen, men tyskerne forsøkte å holde disse protestene nede. Tyskerne ønsket kontroll over Norge på grunn av landets viktige strategiske stilling under krigen. Samtidig var Norge særdeles viktig for SS. Norge var ansett for å være et mulig fyrtårn for den pangermanske samlingen av Europa. Norge kunne i så måte utgjøre et maktsentrum og et reservoar for «rent» nordisk blod for Himmlers SS.

I den ideologiske striden som oppsto mellom pangermanister og nasjonalister i NS-miljøet kom Hirden svakest ut. NS-ledelsen og Hirden slet med interne stridigheter helt siden NS ble etablert i Norge. Situasjonen ble enda verre med den ideologiske striden mellom SS og NS som splittet NS i to grupperinger: Den pangermanske fløyen og den nasjonalistiske fløyen. Denne dynamikken internt i NS svekket Hirdens muligheter til å opptre mer selvstendig. Den ideologiske striden bidro også til å svekke samholdet i NS-miljøet. Det er grunner til å tro at SS bedrev en systematisk splitt-og-hersk-kampanje for å styrke sin egen stilling i Norge. Mannskap fra Hirden ble tappet til fordel for Waffen-SS og SS-dominerte politistyrker, slik

²⁰³ Bruland, *Holocaust i Norge*, 87–91.

som Statspolitiet og Grensepolitiet. Til tross for at Quisling og hirdsjef Møystad oppfordret menn til å melde seg inn i Hirden og til tross for at Quisling innførte hirdplikt, klarte ikke Hirden å bygge seg opp å bli den organisasjonen NS-ledelsen ønsket. Dessuten var denne tappingen av hirdmenn i stor grad forårsaket av NS-ledelsen selv. Quisling og de andre toppene i NS trodde at vervingen av nordmenn til Waffen-SS ville bidra til et nytt norsk forsvar som kunne brukes i eventuelle fredsforhandlinger med Tyskland og gi Norge selvstendigheten tilbake. Imidlertid var ikke et selvstendig Norge i Tysklands og SS' interesse. Dermed ble Hirden et offer for en politisk feilkalkulering av sin egen fører. Håpet om norsk selvstendighet med utgangspunkt i Hirden skulle vise seg å være en svært naiv forestilling overfor SS' egentlige intensjoner for Norge.

Til tross for tilbakegangen på det militære og politiske områdene, fikk Hirden bedre gjennomslag på politifeltet. Etter at konfliktene mellom Hirden og politiet økte fra høsten 1940 til våren 1941, som ble delvis løst ved at NS-ledelsen nazifiserte politiet ytterligere, fikk Hirden i større grad et frikort til handle som et politisk politi. Jonas Lies rundskriv av 14. desember 1940 skapte en ny presedens for hirdaksjoner, der Hirdens «politiske arbeid» ikke skulle forstyrres og der maktmonopolet og nøytraliteten til politiet ble svekket. Dette gjorde det lettere å utføre hirdaksjoner som ikke var mulig før krigen. Etter hvert som optimismen steg i NS-miljøet, begynte en maktarroganse å bre seg blant hirdmenn. Dette ledet til en rekke disiplinærbrudd, voldelige hendelser mot sivile og dårlig propaganda for NS. NS og Hirdstaben søkte mer sentralstyring av aksjonene for å holde orden i rekkene. Spørsmålet videre er hva denne dynamikken internt i NS hadde å si for de norske jødene og NS-regimets forfølgelse av dem under okkupasjonen av Norge.

3 Antisemittismen i Hirdens ideologi og deres tanker om direkte handling

I dette kapitlet blir Hirdens antisemittisme og virkestrang mot jøder gjort rede for. Den fremste historiske kilden til slik kunnskap er Hirdens eget propagandaorgan, *Hirdmannen*. *Hirdmannen* skildrer det idéuniverset som var formidlet til hirdmenn. Den påståtte jødiske verdenssammensvergelsen og rasekrigen mellom jødedommen og den nordiske rasen hadde en sentral plass i organets artikler. *Hirdmannen* framhevet at den jødiske innflytelsen på norsk samfunnsliv var farlig stor og at det var en nødvendighet å løse «jødeproblemet».

Hirdmennene ble også framstilt som fortroppen i kampen mot jødedommen i og rundt Norge. Spørsmålet er hva propagandaen hadde å si for hirdmenns vilje til å bruke vold mot de norske jødene.

I kapitlets første del vil *Hirdmannens* antisemittiske propaganda bli gjort rede for, samt dens forutsetninger. *Hirdmannens* antisemittisme var kompleks, og det var antatt at den jødiske verdenssammensvergelsen hadde flere redskaper til sin disposisjon. For å klargjøre kompleksiteten i Hirdens antisemittisme, vil redegjørelsen vektlegge det *Hirdmannen* omtalte som den ytre og den indre front i kampen mot jødedommen. Den ytre fronten viser til hvordan jødernes redskaper kom til syne utenfor Norge. Den indre fronten viser til hvordan jødernes redskaper kom til syne i Norge. I kapitlets andre og siste del drøftes det implisitte voldspotensialet i *Hirdmannens* antisemittiske propaganda og om det i hele tatt fantes kilder til moderasjon i møte med «jødespørsmålet».

3.1 Hirten som antisemittisk propagandist

Forutsetningene for Hirdens antisemittisme – norsk antisemittisme fra ca. 1900 til 1940

Fra ca. 1900 til 1940 var antisemittismen i Norge synliggjort gjennom hovedsakelig to former som til dels overlappet. Disse to formene kaller Braut Simonsen for *antisemittismen som en helhetlig verdensanskuelse* og *kulturelt forankrede anti-jødiske forestillinger og holdninger*. Den førstnevnte formen viser til et helhetlig og ideologisk syn på jødene som en del av en verdensomspennende sammensvergelse. Den sistnevnte var den mest vanlige formen, og den kom som oftest til uttrykk i vittighetspressen, dagspressen og i populærlitteraturen.²⁰⁴ Denne

²⁰⁴ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 22, 25.

formen for antisemittisme besto av anti-jødiske fordommer og anti-jødiske stereotyper og hadde en fremmedfiendtlig karakter. Den var også latent og situasjonsbestemt, dvs. at den kunne bli utløst av en gitte hendelser, der jøder var involvert eller ble antatt for å være involvert.²⁰⁵ Antisemittismen i Norge tidlig på 1900-tallet kom tydeligst til syne i det trykte media og kan derfor omtales som et skriftlig og fremmedfiendtlig fenomen og i mindre grad en omfattende forfølgelse av jødene, slik man observerte i for eksempel Øst-Europa.²⁰⁶ Imidlertid fantes det også marginale grupperinger som hadde et rasistisk syn på jødedommen.

En hendelse som bidro til økt fremmedfiendtlighet overfor jøder var oktoberrevolusjonen. Bolsjevikenes maktovertakelse i Russland skapte frykt blant mange nordmenn. Man fryktet at bolsjevikene skulle infiltrere arbeiderbevegelsen, ta over Norge gjennom væpnet revolusjon og svekke nasjonalstaten.²⁰⁷ Samtidig kom det mange jødiske flyktninger fra Øst-Europa i kjølvannet av oktoberrevolusjonen. Da disse jødene emigrerte til Norge, fryktet man at disse jødene arbeidet for en bolsjevistisk revolusjon i Norge. Flere av disse ble overvåket av norske myndigheter. Det er verdt å merke seg at dette gjaldt i visse seksjoner av myndighetsapparatet og ikke systematisk i hele den norske forvaltningen. Likevel viser dette hvordan enkelte myndighetspersoner lot sine egne antisemittiske fordommer påvirke deres myndighetsutøvelse. Dette førte bl.a. til at noen jøder ikke fikk opphold i Norge på grunn av sin etnisitet.²⁰⁸

Den økte jødiske innvandringen skapte også frykt i handelsnæringen som opplevde virkningene av den ustabile økonomien etter 1. verdenskrig. Kjøpmenn var redde for at jøder skulle bidra til tøffere konkurranse i handelsnæringen og true norske arbeidsplasser. Denne frykten bunnet i en gammel antisemittisk forestilling der man antar at jødene bruker ulovlige og uærlige metoder for å skape profitt og for å utkonkurrere eksisterende aktører i et marked. Handelsnæringen begynte så å organisere seg og argumenterte mot jødisk innvandring.²⁰⁹

Denne frykten for jødisk innvandring ble plukket opp av den konservative pressen og bondepressen, hvor anti-jødiske forestillinger ble anvendt relativt hyppig i artikler, karikaturer

²⁰⁵ Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 401.

²⁰⁶ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 25; Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 401-2; Johansen, *Oss selv nærmest*, 18-19, 39-41, 36-38, 63-65, 70, 79-80, 82-83.

²⁰⁷ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 32, 35-36.

²⁰⁸ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 35; Johansen, *Oss selv nærmest*, 18-19, 28-30, 73-89.

²⁰⁹ Banik, «Antijødiske holdninger», 381-82; Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 402-404.

og kronikker. Disse forestillingene kom tydeligst til uttrykk i politiske debatter om bolsjevismens og kapitalismens negative påvirkning på norsk bondeliv og det norske samfunnet. Jødene ble sett på som viktige aktører bak denne negative utviklingen.²¹⁰ I denne delen av pressen kunne Nazi-Tysklands anti-jødiske politikk bli framstilt i positivt lys. Det kunne også bli sagt at jødene selv var skyld i den diskrimineringen og segregeringen de ble utsatt for.²¹¹

Samtidig påpekte andre de negative sidene ved moderniteten og hvordan moderniteten hadde svekket samholdet og stabiliteten i samfunnet. De mest radikale innenfor denne gruppa som befant seg på ytterste høyre fløy, mente at jødene sto bak denne negative utviklingen som hadde oppstått før og i kjølvannet av 1. verdenskrig.²¹² Disse personene tok til seg en antisemittisk verdensanskuelse og så på jødedommen som en fare mot nasjonalstaten, og i noen tilfeller, rasen.²¹³ Organisasjoner og aviser som hevdet en jødisk fare, var *Nasjonalt Tidsskrift*, *Sandheten*, Norges Nasjonal-Socialistiske Arbeiderparti, Nasjonal Samling (spesielt etter 1935), *Fronten* og *Ragnarok*.²¹⁴ Andre sentrale antisemittiske aktører i Norge på dette tidspunktet var Marta Steinsvik og Eivind Saxlund som bidro til spredning av antisemittiske konspirasjonsteorier.²¹⁵ I dette miljøet inntok man et bilde av jødene lik den i *Sions Viser Protokoller*, der jøder angivelig drev med splitt-og-hersk-teknikker gjennom å etablere et mangfold av organisasjoner på tvers av landegrensene for å oppnå økonomisk og politisk verdensherredømme.²¹⁶ I forlengelsen av dette antok man at jødene samarbeidet nært med kommunister og frimurere.²¹⁷ Kampen mot jødedommen ble en hovedsak for dette miljøet. Imidlertid var slike antisemitter en del av et marginalt politisk miljø, uten noe særlig politisk innflytelse på den tida.²¹⁸

Antisemittismen i Norge i mellomkrigstida var i stor grad nært knyttet til politiske stridsspørsmål og ideologiske dragkamper i det norske samfunnet, og de anti-jødiske forestillingene viste seg å ha en stor grad av fleksibilitet. Det som ble ansett som

²¹⁰ Johansen, *Oss selv nærmest*, 18–19, 45–48.

²¹¹ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 33–35; Johansen, *Oss selv nærmest*, 63–64, 99–100.

²¹² Banik, «Antijødiske holdninger», 385–386.

²¹³ Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 409–411.

²¹⁴ Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 412–417.

²¹⁵ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 26–31.

²¹⁶ Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 409.

²¹⁷ Banik, «Antijødiske holdninger», 380; Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900-1940», 404–409, 414; Johansen, *Oss selv nærmest*, 27–48, 42–44, 73–89.

²¹⁸ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940», 22, 26–31.

«unasjonalt», for eksempel bolsjevisme, internasjonalisme og kapitalisme, kunne samtidig bli framstilt som «jødisk». På den måten ble jødedommen framstilt som antitesen til «norskhet». Politikere kunne også spille på antisemittiske forestillinger i politiske debatter for å sverte konkurrerende partier.²¹⁹ Stortingsdebatten om et forbud mot schächtning²²⁰ er et eksempel på hvordan jødisk kultur ble framstilt som noe «unasjonalt» og at man ønsket en større grad av assimilering av jøder i Norge.²²¹ Innvandringspolitikken overfor jøder og andre minoriteter ble også strengere som en følge av en kombinasjonen av fremmedfiendtlighet, en frykt for import av revolusjonær agitasjon og et ønske om å prioritere egen befolkning i trange økonomiske tider.²²²

Dermed kan man påstå at den antisemittismen som NS og Hirden tok til seg fra 1935 og utover, var del av en antisemittisk kontinuitet i Norge. Den antisemittismen som NS tilegnet seg var riktignok en mye mer ekstrem form for antisemittisme enn det som ellers var vanlig i samtida. Likevel kunne NS og Hirden bygge videre på grunnlaget som var lagt før 2. verdenskrig og føye den mer fremmedfiendtlige antisemittismen og allerede eksisterende antisemittiske konspirasjonsteorier inn i en helhetlig og rasehygienisk politisk ideologi. I *Hirdmannen* kom antisemittismen i sin mest ytterliggående form.

Troen på en jødisk verdenssammensvergelse

I de forskjellige utgavene av *Hirdmannen* var konspirasjonsteorien om en verdensomspennende jødisk sammensvergelse mot den nordiske rasen et gjennomgående tema.²²³ Konspirasjonsteorien ble brukt som en altomfattende forklaringsmodell for hvorfor krigen startet og hvorfor Sovjetunionen, Storbritannia og USA ble allierte fra og med 1941.²²⁴ Konspirasjonsteorien ble også brukt som en begrunnelse for hvorfor hirdmenn måtte melde seg inn til kamp på Østfronten mot «jødemakten».²²⁵ «Kampen mellom jødedommen og den nordiske rasen» var heller ikke en ny konflikt, ifølge *Hirdmannen*. Kampen hadde allerede

²¹⁹ Braut Simonsen, 26, 31–36.

²²⁰ Schächtning er en jødisk rituell slaktemetode som innebærer strupekutt av slaktet.

²²¹ Braut Simonsen, «Antisemittismen i Norge, ca. 1918–1940», 37–39; Johansen, *Oss selv nærmest*, 63–70.

²²² Emberland, «Antisemittismen i Norge 1900–1940», 408, 417–419; Johansen, *Oss selv nærmest*, 77–82, 90–104.

²²³ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 42–54.

²²⁴ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon. Fra ghetto til finanspalass»; *Hirdmannen*, 30.08.1941, «Bolsjevismens grunnleggere»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Jødene har skyld i krigen»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kompromissløs kamp mot jødedom, bolsjevisme og frimureri», signert Oliver Møystad.

²²⁵ *Hirdmannen*, 28.06.1941, «Kjemp bolsjevismen ned!», signert Orvar Sæther; *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

pågått i århundrer og nådde høydepunktet da 2. verdenskrig brøt ut.²²⁶ *Hirdmannen* understreket at denne kampen måtte tas på aller høyeste alvor, fordi det angivelig handlet om den nordiske rasens bærekraft og overlevelse.²²⁷ Hvis jødene seiret i denne kampen, ville nordisk blod bli utvannet, og Norge ville gå under som både nasjon og stat.²²⁸ Denne kampen hadde apokalyptiske følger dersom den ikke ble vunnet.²²⁹

Den jødiske verdenssammensvergelsen var organisert i form av en skjult og usynlig verdensregjering, hevdet *Hirdmannen*, en såkalt 'kahal'.²³⁰ Denne «kahalorganisasjonen har 850,000 rasebevisste blodsjøder på hver halvkule, ialt et jødiske hierarki på 1,7 millioner medlemmer, som leder og kontrollerer all jødisk virksomhet over hele verden». 'Kahalen' hadde angivelig sitt hovedsete i New York, som *Hirdmannen* anså som jødernes finansielle sentrum. Det ble påstått at jødene var «i besiddelse av ca. 80 pct. av verdenskapitalen» og at de «eier eller kontrollerer pressen i alle «demokratiske» land i verden, likeledes kringkasting, film og propagandamidler av enhver art».²³¹

'Kahalens' hovedmål var enkle: Utslettelse av den nordiske rasen og tilegning av uinnskrenket politisk makt over hele verden med all dens rikdom.²³² Armoden og fortvilelsen som norske arbeidsfolk og bønder hadde kjent på i årene før 2. verdenskrig ble framstilt som en virkning av denne overordnede målsetningen.²³³ *Hirdmannen* mente at bevisene for jødernes mål og strategier var å finne i Talmud, særlig delene om behandlingen av ikke-jøder (gojim) og jødene som Jahves utvalgte folk.²³⁴ En annen kilde til jødernes angivelige hensikter var *Sions Vises Protokoller*, som *Hirdmannen* publiserte i utdrag fra 3. oktober 1942 til 6.

²²⁶ *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen», «De kunstige jøder».

²²⁷ *Hirdmannen*, 01.01.1941, «Liberalismen er død – Leve folkefriheten!», «Nasjonalsocialismen, vår tids arbeiderbevegelse»;

²²⁸ *Hirdmannen*, 07.02.1942, «Føreren tar roret! – Vår Fører, ministerpresident Vidkun Quislings tale til sine landsmenn 1. februar 1942»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen».

²²⁹ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland».

²³⁰ En 'kahal' var opprinnelig en teokratisk organisasjonsform i det antikke Israel. I middelalderen viste begrepet 'kahal' til et råd av valgte jødiske lekmenn i selvstyrte jødiske samfunn, såkalte 'kehila', bestående av askenasiske jøder. 'Kahal' kan oversettes til 'forsamling' eller 'menighet' på norsk.

²³¹ *Hirdmannen*, 07.06.1941, «Jødespørsmålet – Zions Vises Protokoller».

²³² *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 27.11.1941, «Jødernes krig»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen».

²³³ *Hirdmannen*, 01.01.1941, «Liberalismen er død – Leve folkefriheten!»; *Hirdmannen*, 29.04.1941, «Arbeidets adel»; *Hirdmannen*, 03.07.1943, «Hvorfor er jødene så forhatt?», signert J.H.V.

²³⁴ *Hirdmannen*, 01.01.1941, «Nasjonalsocialismen, vår tids arbeiderbevegelse»; *Hirdmannen*, 17.05.1941, «Jødespørsmålet – Den jødiske rasetype. Talmud»; *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Kan jødespørsmålet løses 'humant'?».

mars 1943.²³⁵ Falsumet ble brukt som et bevis for 'kahalens' eksistens og at handling måtte skje.²³⁶

Denne 'kahalen' hadde angivelig en rekke redskaper til sin disposisjon, nemlig Sovjetunionen, USA, Storbritannia og frimureriet.²³⁷ For å forstå hvorfor *Hirdmannen* fokuserte på disse redskapene, er det hensiktsmessig å gjengi *Hirdmannens* syn på dem. Erikstein har allerede syntetisert *Hirdmannens* syn på disse redskapene, da hun utforsket tre idealtypiske underfortellinger i *Hirdmannens* overordnede konspirasjonsteori om en jødisk verdenssammensvergelse: «Jødeplutokratiet», «jødebolsjevismen» og «den jødiske ånd».²³⁸ Disse kunne komme til syne både på den ytre front og den indre front. Gjengivelsen av stråmennene vil basere seg på Eriksteins funn. *Hirdmannens* syn på redskapene viser dybden og fleksibiliteten i Hirdens antisemittisme²³⁹, men den kan også vise hvilket voldspotensial som lå i ordene.

Jødeplutokrater og frimurere

Fra den første utgaven av *Hirdmannen* 16. november 1940 til sommeren 1941, var «jødeplutokratiet» i Storbritannia og det internasjonale frimureriet en sentral del av *Hirdmannens* antisemittiske fiendebilde.²⁴⁰ Senere ble USA framstilt som en del jødeplutokratiet.²⁴¹ England og USA var fullstendig prisgitt jødeplutokratiet, ifølge *Hirdmannen*, og av den grunn var det ansett som legitimt å krige mot disse nasjonene.²⁴² Dermed utgjorde USA og Storbritannia den ytre front i kampen mot jødeplutokratiet.

Det fremste virkemiddelet som dette rikmannsveldet angivelig hadde var kapital. Ved hjelp av denne kapitalen kunne jødeplutokratene bedrive korrupsjon i alle verdens land og skape sosial splittelse gjennom å spre liberalistiske og marxistiske ideer. På den måten ble det mulig å

²³⁵ *Hirdmannen*, 07.06.1941, «Jødespørsmålet – Zions Vises Protokoller»; *Hirdmannen*, 03.10.1942, «Stalin og jødene», «Jødespørsmålet – Zions Vises Protokoller».

²³⁶ *Hirdmannen*, 03.10.1942, «Norge har valgt sin plass!».

²³⁷ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon. Fra ghetto til finanspalass»; *Hirdmannen*, 30.08.1941, «Bolsjevismens grunnleggere»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kompromissløs kamp mot jødedom, bolsjevisme og frimureri», signert Oliver Møystad.

²³⁸ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 114–120.

²³⁹ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 110–120.

²⁴⁰ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 110.

²⁴¹ *Hirdmannen*, 15.02.1941, «En ny sosialisme bryter frem!», «Hvorfor vil USA hjelpe England?».

²⁴² *Hirdmannen*, 15.02.1941, «Det engelske frimureri, et hemmelig politisk våben i den jødiske imperialismens tjeneste», «Hvorfor vil USA hjelpe England?».

skaffe seg politisk makt og enda mer rikdom.²⁴³ Kapitalen ble også angivelig kanalisert inn i frimurerlosjene rundt om i verden.²⁴⁴ Frimureriet var ansett for å være et jødisk redskap.²⁴⁵

Siden frimurerne angivelig klarte å skaffe seg maktposisjoner i en rekke land i løpet av 1800-tallet ved hjelp av korrupsjon, hadde disse «losje-brødre» gitt jøder adgang til Europa, kjempet for jødernes befrielse, forberedt 1. og 2. verdenskrig, infiltrert Folkeforbundet, kontrollert pressen, infiltrert det britiske samfunnet og tatt kontrollen over britisk politikk. Dette var ledd i et forsøk på å snevre inn spillerrommet til Tyskland og hindre Tysklands nasjonale gjenreisning.²⁴⁶

Jødeplutokratiets og frimureriets avleggere på den indre front (i det norske samfunnet) var representert ved Nygaardsvold-regjeringen, daværende stortingspresident C. J. Hambro og de borgerlige partiene i Norge. Disse aktørene hadde enten en naiv forestilling om jødeplutokratenes innflytelse, eller så var de jødiske selv. Hambro ble ved en rekke anledninger anklaget for å være den mektigste jøden i Norge og ble framstilt som den jødiske dukkemesteren i norsk politikk.²⁴⁷ Nygaardsvold-regjeringen var anklaget for å være smurt av den frimureriske og jødeplutokratiske eliten i Storbritannia. Regjeringens tilstedeværelse i London og samarbeid med britiske myndigheter var å regne som et bevis på dette.²⁴⁸

Bolsjevijkjøder og den jødiske marxismen

Slik det ble redegjort for i kapittel 2, var redselen for en nært forestående bolsjevistisk revolusjon en sentral årsak til danningen av NS i 1933. Oppfatningen om at Arbeiderpartiet planla denne revolusjonen i hemmelighet med sovjetisk finansiering, var tatt for å være en sannhet, særlig for Vidkun Quisling.²⁴⁹ Redselen for bolsjevismen var også en av årsakene til

²⁴³ *Hirdmannen*, 25.01.1941, «En ny tids kamprop»; *Hirdmannen*, 15.02.1941, «En ny socialisme bryter frem!».

²⁴⁴ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Ned med masken»; *Hirdmannen*, 25.01.1941, «En ny tids kamprop»; *Hirdmannen*, 15.02.1941, «Det engelske frimureri, et hemmelig politisk våben i den jødiske imperialismens tjeneste».

²⁴⁵ *Hirdmannen*, 16.10.1940, «Vi er på vakt!»; *Hirdmannen*, 23.10.1940, «Frimureriet. Velledighetsinstitusjon eller internasjonalt redskap for jødene?»; *Hirdmannen*, 30.10.1940, «Kampen er tatt opp», «Frimureriet er folkets undergang»; *Hirdmannen*, 27.03.1943, «Også forrige verdenskrig var jødernes verk».

²⁴⁶ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Ned med masken»; *Hirdmannen*, 15.02.1941, «Det engelske frimureri, et hemmelig politisk våben i den jødiske imperialismens tjeneste».

²⁴⁷ *Hirdmannen*, 23.11.1940, «De forrådde arbeiderbevegelsen og derefter landet»; *Hirdmannen*, 17.04.1943, «Hambros krokodilletærer»; *Hirdmannen*, 23.11.1943, «En 'norsk' representant av dimensjoner – Jøden Carl Joachim Hambro».

²⁴⁸ *Hirdmannen*, 23.11.1940, «De forrådde arbeiderbevegelsen og derefter landet»; *Hirdmannen*, 17.04.1943, «13 bud til 'nissehirden'».

²⁴⁹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:277–283; Hagtvatn, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen, 177-182*, Sørli, *Solkors eller hakekors*, 61.

at NS ønsket en paramilitær enhet, slik at NS kunne være i voldsberedskap i tilfelle det ble konfrontasjoner.²⁵⁰ De personene og gruppene som NS omtalte som «marxister» og «bolsjeviker» var regnet som en direkte trussel mot nasjonalstaten og den nordiske rasen.²⁵¹ Da NS blandet sammen redselen for bolsjevismen med antisemittisme fra 1935 og utover, ble et allerede ekstremistisk budskap ytterligere radikalisert.²⁵² Dette budskapet ble også brukt aktivt av *Hirdmannen* til å mobilisere hirdmenn ideologisk og til å forberede dem på å handle mot denne faren.

Kjernen i dette hatefulle budskapet var troen på at jødene sto bak marxismen og trakk i trådene i Moskva.²⁵³ For det første ble det poengtert at marxismen, som bolsjevismen utgikk fra, var konstruert av «Jøden Karl Marx» for å bevisst vilde vanskeliggjøre arbeidere til å tro på en jødisk lære som tjente «jødedommens interesser».²⁵⁴ Marxismen og bolsjevismen var ikke noe annet enn jødiske maktinstrumenter.²⁵⁵ Narrativet om klassekampen var skapt av jødene for å splitte nasjonen. Dermed representerte marxismen en falsk sosialisme, ifølge *Hirdmannen*.²⁵⁶ De fremste talspersonene for den marxistiske lære i Norge, og som dermed utgjorde en indre trussel, var blant annet «Tranmæl-Nygaardsvold-klikken». De hadde ført «marxismen og klassehatets evangelium inn i arbeiderbevegelsen» og «forrådte» arbeiderbevegelsen ved å gå god for kapitalismen som «de en hel menneskealder hadde agitert mot». De var falske sosialister, hyklere og forkynnere av en jødisk lære.²⁵⁷ Den marxistiske Nygaardsvold-regjeringen ble også beskyldt for å ha «direkte støttet opp under den jødiske invasjon som fant sted etter den nasjonalsosialistiske revolusjonen i Tyskland».²⁵⁸

For det andre framstilte *Hirdmannen* Sovjetunionen som den største ytre trusselen mot Norge, særlig fra juli-august 1941 til mai-juni 1942.²⁵⁹ Det ble hevdet at regimet i Moskva var et rent jødisk regime med finansielle forbindelser til Wall Street. Bolsjevismen ble også framstilt som et jødisk komplott for å stjele formuer og penger, der kollektiviseringen av eiendom og

²⁵⁰ Hagtvet, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 30–49.

²⁵¹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*, 1:74-89, 226–236; Hagtvet, Dahl, og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*, 61–80; Nordisk Folkereisning, *Redegjørelse for Nordiske Folkereisning's Retningslinjer*, 3–11; Program for Nasjonal Samling, 1-7; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 55–62.

²⁵² Sørli, *Solkors eller hakekors*, 61–62.

²⁵³ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 69–73.

²⁵⁴ *Hirdmannen*, 01.01.1941, «Nasjonalsosialismen, vår tids arbeiderbevegelse».

²⁵⁵ *Hirdmannen*, 26.04.1941, «Arbeidets adel»; *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Bolsjevisme er jødedom».

²⁵⁶ *Hirdmannen*, 19.04.1941, «Fellesnytte over egen nytte».

²⁵⁷ *Hirdmannen*, 23.11.1940, «De forrådde arbeiderbevegelsen og derefter landet».

²⁵⁸ *Hirdmannen*, 03.07.1943, «Hvorfor er jødene så forhatt?», signert J.H.V.

²⁵⁹ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 110.

avskaffelsen av privat eiendomsrett var et jødisk skalkeskjul for «å sikre sig all jordens rikdom».²⁶⁰ Jødene i Moskva hadde tilsynelatende styrt Sovjetunionen inn i krig mot Tyskland for å hindre Europas nyordning og for å utvanne det nordiske blodet i et endelig sluttoppgjør i en århundrelang rasekrig. Derfor var det av aller høyeste betydning at hirdmenn meldte seg frivillig i Waffen-SS, i kampen mot bolsjevikene og i et ledd for å redde Norge og Europa fra undergangen.²⁶¹

Den jødiske ånden og judaiseringen av Norge

Den tredje idealtypiske underfortellingen i *Hirdmannen* var «den jødiske ånden». Erikstein utforsket at omtalen av «den jødiske ånden» økte eksponentielt fra mars-april 1942 til deportasjonen av de norske jødene i oktober-november 1942.²⁶² «Den jødiske ånden» handlet om ideer og tankemønstre som *Hirdmannen* anså som jødiske, fordi de hadde sitt opphav liberalismen og kapitalismen. Både liberalismen og kapitalismen var ansett for å være jødiske konstruksjoner.²⁶³ Liberalismen bidro til tilsynelatende samfunnsmessig skade ved at den gjorde individer selviske og ansvarsløse overfor det antatt felles beste, nemlig rasefellesskapet.²⁶⁴ «Den rasefremmede læren liberalismen» bidro også til at man verdsatte «handel og fortjeneste» høyere enn «ansvar og plikt», noe som forteller at *Hirdmannen* så en nær forbindelse mellom liberalisme og kapitalisme.²⁶⁵ Resultatet av slike økonomiske omgangsformer var en materialistisk og dekadent livsholdning og en tilegning av antatte jødiske væremåter, slik som kronisk griskhet og svindling.²⁶⁶ Ved å spre «jødisk ånd» kunne jødene gjennomføre et «indre nedbrytningsarbeide» slik at «rasenes moral forsumpes» og «folkene mister troen på sig selv».²⁶⁷ Siden «den jødiske ånden» hadde fått bre seg fritt og

²⁶⁰ *Hirdmannen*, 20.08.1941, «Bolsjevismens grunnleggere»; *Hirdmannen*, 03.10.1942, «Stalin og jødene».

²⁶¹ *Hirdmannen*, 28.06.1941, «Korstog», «Kjemp bolsjevismen ned!», signert Orvar Sæther; *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 04.10.1941, «Europas sluttkamp med bolsjevismen»; *Hirdmannen*, 04.04.1942, «Vår offensiv»; *Hirdmannen*, 04.07.1942, «Vi fortsetter kampen!».

²⁶² Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 110-111.

²⁶³ *Hirdmannen*, 25.01.1941, «Gull eller blod»; *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon. Fra ghetto til finansplass».

²⁶⁴ *Hirdmannen*, 07.02.1942, «Føreren tar roret! – Vår Fører, ministerpresident Vidkun Quislings tale til sine landsmenn 1. februar 1942»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk; *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Forklede jøder».

²⁶⁵ *Hirdmannen*, 01.01.1941, «Liberalismen er død – Leve folkefriheten!».

²⁶⁶ *Hirdmannen*, 25.01.1941, «Gull eller blod»; *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Kan jødespørsmålet løses 'humant'?»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «De kunstige jøder»; *Hirdmannen*, 07.11.1942, «Hva Martin Luther mente om jødene: Synagogen – et djevelrede».

²⁶⁷ *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen i Norge»; *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Forklede jøder»; *Hirdmannen*, 28.11.1942, «Jødeånden må bekjempes overalt!», signert Halldis Neegård Østbye.

angivelig bidro til et kulturelt, åndelig og biologisk forfall i den norske befolkningen før krigen, måtte den renses ut her og nå.²⁶⁸

Samtidig ble «den jødiske ånden» ved flere anledninger sammenliknet med sykdommer og infeksjoner.²⁶⁹ «Jødeånden» og «parasitt-ånden» ble også framstilt som likheter.²⁷⁰ I så henseende var «den jødiske ånden» framstilt som en sykdom som måtte kureres. Det ble også erklært 18. juli 1942 hvordan land som Italia, Spania, Romania, Kroatia, Ungarn, Bulgaria, Slovakia og Frankrike «griper til forholdsregler» i møte med «jødisk infeksjon».²⁷¹ Selv i utgaven som kom to dager etter deportasjonen av de norske jødene med *Donau*, fortalte Halldis Neegård Østbye, en sentral NS-ideolog, hvordan «jødisk smitte» fortsatt var et problem i Norge. Hun henviste til «den jødiske ånden» og hvordan kampen mot «jødeånden» måtte fortsette for å stoppe jødernes ønske om å «forgifte den norske folkesjelen og ved blodsblending svekke rasen».²⁷²

De institusjonene og aktørene som bidro til «judaiseringen» i Norge, var pressen, politikerne, kulturektoren, kringkastingen og frimureriet.²⁷³ Dessuten var det liberale demokratiet forutsetningen for at «den jødiske ånden» kunne spre seg. Dermed ble det implisitt oppfordret til at staten burde kontrollere pressen, kulturektoren og kringkastingen, og at det liberale demokratiet ble avskaffet.²⁷⁴

«Nordmenn – se op for jødene!»

Det å navngi høytstående norske politikere i eksil i London var ikke uvanlig i *Hirdmannen*, og det var heller ikke uvanlig at de allierte nasjonene og deres statsledere, samt «jøssingene», ble latterliggjort og anklaget for å være jødernes lakeier. Det var mer uvanlig at spesifikke norske

²⁶⁸ *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen i Norge»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk; *Hirdmannen*, 25.07.1942, «Kampen mellom godt og ondt», signert Dagfinn Gjessing.

²⁶⁹ *Hirdmannen*, 25.01.1941, «En ny tids kamprop»; *Hirdmannen*, 18.07.1942, «Har vi rett til å forsvare vår rase?»; *Hirdmannen*, 28.10.1942, «Jødeånden må bekjempes overalt!», signert Halldis Neegård Østbye; *Hirdmannen*, 16.01.1943, «Intet kan stanse vår marsj mot målet! Nasjonalsosialismens seier – den jødiske imperialismens undergang», signert I.S.

²⁷⁰ *Hirdmannen*, 26.04.1941, «Arbeidets adel».

²⁷¹ *Hirdmannen*, 18.07.1942, «Har vi rett til å forsvare vår rase?».

²⁷² *Hirdmannen*, 28.10.1942, «Jødeånden må bekjempes overalt!», signert Halldis Neegård Østbye.

²⁷³ *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen i Norge»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Jødene har skyld i krigen», «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk; *Hirdmannen*, 03.07.1943, «Hvorfor er jødene så forhatt?», signert J.H.V.

²⁷⁴ *Hirdmannen*, 18.12.1941, «Hvorfor kjemper vi for å holde vår rase ren?», signert E.H.T.; *Hirdmannen*, 28.10.1942, «Jødeånden må bekjempes overalt!», signert Halldis Neegård Østbye; *Hirdmannen*, 09.10.1943, «Nasjonalsosialismen er det 20. århundres idé!».

jøder ble navngitt og vist bilde av i *Hirdmannen*. I utgaven som kom ut 7. juni 1941 står dette ved siden av en artikkel om *Sions Viser Protokoller*:

«Vi bringer her et lite galleri av «elskverdige» jøder som ennå driver sin gescheft i Oslo. – Å, så vennlig og forekommende de kan være når en nordmann kommer inn i deres forretning for å kjøpe noget. Men om aftenen, når de teller op inntektene av dagens salg, spiller et håndlig smil om deres leber ved tanken på de dumme nordmenn som også i dag har latt sig lure av deres forretningstricks og betalt deres mindreverdige varer i dyre dommer».²⁷⁵

Til høyre for denne bildeteksten finner man portrettene det henvises til (se vedlegg). Disse jødene ble ikke navngitt i artikkelen, men ifølge et intervju med Jenny Wulff i 2005, kom Bjarte Bruland fram til at de fotograferte jødene var ekte mennesker og at en av de fotograferte var Wulffs sjef i en kjøpmannsforretning.²⁷⁶ Ved siden av portrettene står det en tydelig advarsel: «Nordmenn – se op for jødene!». I teksten under denne overskriften oppfordres det til boikott av jødiske forretninger, jurister og leger. Det ble anbefalt å segregere jøder fra nordmenn på spisesteder, teatre, kinoer og andre kulturarenaer, og heller ikke ha et arbeidsforhold med en jøde. Til slutt sies det: «Skap front mot jødene, for de har intet å gjøre i et nordisk folkesamfund, i en nordisk stat!».²⁷⁷

Mest sannsynlig var disse portrettene publisert for å komme med eksempler på jødisk utseende og for å bevisstgjøre hirdmennene om jødenes tilstedeværelse i Oslo, slik bildetekstens tone antyder. Imidlertid melder en annen mulighet seg. Dersom hirdmenn kjente jødenes identitet økte sannsynligheten for at de avbildede jødene ble trakassert og utsatt for eventuelle voldshandlinger av overivrige hirdmenn.

I utgaven 10. mai 1941 ble en jøde ved navn «Jaffe» hengt ut. Han ble anklaget for å forsøke å endre navnet til forretningen fra «Londoner-basaren» til «Gjøvik-basaren», slik at hans jødiske tilhørighet kunne skjules. Dette fikk han ikke lov til «eftersom enhver i Gjøvik har rett til å vite at innehaveren er en jøde ved navn Jaffe som ved en rekke vellykkede konkurser omsider har skaffet sig en ganske pen kapital».²⁷⁸ Her ønsket *Hirdmannen* at denne jøden skulle bli kjent for hirdmenn. Spørsmålet om motiv melder seg igjen: Var motivet bare å

²⁷⁵ *Hirdmannen*, 07.06.1941, «Nordmenn – se op for jødene!».

²⁷⁶ Bruland, *Holocaust i Norge*, 35, 152.

²⁷⁷ *Hirdmannen*, 07.06.1941, «Nordmenn – se op for jødene!».

²⁷⁸ *Hirdmannen*, 10.05.1941, «Mannen på månen».

informere hirdmenn i Gjøvik-området om at det fantes en jøde nær dem, eller var motivet å utsette denne jøden for fare? Det man vet er at «Jaffe» mest sannsynlig var Samson Jaffe, tilhørende Jaffe-familien, som var bosatt i Gjøvik på dette tidspunktet. Alle deres eiendeler ble tatt fra dem 26. oktober 1942, og hele familien ble til slutt deportert. Ingen av dem kom tilbake til Norge.²⁷⁹

17. oktober 1942 kom *Hirdmannen* ut med en rekke navn på jødiske personer og jødiske forretninger. Artikkelen «avslører» hvordan disse jødene hadde forsøkt å holde sin identitet skjult ved å forandre sine jødisk-klingende navn til norsk-klingende navn. Det «avsløres» også hvordan jøder diversifiserer sine forretninger og utnytter konkurser. Deretter oppgis det en rekke navn på forretninger og deres innehavere i Oslo. Dessuten fortelles det om hvordan Rabinowitz-familien dannet seg «et nett» av forretninger i Bergen, Haugesund og Stavanger. Det uttalte motivet for denne publiseringen er ikke at man ønsker «Ghetto og lenker for jødene», men «opplysningsvirksomhet», slik at man «kan lære hvilken fare jødene betyr» og at «alle kan se dem».²⁸⁰

***Hirdmannens* omtale av attentatet på Arne Hvam 22. oktober 1942**

I løpet av høsten 1942 ble mange norske jøder overbevist om at de måtte flykte. Flukttallene økte betydelig i forhold til den foregående perioden januar-september 1942.²⁸¹ Mange av jødene flyktet med tog via Halden og over til Sverige. En av dem som organiserte flukt for jøder over grensen var grenselosen Harald Jensen, alias Karsten Løvestad. 22. oktober 1942 forsøkte han å lose over 10 norske jøder til Sverige. Da grensepoliti -og hirdmannen Arne Hvam ba om legitimasjonspapirer til Karsten Løvestad gikk denne planen i vasken. Løvestad hadde falske legitimeringspapirer på seg og jødene hadde sine ekte J-stemplede legitimasjonskort på seg. Av frykt for å bli avslørt, skjøt og drepte Løvestad Arne Hvam. Etter at skuddene ble avfyrt, hoppet Løvestad og to jøder ut av toget siden de var i samme kupé. De to jødene var Hermann Feldmann og Willy Schermann. Denne saken ble godt dekket i NS-pressen, og tysk og norsk politi mobiliserte store styrker for å anholde Løvestad, Schermann og Feldmann. De tre mennene ble til slutt anholdt, og Løvestad ble henrettet på Trandum 3. september 1943. Både Feldmann og Schermann ble deportert med *Gotenland* til Auschwitz

²⁷⁹ Arkivverket, «Familien Jaffe», <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/historiske-kilder/andre-verdenskrig-i-norge/familien-jaffe>.

²⁸⁰ *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Forkledd jøder», signert Frode Falk. Dette motivet vil bli drøftet videre knyttet til voldspotensialet i *Hirdmannens* antisemittisme.

²⁸¹ Bruland, *Holocaust i Norge*, 235.

25. februar 1943, der begge ble henrettet med nakkeskudd 20. august 1943. Attentatet ble av NS-regimet og den tyske okkupasjonsmakten brukt som påskudd for å arrestere alle jødiske menn 26. oktober 1942 og alle kvinner og barn 26. november 1942.²⁸²

Hirdmannen forsto attentatet som et fellende bevis på at jødene førte en krig mot Norge og den nordiske rasen. Denne hendelsen «bekreftet» Hirdens antisemittiske verdensanskuelse. Det ble tydelig poengtert at Feldmann og Schermann var jøder. *Hirdmannen* krevde den hardeste straff for de tre «morderne». *Hirdmannen* brukte anledningen til å rettferdiggjøre «kampen mot jødene», hvor Hirden hadde «alltid ført an i denne kampen». Denne kampen var «en kamp mellom godt og ondt», og det ble også poengtert at «en jøde er en jøde enten han fødes i Oslo eller i Betlehem». Budskapet var at jødene ikke skulle komme unna med dette, og de skulle settes på plass en gang for alle. Arrestasjonen av de tre gjerningsmennene var ikke det eneste som måtte gjøres. «[N]ødvendige sikringsforholdsregler» måtte bli tatt mot jødene, slik at Norge kunne forsvare seg mot den jødiske faren. Med andre ord, det ble oppfordret til å gjøre jøder til annenrangs borgere:

«Vårt krav er at jødene fra no av skal merkes med Zion-stjernen under hvis tegn de har vært en svøpe for menneskeheten gjennom århundrer. De skal merkes, så vi kan kjenne dem over alt hvor de ferdes og ta oss i vare. Jødene må no en gang for alle settes på plass».²⁸³

Etter en rekke artikler i *Hirdmannen* om den antatte jødiske faren 31. oktober²⁸⁴, ble Hermann Feldmann omtalt igjen i utgaven av 7. november 1942. Han ble framstilt som «en dagdriver av verste sort» og en bortskjemt og forfengelig «pappagutt» som levde på sin fars formue. Han var regnet som en feig person som ville flykte ved hjelp av bestikkelser, i stedet for å kjempe mot nazismen. Forfatteren av innlegget viste likegyldighet overfor Feldmanns skjebne:

«I det øyeblikk dette skrives vet vi ikke om den unge Herman Feldmann – det er ham vi ovenfor har skrevet om – og hans partner er falt på sine gjerninger eller ei. Men om så er skjedd, vil ikke

²⁸² Bruland, *Holocaust i Norge*, 235–240; Snublestein.no/Jødisk museum, «Hermann Feldmann», <https://www.snublestein.no/p=123/>; Snublestein.no/Jødisk museum, «Willy Schermann», <https://www.snublestein.no/p=203/>.

²⁸³ *Hirdmannen*, 24.10.1942, «Hirdmann Arne Hvam myrdet av jøder!», signert Thorvald Thrønsen.

²⁸⁴ *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kompromissløs kamp jødedom, bolsjevisme og frimureri», signert Oliver Møystad, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen», «De kunstige jøder».

norsk ungdom ha lidd noe tap - -. Men vi er glad over at begivenhetene i hvertfall har framskyndet ariseringen av jødefirmaene i Oslo».²⁸⁵

3.2 Hirdens antisemittisme, en oppskrift på vold?

Det gjennomgående narrativet i *Hirdmannens* antisemittiske propaganda var at jødene var aggressorene i en pågående rasekrig mot den nordiske rasen. Den nordiske rasens rett til å forsvare seg mot den jødiske aggresjonen rettferdiggjøres systematisk av *Hirdmannen* ved hjelp av en konspirasjonsteori om en internasjonal jødisk sammensvergelse. Jødene anklages for å ha startet verdenskrigene, de anklages for å stå bak den bolsjevistiske agitasjonen, de anklages for å bedrive åndelig og kulturelt nedbrytningsarbeid mot nasjoner ved hjelp av kapital, liberalisme og frimureri og de anklages for korrupsjon på alle politiske og økonomiske nivåer. Forklaringen for slike handlinger er jødenes antatte hensynsløse drift etter rikdom og makt. Konflikten mellom jødene og den nordiske rasen ble framstilt som en kamp mellom det gode og det onde og som en endetidskamp. Med andre ord, Hirdens antisemittisme hadde et tydelig millenaristisk preg, ikke ulikt fra SS' antisemittisme.²⁸⁶ Dette narrativet ble aktivt brukt i et forsøk på å få hirdmenn til å melde seg frivillig til Waffen-SS.²⁸⁷ Det ble også brukt til å oppildne hirdmenn til å rense det norske samfunnet for «jødisk ånd», gjennom å overtale nordmenn til å tro på nasjonalsosialismens læresetninger og å nasjonalisere presse -og kultursektorene.²⁸⁸ Spørsmålet som reiser seg er om propagandaen bidro til å legitimere fysisk vold mot jøder.

Braut Simonsen har undersøkt den antisemittiske propagandaen i blant annet *Hirdmannen*, *Ragnarok*, *Norsk Artikkeltjeneste* og *Fritt Folk* sommeren og høsten 1942 og hvilken funksjon den hadde i forbindelse med deportasjonen av de norske jødene. Videre analyserte og syntetiserte Erikstein den antisemittiske propagandaen i *Hirdmannen* og undersøkte propagandaens funksjon. Både Braut Simonsen og Erikstein hevder at propagandaen var ment for å rettferdiggjøre krigstilstanden mellom aksemaktene og de allierte, samt å gjøre det komplekse og ulogiske i nasjonalsosialismen logisk. Antisemittismen ble brukt til å gi en altomfattende forklaring på allianser og hendelser som i utgangspunktet ikke så ut til å henge

²⁸⁵ *Hirdmannen*, 07.10.1942, «En jøde», signert K.

²⁸⁶ Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger», 141–143; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 43–55.

²⁸⁷ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

²⁸⁸ *Hirdmannen*, 26.04.1941, «Hirdmønstringen i Vestfold», med henvisning til tale av Orvar Sæther; *Hirdmannen*, 01.08.1942, «Kunstige jøder»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk; *Hirdmannen*, 03.10.1942, «Jødernes krig», signert HNØ.

sammen. Antisemittismen ble også brukt for å rasjonalisere samarbeidet med Nazi-Tyskland.²⁸⁹ Erikstein viste også hvordan NS brukte denne propagandaen til å frita seg selv fra manglene ved egen ideologi. Dersom kritikk eller motstand mot regimet oppsto, ble det ikke framstilt som nasjonalsosialismens feil, men som jødens feil.²⁹⁰ Propagandaen viste at virketragten mot jødene var sterkt til stede. Det er mulig at propagandaen kunne fungere som en verbal forberedelse til handling. Imidlertid var konkrete tiltak vagt, eufemistisk og kryptisk formulert. Dersom konkrete tiltak ble nevnt var det som regel oppfordret til segregeringstiltak. Deportasjoner som et tiltak ble ikke eksplisitt nevnt i propagandaen.²⁹¹

Voldsromantikk og selvforsvar

Til tross for vaghet i formuleringen av konkrete tiltak, var det en tydelig voldsromantikk i propagandaen. Det ble oppfordret til å føre en kompromissløs og hensynsløskamp «mot alle som stiller seg mot bevegelsen».²⁹² Gjengjeldende vold ble framstilt som helt legitimt mot «[d]en som slår eller utskjeller oss». «[H]an slår vi igjen, men så hensynsløst at han en annen gang vil miste lysten til å forsøke sig».²⁹³ Det er verdt å merke at denne retorikken var rettet mot dem som utøvde motstand mot NS-regimet høsten 1940. Den var ikke spesifikt rettet mot jøder. Likevel viser en slik holdning en lav terskel for å anvende vold på generell basis. Ord med et liknende voldspotensial kom også fram i en senere utgave av *Hirdmannen*. I dette eksempelet var hatet rettet mot jødedommen og et av dens antatte redskaper, bolsjevismen. Kampen skulle ikke bare føres på Østfronten, men fortsettes på «heimefronten» i det frontkjemperne kom hjem etter endt tjeneste:

«At mange av våre frontsoldater er kommet heim til Norge, betyr derfor ikke at de har tenkt å sette seg ned og hvile på sine laurbær. Nei, de går inn i rekkene for på heimefronten for å rense vårt eget land for restene av jødisk ånd og innflytelse [...] Kompromissløst og tro mot idéen vil vi slå ned og tilintetgjøre de krefter, både åpenlyse og fordekte, som vil prøve å hindre gjennomførelsen av den nasjonalsosialistiske revolusjon».²⁹⁴

²⁸⁹ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 50–54; Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 8.

²⁹⁰ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 117–118.

²⁹¹ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 9–12, 15.

²⁹² *Hirdmannen*, 16.10.1940, «Hirdmenn!», «Hustad: 'Hirden skal bli en stand i felles idealitet mot felles mål».

²⁹³ *Hirdmannen*, 30.10.1940, «Vår tålmodighet er forbi», signert Tormod Hustad.

²⁹⁴ *Hirdmannen*, 04.07.1942, «Vi fortsetter kampen!».

Voldspotensialet mot jøder økte da jøder ble framstilt som «dødsfiender».²⁹⁵ *Hirdmannen* erklærte at antisemittisme var viktig i deres egen ideologi, fordi jødene angivelig ønsket å utslette den nordiske rasen.²⁹⁶ Nasjonalsosialisme ble også framstilt som «en sund rases naturlige reaksjon mot utslettelsen av dens egenart».²⁹⁷ Dette viser igjen de millenaristiske trekkene ved Hirdens ideologi, noe som sannsynligvis kunne gjøre det lettere å anvende vold mot jødene. I så henseende kunne volden ha en forløsende effekt, slik Friedländer skildrer nasjonalsosialismens syn på vold. I Friedländers konsept om «frelsende antisemittisme», som han anser som et sentralt kjennetegn ved nasjonalsosialismen, vil vold bidra til forløsning, eller frelse, fra den rasemessige degenereringsprosessen jødene angivelig hadde satt i gang. Volden ble nødvendig i en slik verdensanskuelse, fordi hele konflikten var et eneste «ragnarokk», hvor man enten kom ut seirende eller ble utradert.²⁹⁸ Utstrakt voldsbruk kunne i så fall hindre eller utsette denne undergangen.

Denne endetidstanken blir gjort eksplisitt i en artikkel titulert «Tapper og tro». Å være en del av Hirden var framstilt som et ærefullt foretakende. Ved å være en hirdmann henga man seg til den store saken, rasefelleskapet, og opptrådte lik en soldat: «Hirdmannens ånd er den gode soldats ånd». Man ofrer om nødvendig sitt liv for denne saken. Individet er forgjengelig: «Hirdmannen vet at det enkelte individ før eller senere må dø, som germaner vet han også at folkets liv er evig. Når folket trues, ofrer han med glede livet for å ødelegge fienden». Det germanske folkets fiende er jødedommen, erklæres det.²⁹⁹ Det er verdt å merke at målet med artikkelen var å få hirdmenn til melde seg frivillig som frontkjempere og ikke nødvendigvis at hirdmenn skulle gå løs på jøder i Norge. Likevel ble hirdmennene i denne artikkelen framstilt som en gruppe av «hellige krigere», hvis mål var å bekjempe den store dødsfienden, jødene, og om nødvendig dø for saken og gjøre seg selv til martyr. Å ofre seg selv for den store saken var ansett som den største ære.³⁰⁰ Denne dyrkingen av martyrdøden impliserer en toleranse for vold, siden kampen og en heltmodig død ikke kan skje uten vold. Volden ble ansett som en nødvendig del av rasefelleskapets overlevelse i den antatte sluttkampen. Dermed vil volden

²⁹⁵ *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk, «Jødene har skyld i krigen».

²⁹⁶ *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen og Norge»; *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Kan jødespørsmålet løses 'humant'?»; *Hirdmannen*, 01.08.1942, «Kunstige jøder».

²⁹⁷ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Hvad er nasjonalsocialisme?».

²⁹⁸ Friedländer, *The Years of Persecution, 1933-1939*, Bind 1:87; *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, "Tapper og tro"; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen»..

²⁹⁹ *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

³⁰⁰ Griffin, «Heroisk dobling», 123–129.

kunne virke forløsende, slik at den nært forestående undergangen enten utsettes eller hindres og «godheten» seirer.³⁰¹

En forutsetning for denne voldsromantikken var den antatte viktigheten av rasehygiene hos *Hirdmannen*. Rasehygiene var ansett som et nødvendig tiltak for å skape et velfungerende samfunn. Jo renere en rase var, jo sterkere ble rasens evne til å skape kultur og gi menneskelivet «skjønnhet og verdighet». Raserenhet bidro angivelig til å gi samfunnet bærekraft, levedyktighet og stabilitet. Jødene ble framstilt som en alvorlig trussel mot denne utopiske renhetstanken, fordi jødene hadde angivelig propagandert for raseblanding. Siden *Hirdmannen* anså at en ren rase var forutsetningen for et sivilisert samfunn, kunne ikke denne faren ignoreres: «Vårt folks fremgang henger uløselig sammen med bevarelsen av det nordiske blod, og tar vi ikke vare på vår nordiske egenart, taper vi den».³⁰² Dette markerte et visst alvor i situasjonen. Plikten overfor kollektivet var hellig, og individet måtte tjene kollektivet:

«Alt hvad du er, det er du i kraft av ditt folk, av din blodsarv, og ikke av din egen fortjeneste. Du tilhører den rase og det folk som du er utgått av, enten du vil eller ikke. Derfor forplikter du, ved alt viktig du foretar dig i livet, å tenke over om det er til gagn for ditt folk. Fellesnytte over egennytte».³⁰³

Siden det ble antatt at jødene var protagonistene bak en utstrakt utvanning av den nordiske rasens blod for å skaffe seg verdensherredømme, kunne voldshandlinger mot jøder framstilles som selvforsvarshandlinger. Antisemittisme var framstilt som en helt legitim reaksjon: «Antisemittisme er selvforsvar. – Vi forfølger ikke jødene, men forsvarer oss mot jødernes forfølgelse av våre rase og kultur».³⁰⁴ Ved hjelp av sine redskaper kunne jødene bedrive denne tilsynelatende forfølgelsen av den nordiske rasen.³⁰⁵ Premisset var at jødene bevisst ville påføre nordmenn skade. Når situasjonen ble framstilt i så alvorlige ordelag at jødernes planer ikke kunne gå «uforstyrret», er det grunner til å tro at *Hirdmannen* ønsket at

³⁰¹ Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger», 146–148; Griffin, «Heroisk dobling», 125–129.

³⁰² *Hirdmannen*, 23.10.1940, «Quislings har sagt»; *Hirdmannen*, 01.08.1942, «Vi svikter ikke våre kjempende kamerater – Deres kamp er vår kamp»

³⁰³ *Hirdmannen*, 09.08.1941, «Ungdom av nordisk blod skal føre ætten videre – Ti grunnsetninger til valg av ektefelle».

³⁰⁴ *Hirdmannen*, 03.05.1941, «Jødespørsmålet – Gis det et norsk jødeproblem?».

³⁰⁵ *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon, Fra ghetto til finansplass»; *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Bolsjevisme er jødedom»; *Hirdmannen*, 01.08.1941, «Kunstige jøder».

hirdmennene skulle forberede seg på å forsvare den nordiske rasen i en slags forebyggende krig mot jødene.³⁰⁶ Dersom det var tilfellet, ville en slik retorikk bidra til å senke terskelen for fysiske aksjoner mot jøder, siden man kunne framstille slike aksjoner som selvforsvarshandlinger.³⁰⁷

Jødernes skyld og demonisering

Jødene ble også sett på som ansvarlige for den forfølgelsen de ble utsatt for. Implisitt betyr dette at eventuelle voldshandlinger og diskriminering mot jøder kan framstilles som jødernes egen feil og at de fortjente den behandlingen de fikk.³⁰⁸ På den måten forsøkte *Hirdmannen* å fraskrive nasjonalsosialismen det moralske ansvaret for det som utviklet seg til å bli Holocaust. Når man selv fraskriver seg moralsk ansvar for en demoniserende og voldsforherligende retorikk, blir terskelen lavere for å utføre voldshandlinger mot den forhatte gruppa. Antakelsen om at den forhatte gruppa vil gjøre en vondt, kan gjøre en mer i stand til å utføre vold, i selvforsvarets navn.³⁰⁹ *Hirdmannen* framstilte jødene som kjeltringer, noe som impliserte at de måtte straffes. Hirdmennene ble framstilt som de rettskafne i denne saken.³¹⁰

Terskelen for å demonisere jøder ble lavere som en følge av denne argumentasjonen. Et eksempel på en slik holdning, finner man i en utgave av *Hirdmannen* fra 26. juli 1941. På forsiden ble det vist fem portretter av «'Hollandske' bolsjevikjøder» om «for første gang i sitt liv får anledning til å utføre ordentlig arbeide» (se vedlegg). Det ble tydelig formulert at disse jødene var plassert i en fangeleir, og portrettene viser at jødene var iført fangedrakter. Forholdet ble med en sarkastisk tone framstilt som helt naturlig.³¹¹ Det er underforstått at jødernes fangenskap var deres egen feil, og at de hadde fortjent dette fangenskapet. Dessuten bidro *Hirdmannen* aktivt til å videreformidle frontkjemperes demoniserende omtale av jøder i Sovjetunionen i deres brev til *Hirdmannen*. I utgaven som kom ut 16. august 1941 skildret Olaf Wahlmann et drap på en mann som angivelig var en jøde. Den jødiske mannen hadde angivelig lemlestet flere ukrainske kvinner, og Wahlmann fortalte hvordan mannen ble henrettet. Underoverskriften sa: «**Jøden fikk skjebne som fortjent, for sine grusomheter**»:

³⁰⁶ *Hirdmannen*, 01.08.1942, «Vi svikter ikke våre kjempende kamerater – Deres kamp er vår kamp».

³⁰⁷ Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 157–162.

³⁰⁸ *Hirdmannen*, 03.05.1941, «Jødespørsmålet – Gis det et norsk jødeproblem?»; *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon, Fra ghetto til finansplass».

³⁰⁹ Bernt Hagtvet, «Den farlige renhetslengselen», i *Folkemordenenes svarte bok*, red. Bernt Hagtvet, Nikolai Brandal, og Dag Einar Thorsen, 2. utg. (Oslo: Universitetsforl., 2014), 78–82; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 154–157.

³¹⁰ *Hirdmannen*, 16.10.1940. «Hirdtanken», «Hirdmenn!».

³¹¹ *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Bolsjevisme er jødedom».

«Ved siden av jernbanelinjen i et lite hus, møter det oss et redselsfullt syn. Foran huset ligger 3 ukrainske kvinner skamfært på det råeste og grusomste måte med øine utstukne etc. Inne i et værelse lå 6 kvinner likeledes skamfært, og under et teppe fant vi en sprell levende jøde. Da han så at han var opdaget breket han til oss: «Jeg det ikke gjort. Jeg såret. Jeg bo her i nærheten». Kort prosess. Foran huset på 3 m. hold blir han skutt. Hodet deler sig og hans råtne jernemasse [sic] velter ut. Vi forlater det bedrøvelige syn og entrer toget. Vi tar med oss det brukbare og vender tilbake og forteller hvad vi har sett. Da får vi høre at vi er avskåret også bak.»³¹²

Frontkjemperen Torgeir framviste også en liknende forakt for jøder: «Det var rent en fornøielse å ta en tur i fangeleiren og studere alle de rare ansiktene en så der. Jøder er det også nok av her. Og har jeg ikke vært jødehater før, så har lært å bli det her. Du skulde bare sett som jødene har husert blandt de stakkars bøndene her».³¹³ Da frontkjemperen Ingard fant likene til 200 ukrainske menn, kvinner og barn i en kirke i Tarnapol, la han umiddelbart skylden for denne udåden på jødene der borte. Han avsluttet med å si: «Det er ikke en eneste av oss norske kommer hjem som jødevenner. Aldri kommer man til å høre et eneste godt ord om jødene fra oss. Dertil har vi sett for meget».³¹⁴ I disse vitnesbyrdene blir jødene framstilt som demoner på grunn av deres antatte udåder. *Hirdmannen* brukte slike vitnesbyrd i et forsøk på å bevise hvor demoniske jøder tilsynelatende er.³¹⁵ *Hirdmannen* førte også en selektiv bevisføring på dette antatte faktumet, ved hjelp av tekster skrevet av blant annet Martin Luther, Thomas Aquinas, Tacitus, Voltaire og profeten Muhammed.³¹⁶ Demoniseringen av jøder gjorde det lettere for en hirdmann og hjemvendt frontkjemper å oppfordre NS-regimet til å merke norske jøder med Davidstjernen og sette «dem inn i ordentlig kroppsarbeid».³¹⁷ Demoniseringen gjorde det også lettere å uttrykke at jøder aldri kunne assimilere seg i den norske kulturen.³¹⁸ Disse utsagnene viser at jøder ble sett på som utspekulerte og farlige og som en gruppe mennesker som ikke kunne tolereres mer. Det underforståtte budskapet er at jødene måtte ut av Norge og at det måtte skapes front mot dem.

³¹² *Hirdmannen*, 16.08.1941, «Og så bærer det videre – En nordmann skildrer episoder fra kampene på Østfronten», signert Olaf Wahlmann.

³¹³ *Hirdmannen*, 23.08.1941, «Befolkningen er lykkelig over å ha sluppet fri fra kommunismen og jødene her!», signert Torgeir.

³¹⁴ *Hirdmannen*, 04.12.1941, «Av et land kan bestå under slike forhold som i Russland, er helt uforståelig for mig, skriver norsk SS-mann fra Østfronten», signert Ingard.

³¹⁵ *Hirdmannen*, 01.08.1942, «Vi svikter ikke våre kjempende kamerater – Deres kamp er vår kamp».

³¹⁶ *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Hva Martin Luther mente om jødene»; *Hirdmannen*, 03.07.1943, «Hvorfor er jødene så forhatt?», signer J.H.V.

³¹⁷ *Hirdmannen*, 10.10.1942, «Brev til redaktøren», signert Hirdmann fra Skiensfjorden.

³¹⁸ *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Forkledde jøder», signert Frode Falk.

Var det rom for moderasjon i løsningen av «jødeproblemet»?

Slik det har kommet fram ovenfor, representerte jødene en dødelig fare for *Hirdmannen*, hvor framtidig handling ble påkrevd, dog konkrete handlinger ble vagt formulert.³¹⁹ I det universet av fiender som *Hirdmannen* konstruerte, kunne voldshandlinger mot jøder rettferdiggjøres som selvforsvarshandlinger, samtidig som man kunne legge skylden på jødene for disse voldshandlingene. I *Hirdmannens* antisemittiske propaganda var det også en agenda for å framstille hirdmenn som rettskafne og moralske, mens jødene ble framstilt som det motsatte. Spørsmålet blir så om denne agendaen bidro til at hirdmenn fikk en blankofullmakt til å gå løs på jøder i Norge.

Slik det kommer fram i Halldis Neegård Østbyes brev til Quisling fra 7. november 1942, forteller Østbye om sitt syn på hvordan «jødespørsmålet» burde løses.³²⁰ Østbye fortalte at tiltak bør «gjennomføres mest mulig i stillhet, og etappevis». Dersom man gikk for hardt fram på tiltakssiden, kunne det føre til reaksjoner og protester fra kirka. Siden nordmenn flest var uvitende om «jødeproblemet», kunne de også komme med reaksjoner og protester dersom man gjennomførte «alle nødvendige tiltak». «Den endelige ordning» måtte være «radikal og usentimental», men på grunn av «mange innre vanskeligheter fra før, vil sikkert en moderat linje være det beste for oss». Samtidig mente Østbye at det ville være uverdigg for nordmenn «å pine jødene tildøde» og bli brukt som «bøddler», siden det var «uarisk». Østbye fryktet at en slik «bøddeltjeneste» ville være psykisk belastende for «ariske» nordmenn og at de ikke ville være mentalt friske mennesker etterpå. I stedet burde offeret «skytes raskt og nådeløst», på samme måte som man avliver dyr. Med andre ord, kilden til moderasjonen lå ikke i at man skulle behandle jøder human. Kilden til moderasjon lå i taktiske og politiske hensyn til hva opinionen ville mene om blant annet «anbringelse av jøder i konsentrasjonsleire», i en vulgær forståelse av ære og i «ariske» nordmenns psykiske helsetilstand.³²¹

Hirdmannen kom inn på en liknende linje. Det var et ønske om å få jødene ut av Norge, men «[v]i hører ikke til dem som roper på Ghetto og lenker for jødene». Det ville vært «et minus

³¹⁹ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 9–12, 15.

³²⁰ Brevet er datert 7. oktober 1942, men sannsynligvis stemmer dette ikke. Se Bruland, *Holocaust i Norge*, 376–377.

³²¹ Arkivverket, «Visste NS hva som skjedde med jødene?», <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/8-10.trinn-ungdom/andre-verdenskrig/visste-ns-hva-som-skjedde-med-jodene#!#block-body-1>.

for det norske folk om vi skal være nødt til å bruke slike midler», skrev forfatteren Frode Falk. I så måte hadde Frode Falk den samme vulgære forståelsen av ære som Østbye. Det viktigste som trengtes var «opplysningsvirksomhet». En måned før disse uttalelsene ble publisert, kom Frode Falk med et liknende syn: «Når det gjelder å verge vårt folk – rasemessig og moralsk – mot den jødiske infeksjon, er de forebyggende forholdsregler lang mer effektive enn både fengsel og konsentrasjonsleir». ³²² Hva disse forebyggende tiltakene konkret var nevnte han ikke, men mest sannsynlig ville det vært segregeringstiltak og statlig kontroll over presse og kultur. Dessuten blir et spørsmål reist i en artikkel i *Hirdmannen*. «Kan jødespørsmålet løses ‘humant’?». Konklusjonen i denne artikkelen er at jødene selv er ansvarlige for om løsningen blir «human». I så henseende ble mulighetene holdt åpne for hva som skulle skje med jødene.

Interessant nok ville ikke Frode Falk gå til det skrittet å merke norske jøder med Davidstjernen, for «vi ønsker ikke å skaffe jøssingene nye avguder og martyrer å dyrke». ³²³ I samme utgave kan man også finne et leserinnlegg, der Birger P argumenterte for merking av jøder med Davidstjernen. ³²⁴ Det at to forskjellige meninger om denne saken fikk spalteplass i samme utgave viser at det ikke var full enighet om den konkrete veien framover. Likevel er Falks oppfatning interessant. Han ønsket ikke at jødene skulle få sympati. Han forsto at slike tiltak kunne virke mot sin hensikt. I så måte representerte Falk en stemme som ikke ville at hirdmenn skulle få blankofullmakt til å gå løs på jøder. Hvis «Ghetto og lenker for jødene» var «et «minus for det norske folk», er det grunner til tro at han ikke ville gå god for fysiske voldshandlinger mot jøder i Norge. Østbye ønsket heller ikke at nordmenn skulle bli «bødler» i løsningen av «jødespørsmålet». Likevel, slike uttalelser markerte at man måtte moderere seg, ikke fordi antisemittisme var umoralsk, men fordi man ville kvitte seg med jødene på en mest mulig effektiv måte, der de ikke kunne få muligheten til å gjøre motstand. Løsningen måtte være, slik Østbye formulerte det, «radikal og usentimental», men tiltakene måtte «gjennomføres mest mulig i stillhet, og etappevis».

Artikkelen «Tapper og tro» kan også fungere som et nøkkel i dette spørsmålet om moderasjon. I denne artikkelen kommer det fram at kampen mot jødene skulle skje innenfor en militær ramme, der hirdmennene skulle opptre som lydige soldater for Quisling og være

³²² *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk.

³²³ *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Forkledde jøder», signert Frode Falk.

³²⁴ *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Brev til redaktøren», signert Birger P.

hans håndgangne menn.³²⁵ En slik ramme kan indikere hvilket handlingsrom NS-ledelsen ville gi hirdmennene i det norske Holocaust. En soldat kan i prinsippet ikke handle på egenhånd og bør helst adlyde ordre. Hirdmannen måtte være trofast og tapper, altså være en lydige soldat underlagt Vidkun Quislings autoritet og være lydige mot nasjonalsosialismen. Samtidig skulle han «uten vaklen og uten kompromisser» hevde bevegelsens idealer, noe som kan tolkes som en fullmakt til å handle på egenhånd og på vegne av bevegelsen.³²⁶ Samtidig var det å hevde bevegelsens idealer nært knyttet til bekjempelsen av jødedommen: «Nasjonalsosialismen vilde være utenkelig uten kampen mot jødedommen. Den som derfor erklærer seg enig bevegelsens retningslinjer bortsett fra kampen mot jødedommen – han har i realiteten allerede ubevisst også gitt denne kamp sin tilslutning».³²⁷ Det kan hende at redaksjonen i *Hirdmannen* ønsket at hirdmennene skulle opptre om lydige politiske soldater og følge de ordrene som var gitt. Spørsmålet er om hirdmenn faktisk forsto propagandaen slik, noe kapittel 4 vil belyse.

Det implisitte voldspotensialet i *Hirdmannens* antisemittisme

Det er åpenbart at *Hirdmannen* viste vilje til å bruke vold, særlig i 1940.³²⁸ Alle negative fenomen som nordmenn hadde opplevd gjennom tidene, var angivelig jødene skyld. Jødene ble framstilt som syndebukkene i *Hirdmannen*.³²⁹ De var de angivelige protagonistene bak krigen, hvor jødene tilsynelatende konspirerte sammen med de allierte maktene for å utvanne det nordiske blodet og hindre den nordiske rasens gjenreisning. I en slik forståelse av realitetene, kan trangen til å gjengjelde bli sterk. Når den jødiske verdenssammensvergelsen og dens redskaper omtales i *Hirdmannen*, er den konkluderende appellen om å melde seg til kamp mot den nesten alltid til stede. Å melde seg til strid mot jødedommen var, etter *Hirdmannens* syn, et spørsmål om selvforsvar av den nordiske rasen. En hirdmann kunne enten melde seg til Waffen-SS og gjøre et bidrag på Østfronten, eller så kunne han bidra med å rense Norge for «jødisk ånd». Det førstnevnte er en åpenbar appell til voldsutøvelse innenfor en militær ramme. Dessuten ble denne kampen tillagt millenaristiske dimensjoner, noe som betød at det enten var seier eller undergang for det norske folk. Slik ble de eventuelle resultatene av denne krigen formulert, noe som understreket alvorret i situasjonen. Gitt

³²⁵ *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

³²⁶ *Hirdmannen*, 16.10.1940, «Hirdtanken», «Hirdmenn!»; *Hirdmannen*, 09.01.1943, «Hirden har mange og store oppgaver i det nye Norge og den både vil og kan løse dem alle», signert Hårbard.

³²⁷ *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen og Norge».

³²⁸ *Hirdmannen*, 30.10.1940, «Vår tålmodighet er forbi», signert Tormod Hustad.

³²⁹ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 50–54.

Hirdmannens diagnose av situasjonen, ville det ikke vært uvanlig om man gjorde det man kunne for sette seg i voldsberedskap, i håp om at volden ville virke forløsende og være noe liknende en hellig plikt.³³⁰

Hirdmannens videreformidling av frontkjemperes demoniserende omtale av jøder var ment for å «bevise» at jødene var iboende onde og umenneskelige av natur. Da jødene allerede ble demonisert, ble det enklere for hirdmenn å oppfordre til segregerende tiltak mot jøder i Norge.³³¹ Det uttalte formålet med den demoniserende omtalen av jøder var å opplyse om jødernes onde natur. Likevel hadde demoniseringen en klar effekt på hirdmenns forståelse av jødernes verdighet. De ble fratatt sin menneskelighet. Propagandaen senket jødene til samme nivå som mannevonde dyr som nordmenn måtte beskyttes mot.³³² Med andre ord, jødene ble utsatt for det James E. Waller omtaler som en moralsk løsrivelse.³³³ Kombinert med synet på jødene som sydebukker, vil den logiske følgen av en slik demonisering være en styrket trang til voldsbruk. Dermed kunne propagandaen fungere som en verbal forberedelse til fysisk handling og vold.³³⁴

Viljen til å gjøre noe mot de norske jødene viser seg bl.a. i de publiserte portrettene og navngivelsen av norske jøder i *Hirdmannen*. Det uttalte formålet med disse publiseringene var angivelig å opplyse om hvordan jøder så ut og hvordan de kunne identifiseres. Imidlertid kunne en utilsiktet virkning av å publisere navngitte jødiske forretninger og deres innehavere være at hirdmenn gjennomførte enkeltaksjoner mot dem på eget initiativ. I så henseende kunne *Hirdmannen* vært bidragsytende til å sette de uthengte jødene i fare for overivrige hirdmenn.

Hirdmannen framstilte ikke hirdmenn som den aggressive part. Dersom aksjoner mot jøder ble utført, kunne de begrunnes av å være selvforsvarshandlinger. Samtidig fantes det også stemmer som ikke ønsket at jødene skulle få sympati fra den øvrige befolkningen i Norge. Dette kan forklare hvorfor jødiske ghettoer og merkingen av jøder med Davidsstjernen ikke

³³⁰ Friedländer, *The Years of Persecution, 1933-1939*, Bind 1:87; Griffin, «Politisk vold», 123–129.

³³¹ *Hirdmannen*, 10.10.1942, «Brev til redaktøren», signert Hirdmann fra Skiensfjorden; *Hirdmannen*, 17.10.1942, «Brev til redaktøren», signert Birger P.

³³² *Hirdmannen*, 26.07.1941, «Bolsjevisme er jødedom»; *Hirdmannen*, 16.08.1941, «Og så bærer det videre – En nordmann skildrer episoder fra kampene på Østfronten», signert Olaf Wahlmann; *Hirdmannen*, 23.08.1941, «Befolkningen er lykkelig over å ha sluppet fri fra kommunismen og jødene her!», signert Torgeir.

³³³ Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 155.

³³⁴ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 9; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 156–159.

ble en realitet i Norge. Imidlertid representerte attentatet på Arne Hvam 22. oktober 1942 et vendepunkt. *Hirdmannen* brukte attentatet som et påskudd til å argumentere for «nødvendige sikringsforholdsregler mot jødene».³³⁵ Slike forholdsregler var framstilt som et ledd i et pågående selvforsvar mot jødisk aggresjon i Norge. Spørsmålet videre er om slik omtale av de norske jødene ledet hirdmenn til å utføre aksjoner mot norske jøder på eget initiativ.

3.3 Avslutning

Hovedideen i *Hirdmannens* antisemittiske propaganda var ideen om den jødiske verdensregjeringens angivelige ønske om å utslette den nordiske rasen. Omtalen av den jødiske aggresjonen fikk et millenaristisk preg, og hirdmenn ble oppfordret til å gjøre seg beredt til kamp i selvforsvarets navn. Hirdmenn ble systematisk oppfordret til å melde seg frivillig til Waffen-SS og til å rense ut «den jødiske ånden» i Norge.

Propagandaen var hovedsakelig rettet mot forhold utenfor Norge og mot de allierte. Propagandaen tilsa at de allierte maktene var styrt av den jødiske verdensregjeringen, ‘kahalen’, og at den jødiske verdensregjeringen hadde redskapene «jødeplutokratiet», «jødebolsjevismen» og «den jødiske ånden» til sin disposisjon. På den måten forsøkte *Hirdmannen* å rasjonalisere samarbeidet med Nazi-Tyskland og motivere hirdmenn til beholde troen på nasjonalsosialismen.³³⁶

Deltakelse i den praktiske løsningen av «jødeproblemet» ble framstilt som en realisering av det hellige målet: Gjenreisningen av den nordiske rasen og nyordningen i Europa og Norge. Det faktumet at rasekrigen mot «jødemakten» ble framstilt som et «ragnarokk», viser at deltakelse i kampen mot jødedommen var det eneste alternativet.³³⁷ Handling måtte skje.

Hirdmannen forsøkte å legitimere handling mot jøder ved å demonisere av jødene. Jøder ble framstilt som mannevonde dyr som aldri lot seg assimilere. Jøder var ansett en konstant trussel mot nasjonens gjenreising. Dette kommer ikke bare fram i frontkjemperes omtale av jøder i Sovjetunionen, men også i *Hirdmannens* omtale av norske jøder. Slik demoniserende omtale av jøder gjorde det lettere for hirdmenn å oppfordre til segregeringstiltak. Derimot er

³³⁵ *Hirdmannen*, 24.10.1942, «Hirdmann Arne Hvam myrdet av jøder!», signert Thorvald Thrønsen.

³³⁶ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 9; Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 50–54.

³³⁷ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

det utfordrende å finne eksplisitte oppfordringer til voldshandlinger mot norske jøder i *Hirdmannen*.

En slik mangel på eksplisitt oppfordring til vold viser at det var en viss moderasjon hos *Hirdmannen*. Det var ikke noe ønske om å falle på samme nivå som jødene og skaffe dem sympati. Det var mer et ønske om å framstille hirdmenn som rettskafne menn av ære og som trofaste politiske soldater. Det uttalte formålet med publiseringen av navn på jødiske personer og jødiske forretninger, samt portretter av spesifikke jøder, var å opplyse om jødernes tilstedeværelse. Spørsmålet videre er om denne vissheten om jødernes tilstedeværelse ledet hirdmenn til å gå til direkte aksjon mot norske jøder på eget initiativ, til tross for den underliggende oppfordringen til moderasjon.

Dersom direkte aksjoner mot norske jøder skjedde i et visst omfang, kan gjengjeldelse ha vært et motiv for handling. Jødene ble systematisk omtalt som syndebukker og direkte onde mot folk av «nordisk blod». *Hirdmannen* ønsket at jøder skulle ut av Norge og ikke være blant nordmenn. Siden jødene angivelig hadde ført krig mot «den nordiske rasen» i århundrer og var skyld i antisemittismen, kunne aksjoner mot jøder framstilles som selvforsvarshandlinger. Det kunne ha gjort det lettere for hirdmenn til å ty til faktisk vold mot norske jøder.

4 Hirdens antisemittisme i praksis

I dette kapittelet presenteres og drøftes konkrete anti-jødiske aksjoner utført av hirdmenn. Landssviksakene til enkelte hirdmenn gir innblikk i hendelsesforløpet til anti-jødiske aksjoner og hvilke konsekvenser aksjonene fikk for de enkelte hirdmenn. Mer overordnet viser hirdmennes landssviksaker hvordan NS-regimet og tyskerne ønsket å gjennomføre det norske Holocaust og hvordan de ville bruke hirdmennene i denne prosessen. Videre er fokuset i dette kapittelet å utforske hvilke faktorer som drev disse hirdmennene til å utføre aksjoner mot de norske jødene. Dette gir innsikt i hirdmennes motiv og hva som fikk dem til å handle forut for aksjonene.

I kapittelets første del kategoriseres aksjonene i fire former: Hærverk på jødisk eiendom, fysisk vold mot jøder, hirdmennes rolle i jødearrestasjonene høsten 1942 og hirdmennes rolle i Berg-leiren. I kapittelets andre del vil den påfølgende håndteringen av disse aksjonene bli gjort rede for. I avslutningen drøftes de faktorene som påvirket hirdmennene til å iverksette anti-jødiske aksjoner, med støtte fra teoretiske perspektiver fra Holocaust-forskningen.

4.1 Hirdens anti-jødiske aksjoner

Hærverk på jødisk eiendom

Som foregående kapittel har vist, var Hirden en av de mest radikale antisemittiske propagandistene i NS-miljøet, og forfatterne av de ulike artiklene i *Hirdmannen* framviste generelt en sterk antisemittisk virkestrang. Det var et implisitt ønske om å handle direkte mot jødene. Særlig fra 1941 ble hirdmennes radikale antisemittisme ofte gjort om til direkte handling.

Den aksjonsformen hirdmenn anvendte mest var hærverk på jødisk eiendom. Aksjonsformen var mest benyttet i Oslo, noe som var naturlig siden de fleste norske jødene bodde der. Imidlertid ble også denne aksjonsformen utført i andre i byer, slik som Larvik og Sandefjord.³³⁸ Hærverk på jødisk eiendom var for det meste ruteknusing og maling av antisemittiske slagord på eiendommens fasade. Allerede høsten 1940 utførte hirdmenn

³³⁸ Bruland, *Holocaust i Norge*, 158–59, 161–62; Mendelsohn, *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 2:62.

aksjoner av denne typen.³³⁹ Derimot har det så langt ikke latt seg dokumentere konkrete aksjoner i 1940. Imidlertid finnes mer utførlig dokumentasjon fra 1941 og utover. En av de tidligste og mest dokumenterte hirdaksjonene mot jødiske forretninger var natten til 30. mars 1941 i Oslo.

I landssviksaken til Sverre Iver Aastorp, hirdmann i 7. Hirdregiment Viking, finner man politirapporter som dokumenterer hendelsesforløpet til aksjonen og hvilke jødiske forretninger som ble rammet. Student Jørgen H.H. Brochmann, 19 år, og student Kjell Halvorsen, 20 år, vitnet om at «6-8 hirdmenn i uniform» ca. kl. 00.10 30. mars 1941 malte antisemittiske budskap på butikkvinduer til Weinbergs magasin i Holtegata og Levin i Bogstadveien i Oslo. En av inskripsjonene var: «Avreist til Palestina til en ny ørkenvandring. Jødeparasitt».³⁴⁰ Ifølge rapporten til konstabel Frisch, hadde han under en patrulje ca. kl. 01.30 natt til søndag 30. mars 1941 møtt fire hirdmenn i uniform. De hadde malt «antisemittisk propaganda» på utstillingsvinduene og tettet igjen nøkkelhullet til døren til Corner Herreekvipering. Denne forretningen lå i «hjørnet til Prinsensgt. og Dronningensgt.». Etter en samtale som Frisch hadde med hirdmennene, opplyste hirdmennene at «alt var i orden, og at det samme ble gjort med jødiske forretninger over hele byen». Frisch skrev i rapporten at han «fikk ordre om å skrive rapport, men ellers ikke foreta meg noe». Hærverket foregikk ikke bare på Corner Herreekvipering, men også Karl Johan Herreekvipering.³⁴¹ Overkonstabel Holm rapporterte 30. mars 1941 at det ble påmalt «Kjøp ikke her: Jødene skaffet Norge 9. april» på Corner Herreekvipering.³⁴² Politikonstabel Fridtjof Ruud bekreftet det samme i sin rapport. Ruud fortalte videre om hva som ble skrevet på andre jødiske forretninger. På Petit Art A/S ved Drammensveien 4 ble dette påmalt på 3 vinduer: «Jødeparasitten skaffet oss 9. april. Palestina kaller på alle jøder – vi tåler dem ikke mere i Norge». På Karl Johan Herreekvipering ved Karl Johans gate 7 ble det påmalt: «Alle jøder skal reise til Palestina. Nordmenn lar seg ikke lenger svindle. Fy». På Garanti ved Brugata 19 ble det påmalt: «Jødesvin. Jødesvin». På Rexi A/S ved Pilestredet 29 ble to vinduer påmalt

³³⁹ Bruland, *Holocaust i Norge*, 161.

³⁴⁰ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴¹ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av konstabel 1076, Frisch», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴² «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av overkonst. Holm. v/k», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

med «Jøder tåles ikke», med en tilhørende tegning av et ansikt som skulle etterlikne en jøde. Det ble brukt hvit maling i alle hærverkene.³⁴³

Ifølge konstablene Misvær og Aronsen ble flere andre jødiske forretninger også rammet på liknende vis. De bekreftet funnene til konstabel Frisch og Ruud. I henhold til Misværs og Aronsens rapport var de rammede forretningene følgende: Exelsior Skotøiforretning ved Grensen 19; Manufakturforretning ved Karl Johans gate 27; Fotograf Schwartzmann ved Lille Grensen 5; Karl Johans gate Herreekvipering ved Karl Johans gate 7; Konfeksjonsmagasinet Garanti ved Brugata 19; Hamburger Bazaren ved Brugata 5; Bertha Olsens Eft.f. ved Brugata og Brogts Dressutsalg ved Brugata 3B.³⁴⁴

En mann ved navn Otto Gebhardt, som drev forretningen Gebhardts magasin ved Hegdehaugsveien 30, anmeldte et forhold 30. mars 1941, der hans butikkvindu «er tilvsinet ved å male over vinduet 'Jöde'. Klag. opplyser at han ikke er jøde, men ren germaner».³⁴⁵

Politifullmektig Knut Rød ble gjort kjent med aksjonene og gjerningsmennene kvelden 30. mars 1941. Han varslet hirdstabsjef Orvar Sæther pr. telefon om forholdene og ba han om å forhindre slike aksjoner i framtida. I rapporten skrev Rød at han gjorde Sæther «oppmerksom på Politidepartementets rundskrivelse av 2/10-40».³⁴⁶ Konstabel Homb rapporterte 31. mars 1941 at Orvar Sæther opplyste Homb om sin kjennskap til saken, og at de involverte hirdmennene ble innkalt til politimester Askvig. Sæther fortalte Homb at «[d]et vil nu bli slutt med malingen. Han håpet at saka ville bli henlagt».³⁴⁷ Til slutt meldte de ansvarlige hirdmennene seg til Oslo-politiet 31. mars 1941. De involverte hirdmennene, ifølge rapporten

³⁴³ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel nr. 591 Fridtjof Ruud v/ «L», 3. div.», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴⁴ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt 1571 Misvær og 1575 Aronsen, 3. div. L.», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴⁵ «Anmeldelse til Oslo og Aker politimesterembede Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, kriminalbetjent A. Berg», 30.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴⁶ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av politifullmektig K. Rød», 31.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp. Dette rundskrivet som omtales her vil bli tatt opp i seksjonen «Håndteringen av den antisemittiske virkestrangen til hirdmenn».

³⁴⁷ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Homb», 31.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

til Knut Rød, var Sverre Aastorp, Per Næss, Odd Dahl, Oddvar Bjerge og Charles Westberg.³⁴⁸

Avhør av de involverte hirdmennene ble satt i gang straks. Sverre Iver Aastorp kom med en forklaring til politiet om sin involvering i hærverket av jødisk eiendom i Oslo. Han erkjente forholdet både for seg selv og på vegne av de andre hirdmennene. Han fortalte hvorfor han og de andre hirdmennene gikk til aksjon: Etter å ha «lest referatet i Fritt Folk av Quislings tale fra Frankfurt am Main lørdag formiddag [28.03.1941] syntes de at det var ekstra fint med angj. natt [30.03.1941]. De forsøkte å ta ut en del av slagordene fra talen og skrev dem på vinduene. Det ble ikke gitt ordre til dette fra noen».³⁴⁹ I talen, som Aastorp refererte til, argumenterte Quisling for at opphevelsen av «jødeparagrafen» i 1851 var en nasjonal ulykke som bidro til en gjennomgående «judaisering» av det norske samfunnet. Ifølge Quisling, bidro opphevelsen av jødeparagrafen til at «jødenes destruktive idéer», slik som liberalisme, kapitalisme, frimureriet og bolsjevisme fikk fotfeste i Norge. Quisling omtalte jødene som parasitter, og han argumenterte for å «forby raseblanding og nekte jødene statsborgerlige rettigheter». I stedet for å utrydde eller sterilisere jødene, foreslo Quisling at jødene ble deportert til Palestina, «for således om mulig å bringe den evige jøde og hans splittede sjel til ro. *For endelig en gang å gjøre slutt på dette fremmede, orientalske uvesen i Europa*».³⁵⁰ Aastorp erkjente seg ikke straffskyldig i hærverkene på jødisk eiendom, fordi han «syntes at det var en landsgavnlig sak». Samtidig forsikret Aastorp om at slike handlinger ikke ville bli gjentatt, muligens for å blidgjøre Oslo-politiet og, i forlengelse av dette, Orvar Sæther. Alle 5 hirdmenn ble også gjort kjent «sirkulæret fra justisdepartementet ang. dette».³⁵¹ Odd Dahl hadde «ikke tid til å avgi forklaring, men han stoler på at de andre avgir korrekt forklaring». Oddvar Bjerge, Charles Westberg og Per Næss sa seg enige i Aastorps forklaring. Bjerge, Westberg og Næss erkjente seg ikke straffskyldige, men alle tre lovde at de ikke skulle gjøre noe liknende igjen.³⁵² Westberg kom med en klage i tillegg, der han sa

³⁴⁸ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembete Oslo-avdelingen, avgitt av politifullmektig K. Rød», 31.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁴⁹ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembete Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm, 16.04.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁵⁰ Quisling, Vidkun, «Kampen mellom arier og jødemakt», Frankfurt am Main, 28.03.1941, *Virksomme ord*, <http://virksommeord.no/tale/2463/>.

³⁵¹ Dette rundskrivnet, eller «sirkulæret», fra Politidepartementet 02.10.1940 som omtales her, vil bli tatt opp i seksjonen «Håndteringen av den antisemittiske virkestrangen til hirdmenn».

³⁵² «Rapport til Oslo og Aker politimesterembete Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm», 16.04.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

«at det er påfallende at politimesteren har tatt seg så meget av denne sak og at det var så meget om å gjøre å få det vekk så fort når hele byen oversvømmes av inskripsjoner Leve Kongen og Håkon den 7.de og Ned med N.S. Det hender nemlig at disse står i dagevis uten at de blir fjernet». ³⁵³

Disse avhørene viser at disse hirdmennene muligens angret på sine handlinger, men ikke på sine antisemittiske holdninger. De var overbevist om at det de hadde gjort var i Norges interesser. Det er grunn til å tro at hirdmennene tolket Quislings tale i Frankfurt am Main som en implisitt oppfordring til å aksjonere mot jødisk eiendom for å spre frykt blant jødene. Denne saken viser også at Quislings ord kunne ha en direkte virkning på hans hirdmenn. Mest sannsynlig ønsket ikke Quisling en slik aksjon, siden det kunne vekke harme og motstand i befolkningen, som igjen ville påvirke NS' legitimitet i en negativ retning. ³⁵⁴ Likevel viser denne saken hvilken virketrang disse hirdmennene hadde og at den antisemittiske propagandaen påvirket dem til å handle direkte mot jødisk eiendom i Oslo.

Under Aastorps landssviksak i 1946 mente retten at aksjonen var et av de første bidragene til det norske Holocaust. I domsslutningen mente retten at Aastorp forsøkte å fremme jødehat og forfølgelse av jødene med inskripsjonene. Retten mente at dette lyktes, i og med «det sørgelige resultat at en mengde jøder ble arrestert og sendt til Tyskland, der en overveiende del av dem gikk til grunne. Tiltaltes tiltak 30. mars 1941 var et av de første for å få fremmet jødehatet». ³⁵⁵

Til tross for at Orvar Sæther, daværende stabssjef i Hirten, ønsket å få en slutt på disse aksjonene, stoppet ikke hirdmenn aksjonene mot jødiske forretninger i Oslo. Kl. 23.50 1. juli 1941 ble det meldt om at omtrent 10 uniformerte hirdmenn «hadde knust speilglassruter i Levins manufakturforretning» i Bogstadveien 8. Det ble også «knust ruter i en forretning på hjørnet av Holtegt. og Prof. Dahlsgt.». Hirdmennene «nektet å oppgi navn på politiets forespørsel» og «hadde marsjert i samlet tropp etter at knusingen var foretatt». Ca. kl. 24.00 ble det også meldt om at hirdmenn «hadde knust 8 stkr. ruter og 2 stkr. glasskilter til samlet verdi av kr. 3000 [omtrent 84 000 kr. i 2022-verdi]». Dette skjedde ved Dressmagasinet i

³⁵³ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm», 16.04.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

³⁵⁴ «Rundskriv fra Politidepartementet», 02.10.1940, RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940.

³⁵⁵ «Dom, Eidsivating Lagstol, Landssvikavdelingen», 27.03.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

Torggata 13, hvor innehaveren var Salomon Plavnik. Hirdmennene marsjerte videre, selv om politiet ba dem stanse. En av hirdmennene var Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler.³⁵⁶ I sin landssviksak innrømmet Gysler å ha «slått i stykker endel glassruter i Oslo, uten at jeg kan huske hvor mange. Jeg kan heller ikke huske om jeg var med på å slå ut vindusrutene hos Alf Levin og Plavniks Dressmagasin, men jeg kan opplyse at de vindusrutene jeg var med på å slå ut, var i Jødeforretninger».³⁵⁷ Under landssviksaken mot Gysler, hentet påtalemyndigheten inn beretninger fra jødiske vitner om disse ruteknusingene. I en politirapport etter krigen fortalte Josef Plavnik om sine minner fra ruteknusingen 2. juli 1941. Han var ikke til stede i forretningen da det skjedde. Så vidt han husket, var det et NS-møte på Youngstorget den kvelden. Plavnik opplyste at hans far, Salomon Plavnik, var innehaveren av forretningen i 1941. Josef fortalte at Salomon «senere er deportert av tyskerne og er død». Josef fortalte også at hærverk på Dressmagasinet skjedde ved flere anledninger. Først ble skadene dekket av forsikringsselskapet, men senere ble ikke skadene erstattet «da det gjentok seg så ofte». Alf Levin ble også avhørt som vitne etter krigen. Han ble varslet av politiet om hærverket natta dette skjedde, og han fikk informasjon fra sine kunder om at Gysler og hans bror var involvert i aksjonen. Hirdmennene hadde visst sittet på Regnbuen i Oslo og planlagt aksjonen derifra. Levin fikk dekket skadene gjennom forsikringen sin.³⁵⁸

Ca. kl. 00.30 2. juli 1941 ble det meldt om enda en aksjon. Alle rutene til Petit Art ved Drammensveien var knust av uniformerte hirdmenn. Politiet varslet Hirdstaben og «de respektive myndigheter», men ingen ble anholdt i forbindelse med denne hendelsen. På samme tid meldte overkonstabel W. Ingjer om «hærverk på speilglassruten i lageret i Calmeyersgates Manufakturlaget» i Calmeyers gate 6. Innehaveren til denne forretningen var Cecilie Selikowitz. Omtrent 15 hirdmenn var involvert i hærverket. Til sist ble synagogen i Bergstien aksjonert mot kl. 03.30 3. juli 1941. En hirdmann ble anholdt etter denne aksjonen. Han var Odd Wilhelm Anker Gundersen.³⁵⁹

³⁵⁶ «Avskrift, beretning avgitt av politifullmektig H. Strøm, Statspolitiet, Oslo -og Akeravdelingen», 04.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁵⁷ «Rapport til herr Politimesteren i Telemark, avgitt av politikonstabel Sigvald Johnsen», 16.04.1946, Telemark politikammer, RA/S-3138-21/D/Da/L0107/0001, Anr. 694, Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler.

³⁵⁸ «Rapport til herr Politimesteren i Telemark, avgitt av kst. Politibetjent O. Nordstoga», 19.06.1946, Telemark politikammer, RA/S-3138-21/D/Da/L0107/0001, Anr. 694, Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler.

³⁵⁹ «Avskrift, beretning avgitt av politifullmektig H. Strøm, Statspolitiet, Oslo -og Akeravdelingen», 04.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

Ifølge et avhør med reservepolitikonstabel Rolf Nilsen, kom det fram at nok en rutekning hadde skjedd i Waldemar Thranes gate. Nilsen fortalte at det var en god del folk «ved det angjeldende hus». En drosjesjåfør og en annen mann varslet politimennene om hvem som var ansvarlig, og Odd Wilhelm Anker Gundersen ble utpekt som en av gjerningsmennene for denne aksjonen.³⁶⁰ Da Gundersen ble anholdt, nektet han kjennskap til rutekningen. Han forsto ikke hvorfor han ble anholdt.³⁶¹ En av politimennene som anholdte Gundersen, Olaf Lode, rapporterte om det han opplevde. På veien til Keyser restaurant, der Gundersen var før anholdelsen, kom politimennene borti en mann som hadde blitt tilsnakket av Gundersen. Denne mannen «hadde fått inntrykk av at han hadde med en sinnsyk eller beruset mann å gjøre. Han hadde bl.a. dratt opp jakkeermet og vist fram en kulle og sagt at den skulde være fin å bruke». Lode kunne bekrefte at han gjenkjente Gundersen fra natta før. Da hadde Lode sett han sammen med to andre sivile på hjørnet Kronprinsens gate og Drammensveien, «hvor en rute var knust». Lode hadde også sett Gundersen i hirduniform ved en tidligere anledning. Han husket dette så godt, fordi Lode satt i bilen sin på Tullinløkka en gang og så at Gundersen «foretok en arrestasjon».³⁶² Gundersen påsto også at han ikke satte seg i motverge, men han opplevde at politiet «behandlet han så brutalt» slik at «buksen til hans dress fikk en rift under venstre kne». Han krevde «erstatning for den ødelagte dress». Politikonstabelen som avga rapport, A. Myrvold, informerte om at Gundersen «var tydelig påvirket av alkohol, i det han snakket «tøv» og motsa sig selv flere ganger og det loktet sterkt alkohol av ham, hadde vanskelig for å gi noen sammenhengende forklaring». Gundersen fikk gå og ble pålagt å møte opp igjen på politistasjonen kl. 14.00 3. juli 1941.³⁶³

4. juli 1941 ble Gundersen avhørt igjen om rutekningene. Det kom fram at han hadde vært «ved SS Norge i Elverum i 1 måned», «sier seg to ganger mulktert for beruselse» og at han tidligere hadde sonet en betinget dom på «21 eller 30 dagers fengsel for bedrageri for ca. 5 år siden». Dermed hadde Gundersen et etablert rulleblad og var en del av SS-miljøet. Gundersen fortalte i dette avhøret at han hadde møtt noen hirdmenn på kvelden 2. juli 1941 i Oslo sentrum. Disse mennene ble så enige om å knuse ruter på jødiske forretninger som de kjente

³⁶⁰ «Ang. rutekning i strøket St. Hanshaugen, Waldemar Thranesgt.», 03.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁶¹ «Konstb. A. Myrvold, Ad anm.nr.», 03.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁶² «Konstabel Løvstuhagen, ad. anmeldelse nr. 1647/41 rutekning i forr. På hjørnet Ullevålsveien Bjerregårdsstgt.», 03.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁶³ «Konstb. A. Myrvold, Ad anm.nr.», 03.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

til. Han fortalte at de dro til forretningen «på hjørnet av Ullevålsveien og Bjerregårds gate». Tre til fire ruter ble knust, men Gundersen visste ikke hvem som knuste rutene. Han understreket at han var skyldfri. Før denne hendelsen var de ved synagogen i Bergstien, men han kunne ikke huske at noen ruter ble knust der, «fordi vi så ingen ruter i bygningen». Han erkjente å ha vært i Drammensveien og at en rute ble knust, men Gundersen påsto selv at han kom etter at ruten var knust. Han innrømmet å ha vært med på ruteknusingene, men han erkjente seg ikke skyldig i noe straffbart forhold, «da jeg ikke anser det straffbart å forøve hververk på jødiske forretninger».³⁶⁴ Dermed så Gundersen ingen problemer ved det han var med på, og antisemittismen var et tydelig motiv bak handlingene. Alkoholkonsumet hans kan også ha senket terskelen for å gjennomføre aksjonene. Under landssviksaken mot han i 1946 benektet han «hårnakkert å ha tatt del i hirdens aksjoner mot jødeforretninger og synagogen i Bjergstien», og han benektet sin kjennskap til de forklaringene han hadde gitt til Oslo-politiet i 1941. Han forklarte hans mangel på hukommelse med hans tunge alkoholkonsum på denne tida.³⁶⁵

En annen hirdmann som muligens var involvert i ruteknusinger var sveitefører, skolesjef ved Hirdskolen i Oslo, SS-Oberjunker for Den norske legion og senere sjef for Hirdens Alarmenheter i Oslo, Hans Josef O'de Fey. Under et avhør etter krigen, innrømmet han å ha knust rutene på den jødiske forretningen Petit Art i Drammensveien. Derimot fortalte han ikke når han hadde gjort det. Han fortalte selv at han var overbevist om at jødene sto bak krigen, og han sa at han var med på «å agitere mot jøder». Hvordan han gjorde dette, fortalte han ikke. Til slutt sa han: «Således har jeg kun vært med på å propagandere mot jødene uten personlig å ha gått aktivt mot dem».³⁶⁶ Den mangelfulle informasjonen han ga til politiet om sin rolle i anti-jødiske aksjoner vitner om en tiltalt mann som gjorde det han kunne for å unngå straffansvar. Han hadde imidlertid ingen problemer med å innrømme sin egen antisemittisme. O'de Fey var også kjent for sin voldelige framferd, og han ble tiltalt for en rekke voldshandlinger mot sivile under landssviksaken mot han og ble senere dømt for mange av disse. Imidlertid var bevisene for ruteknusingen ved Petit Art mangelfulle. Han ble av påtalemyndigheten tiltalt for å ha knust ruter til den jødiske forretningen Petit Art i

³⁶⁴ «Kor.st. Steinar Reiten, angår O.V. mld. nr 1647/41, vindusknusing i Jødesynagogen med flere steder», 04.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁶⁵ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen), avgitt av krim.ass. T. Graf, Avd. CD.», 27.08.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

³⁶⁶ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen), avgitt av krim.ass. Finn Eidem», 07.03.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0826/0002, Dnr. 3807, Hans Josef O'de Fey.

Drammensveien i Oslo høsten 1942, men lagmannsretten fant ingen bevis for dette forholdet og frifant han for denne handlingen.³⁶⁷

Fysisk vold mot jøder

Hirdmenns aksjoner mot de norske jødene begrenset seg ikke bare til hærverk på deres eiendommer. Det var også fysiske voldshandlinger direkte rettet mot jødene. Et eksempel var fra Nylende stasjon ved Skien 12. mai 1941, der Becker-familien ble angrepet av hirdmenn. Sigurd og David Beckers anmeldelse til politiet om denne hendelsen gir innblikk i det som skjedde. Sigurd Becker ventet sammen med sin 10 år gamle søster, Sonja Becker, ved Nylende stasjon. De ventet på sin far, David Becker, som kom med toget fra Notodden. Mens Sigurd pratet med søsteren sin, ble han plutselig grepet i skulderen av en hirdmann som førte han til der Larvik-toget hadde avgang. Han ble dratt inn i kupeen og fikk antisemittiske skjellsord rettet mot seg: «Din plattfotede jøde fra Palestina o.l.». Kupeen var full av hirdfolk og Sigurd ble omringet. De spurte han om når og hvor han var født. «Du er vel født i det verste jöde kvarteret», spurte én av dem. Sigurd sa at han vokste opp på St. Hanshaugen i Oslo og sa at «det er vel ikke noe jöde kvarter». Deretter fikk han et kraftig slag i ansiktet, for deretter å bli tvunget til å bli fotografert sammen med hirdmennene. Da David Becker ankom stasjonen, møtte han på sin gråtende datter. Hun og andre vitner i nærheten fortalte at Sigurd ble anholdt av hirdmenn og blitt ført inn i en kupé på perrongen. David gikk inn i kupeen for å hente Sigurd og undersøke hva som hadde skjedd. «Det raker Dem ikke», sa en av hirdmennene. David fortalte at han ville ha sønnen sin tilbake. Hirdmennene sa at Sigurd skulle bli med på en kjøretur. David fortalte hirdmennene om hva vitnene så, og de hadde fortalt at Sigurd ikke hadde gjort noe galt. «De kan også bli med på kjøretur», sa hirdmennene. Plutselig ble David slått fire ganger «med knyttneven i kjevepartiet». Han ble «straks kvalm og fikk sterk hodepine». Deretter tok hirdmennene brillene til David. David fortalte: «Jeg spurte hvorfor jeg var blitt slått og fikk til svar at jeg var jöde og det var nok». Deretter dro toget videre og David ble tvunget til å være med. Han ba gjentatte ganger om å få gå av, men han fikk en utgave av *Hirdmannen* i stedet. Da de ankom Oklungen, fikk Sigurd og David Becker gå av. Rett før David gikk av toget, «fikk jeg beskjed om at jödespørsmålet

³⁶⁷ «Rettsbok for Eidsivating lagmannsrett», 19.08.1948, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0826/0002, Dnr. 3807, Hans Josef O'de Fey.

ikke skulle ordnes nå. Det skulle ordnes i Frankfurt am Main». Legen til David Becker, dr. Hassa Abel, konstaterte at han hadde fått en lett hjernerystelse og skade i kjeven.³⁶⁸

Denne saken ble undersøkt av Skien politimesterembede og Statspolitiet i Oslo. Både Politidepartementet og det tyske sikkerhetspolitiet ble informert om saken. I et senere avhør av David Becker, sto han for det som var anført i anmeldelsen. Han sa også at lederen i gruppa av hirdmenn slo han og Sigurd.³⁶⁹ Denne lederen var Johannes Kaasa, som på det tidspunktet var nestsveitefører og instruktør ved Viking Hirdskole i Oslo.³⁷⁰ David fortalte også at han hadde blitt fotografert av hirdmennene. «På mitt spørsmål om hvorfor jeg ble behandlet som skjedd, svarte lederen meg at det var fordi jeg var jøde. I samme forbindelse hadde Kaasa sagt noe om at «jødene har lurt oss så mange ganger at nå skal de få undgjelle» og at «de har lurt oss for siste gang nå». «Jeg forlanger den eller de ansvarlige trukket til ansvar for sin opptreden mot meg», fortalte David til Skien-politiet.³⁷¹

Sigurd var også deltakende i avhøret og gjentok det han fortalte i anmeldelsen 13. mai 1941. Sigurd fortalte at hirdmennene grep til han, fordi Sigurd angivelig «dagen før, søndag, hadde smilt ad hirdfolk da de delte ut aviser på gata nede i byen». Sigurd fikk også et eksemplar av *Hirdmannen* «å lese på» under togturen til Oklungen. Sigurd fortalte at faren hans ble omringet da han kom inn i kupeen og at han ble slått flere ganger av Kaasa. I tillegg så Sigurd at de tok Davids briller fra han og fotograferte han. Ut fra deres vitneprov, fortalte David og Sigurd Becker at denne aksjonen var helt uprovosert fra deres side. 3 av 4 vitner på perrongen bekreftet Becker-familiens framstilling av det som hendte på perrongen. Derimot så ikke disse vitnene hva som hendte inne i kupeen. Politibetjent Hafredal hadde forsøkt å komme i kontakt med regimentfører Dahlen³⁷², men Dahlen fortalte at han ikke hadde noe kunnskap om saken, utover det Kaasa hadde fortalt han. Dahlen hadde ikke fått skriftlig rapport av Kaasa, men han skulle be om en slik rapport.³⁷³

³⁶⁸ «Anmeldelse fra grosserer D. Becker og Sigurd Becker», Skien, 13.05.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁶⁹ «Rapport til hr. Politimesteren i Skien fra politibetjent J. Hafredal», 07.07.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁷⁰ «Rapport til politimesteren i Tønsberg, avgitt av efterforsker I. Nordbye-Iversen», 30.01.1946, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁷¹ «Rapport til hr. Politimesteren i Skien fra politibetjent J. Hafredal», 07.07.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁷² Dette er mest sannsynlig regimentfører Peder Dahlen i 1. Hirdregiment Viken.

³⁷³ «Rapport til hr. Politimesteren i Skien fra politibetjent J. Hafredal», 07.07.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

I sin rapport til det lokale hirdregimentet, kom Kaasa med en kontraanmeldelse mot Becker-familien. Han fortalte at en av elevene ved hirdskolen var forulempet av en ung gutt mens de skulle dele ut *Fritt Folk* til folk på gata. Denne eleven hadde angivelig blitt utsatt for et grovt overfall tidligere, og av den grunn ble denne eleven nervøs av denne unge guttens forulemping. Sigurd Becker hadde angivelig forulempet denne eleven. De tok Sigurd Becker med på toget «for å gi ham en advarsel». Deretter rapporterte Kaasa at en sivil mann kom inn i kupeen, som sa «han er far til gutten». Så skrev Kaasa: «Jeg skjønner meget snart av deres snakk og utseende at de er jøder». «Vi foretok ingen annen avstraffelse», fortalte han til slutt.³⁷⁴

Under landssviksaken mot han i 1946, erklærte Kaasa seg delvis skyldig. Sigurd Becker ga forklaring som vitne i rettsaken, siden anslaget mot Becker-familien var en del av tiltalen mot Kaasa. Retten sa i domsslutningen: «Han [Kaasa] har flere ganger som hirdmann vist aggressiv og brutal opptreden», noe som svekket Kaasas troverdighet i rettsaken.³⁷⁵ Retten trodde på Sigurd Beckers forklaring, fordi flere vitner gikk god for hans versjon av hendelsen. Retten anerkjente at David og Sigurd Becker ble brutalt behandlet av Kaasa, både fysisk og verbalt.³⁷⁶

Anmeldelsen fra Sigurd og David Becker og Kaasas egen rapport til det lokale hirdregimentet viser at antisemittismen var motivet bak handlingen. Samtidig var målet med aksjonen å spre frykt og vise ringeakt for Becker-familien. Det lokale hirdregimentet forsvarte også det Kaasa hadde gjort og trenerte den videre etterforskningen av Kaasa.³⁷⁷ Denne aksjonen kunne vært noe liknende en hevnaksjon, sett fra hirdmennenes perspektiv. Dersom man inntar en nasjonalsosialistisk logikk for denne handlingen, forsøkte Kaasa å «gjøre opp» for den «skaden» jødene angivelig hadde påført ikke-jødiske folk gjennom historien. I så måte ble Sigurd og David Becker kollektivt avstraffet, fordi de var jøder. Bare det at de var jøder «var nok» og tilstrekkelig for å utøve vold mot dem. Samtidig kom hirdmennene også med vikarierende argumenter for å anholde Sigurd Becker, slik som at Sigurd angivelig hadde fornærmet en hirdskole-elev dagen før. Imidlertid gjorde hirdmennene sitt egentlige motiv

³⁷⁴ «Rapport til 8. Hirdregiment Skien, avgitt av nestsveitefører Johannes Kaasa v/ Viking Hirdskole, Oslo», 19.06.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁷⁵ Kaasa var tiltalt for flere voldshandlinger mot sivile.

³⁷⁶ «Rettsbok for Tønsberg herredsrett», 05.06.1946, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

³⁷⁷ Videre detaljer vil bli tatt opp i seksjonen «Håndteringen av den antisemittiske virkestrangen til hirdmenn».

kjent for Sigurd og David Becker da de var inne i kupeen. Siden hirdmennene opptrådte som en gjeng, er det grunn til å tro at disse hirdmennene hadde et ønske om å markere seg overfor hverandre. Gitt Kaasas rolle som instruktør ved Viking Hirdskole i Oslo, kunne han også fungere som et eksempel til etterfølgelse for andre hirdmenn og å vise hvordan jøder «burde bli» behandlet. Det at Sigurd og David Becker fikk beskjed om «at jødespørsmålet ikke skulle ordnes nå. Det skulle ordnes i Frankfurt am Main», var åpenbar trussel mot dem, men utsagnet kan også avsløre forutsetningen for handlingen. Det er mulig at hirdmennene refererte til Quislings tale i Frankfurt am Main 28. mars 1941. Slik det kommer fram over, handlet denne talen om at jøder burde deporteres fra Europa til Palestina og bli der. Det at Sigurd Becker ble kalt for en plattfotet jøde fra Palestina, markerte at Sigurd hørte til Palestina, etter hirdmennenes syn. Siden hirdmennene refererte til Quislings tale i Frankfurt am Main 28. mars 1941, viser det nok en gang at Quislings ord kunne ha direkte virkninger på hans hirdmenn, og at hirdmenn kunne tolke førerens ord som en implisitt oppfordring til aksjon.

En annet fysisk angrep mot jøder skjedde i Elverum. Denne hendelsen skjedde like før jul 1940. Angrepet var en av flere voldshendelser på dette tidspunktet, der en gruppe hirdmenn i Elverum gikk til fysisk angrep mot flere sivile i byen. Disse personene hadde demonstrert sin motstand mot «den nye tid», enten ved å skjelle ut NS-folk, eller ved å gå med binders eller rød toppelue. En av hirdmennene i denne gruppa var Johannes Hellebekken fra Elverum. Han var en del av 2. Hirdregiment Eidsivating. Under et avhør etter krigen, forklarte han om formålet med Hirden og hvordan hirdmenn skulle agere. Han ble fortalt at «vi skulle være NS's politiske soldater og som sådanne verne om partiet. Vi skulle oppdras i den nasjonalsosialistiske ånd og lære. Det ble sagt at om vi ble angrepet, så skulle vi forsvare oss. Derimot skulle vi ikke forulempe eller angripe våre politiske motstandere hvis vi ikke var provosert». Omkring årsskriftet 1940/41 fortalte Hellebekken at hirdmenn mottok «mange slengord» og ble trakassert av befolkningen. Han fortalte at det ergret dem, «men vi forsøkte å overhøre slike bemerkninger». Rundt jul 1940 fikk hirdmennene ordre fra sin lagfører, Strømsøe om å anholde personer som gikk med binders. Hirdmennene gikk inn i kafeer og kinolokaler for finne folk med binders. Da folk satte seg til motverge, ble dette tolket som en provokasjon og hirdmennene begynte å bli voldelige mot dem.³⁷⁸

³⁷⁸ «Rapport til Østerdal politikammer, avgitt av politibetjent M. Kjeljebakken», 03.08.1945, Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57, Johannes Hellebekken.

Voldstoktet fortsatte i Elverum, og denne gangen var Markus-familien og deres forretning, S. Markus Manufaktur, målet for hirdmennene. Markus-familien var en av de få jødiske familiene i Elverum på dette tidspunktet. Følgende informasjon er hentet fra avhør av Hellebekken etter krigen: Sveitefører John Søberg ba Hellebekken like før jul 1940 om å møte opp på Østmohjørnet på Leiret en formiddag. Oddvar Smebakken og Bertrand Søberg var også med. John Søberg fortalte at de skulle innom Markus' forretning, «hvor Leif og Martin Markus skulle ha hver sin örteve [ørefik] fordi de dagen för hadde fornermet John Söberg ved forskjellige uttalelser som jeg ikke nærmere ved hvad gikk ut på». Hellebekken fortalte etterpå at han fikk ordre om å slå Leif og Martin Markus og «jeg ga hver av dem et knytneveslag i ansiktet. Jeg traff dem i kindet, men ingen av dem fikk noen skrammer såvidt jeg så. Jeg slog ikke særlig hårdt. Vi gikk derpå derifra».³⁷⁹

Martin Markus overlevde krigen og ble innkalt som vitne i landssviksaken til Hellebekken. Markus skulle vært tilstede i retten 28. november 1945, men han frafalt av ukjente årsaker.³⁸⁰ I stedet la Martin Markus fram et skriftlig vitnesbyrd om hendelsen. Martin fortalte at John Søberg, Oddvar Smebakken, Johannes Hellebekken og en ukjent hirdmann kom innom forretningslokalet lille julaften 1941 [sic] på kvelden. Leif, Martin og deres mor var inne i forretningslokalet da hirdmennene kom inn. Søberg anklaget Martin og Leif for «nedverdiggende uttalelser om NS». Både Leif og Martin benektet at de hadde sagt noe slik, og de ble slått to ganger hver, slik at de blødde fra munnen. Hellebekken og Søberg slo Markus-brødrene. Søberg dyttet fru Markus overende. Etterpå kom Søberg med trusler mot dem: «Han sa bl.a. at vi snart skulle beröves friheten og at kl. snart var 5 på 12 for oss. (Klageren er jöde, H.S.Ö)». «Tilslutt sa anmeldte Söberg at dette var siste advarselen han skulle gi dem». Etter truslene var gitt, forlot hirdmennene lokalet. Martin Markus fortalte også at hans bror, Leif Markus, hadde dødd i tysk fangenskap.³⁸¹

I denne saken kommer det ikke tydelig fram i politirapportene eller i landssviksaken til Hellebekken om antisemittisme var motivet bak handlingene, slik det var for Johannes Kaasas og Sverre Iver Aastorps del. Det finnes ingen tydelige spor av at hirdmennene var direkte

³⁷⁹ «Rapport til Østerdal politikammer, avgitt av politibetjent M. Kjeljebakken», 03.08.1945, Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57, Johannes Hellebekken.

³⁸⁰ «Vitnestevning i straffesak mot Johannes Hellebekken», 20.11.1945, Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57, Johannes Hellebekken.

³⁸¹ «Anmeldelse til Østerdal politikammer, mottatt av kriminalkonstabel Harry S. Öberg», 28.07.1945, Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57, Johannes Hellebekken.

påvirket av propaganda forut for hendelsen. Det eneste unntaket til dette er kriminalkonstabel Øbergs bemerkning av at Martin Markus var jøde. Siden Markus-familien var en av de få jødiske familiene i Elverum, kunne det faktumet gjøre dem til et yndet mål for ivrige hirdmenn. Det kan også se ut til at Søberg kom med vikarierende argumenter for å aksjonere mot Markus-familien, fordi de angivelige «nedverdiggende uttalelsene om NS» ble ikke utbrodert videre. Av den grunn er det lite troverdig at slike uttalelser om NS hadde funnet sted og at de kom fra Markus-brødrene. Jødene i Norge visste hva nazistene tenkte om dem, og gitt den alvorlige risikoen slike uttalelser kunne ha for en jøde, er det lite sannsynlig at jøder ønsket å komme med slike uttalelser i offentligheten.

Samtidig fortalte Hellebekken selv at hirdmenn aksjonerte mot motstandselementer, dersom de ble «provosert». Hva som virker provoserende i denne sammenhengen er ganske subjektivt, og hirdmenn kunne bruke dette for å få utløp for sin voldelige virketrang. Ved å konstruere en provokasjon, noe Søberg sannsynligvis gjorde, kunne hirdmennene rettfærdiggjøre slagene som Leif og Martin Markus fikk. Hirdmennene opptrådte også som en gjeng, lik den hendelsen med Becker-familien. Hirdmennene hadde nok et behov for å markere seg overfor hverandre og vise hvem som var tøffest i møte med jøder. Søberg var lederen i denne gruppa, og han markerte hvordan jøder «burde bli» behandlet. Hellebekken fulgte Søbergs ordre. På samme måte som Kaasa gjorde mot Becker-familien, avsluttet Søberg aksjonen med å komme med en trussel mot Markus-familien, jf. «at kl. snart var 5 på 12» for Markus-familien. Det er åpenbart at Søberg sa dette for å spre frykt og vise ringeakt for Markus-familien.

Hirdmenns bidrag til jødearrestasjonene 26. november 1942

Da arrestasjonen av de jødiske mennene ble iverksatt 26. oktober 1942, var Hirten ikke en deltakende part. I denne aksjonen var det Statspolitiet, Kriminalpolitiet og elementer fra GSSN som sto for arrestasjonene i Oslo.³⁸² Dette oppørte daværende hirdsjef, Oliver Møystad, fordi han vurderte denne utelattelsen som et forsøk fra politiminister Jonas Lie og statspolitisjef Karl A. Marthinsen å svekke Hirdens innflytelse samt styrke relasjonen mellom politiet og det tyske SS.³⁸³ Slik det ble redegjort for i kapittel 2, var det en ideologisk konflikt i NS mellom den nasjonalistiske fløyen og den mer tyskvennlige og pangermanske fløyen. Denne overordnede ideologiske konflikten påvirket det personlige forholdet mellom

³⁸² Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 358.

³⁸³ Emberland og Kott, 362–363.

Marthinsen og Møystad også, siden Marthinsen støttet den pangermanske linjen. Dette gjorde at de var rivaler innad i NS. Hirden kom dårligst ut av denne ideologiske konflikten, fordi store deler av Hirdens mannskaper ble årelatt til Waffen-SS. Hirdens manglende deltakelse i aksjonen 26. oktober 1942 kan være et eksempel på dette asymmetriske forholdet mellom SS og Hirden.³⁸⁴

Oliver Møystad kunne ikke tolerere at Hirden ble tilsidesatt i arrestasjonen av de jødiske mennene. Han ønsket at «løsningen av jødespørsmålet» skulle være et helnorsk tiltak, fordi dette var, etter hans syn, et innenrikspolitisk spørsmål. Hirden hadde gjennom sin antisemittiske propaganda i *Hirdmannen* bygd opp et selvbilde, der de skulle være en del av «løsningen på jødespørsmålet», og slik som analysen av propagandaen i kapittel 3 viser, hadde Hirden en sterk virketrang etter å ta hånd om de norske jødene. Møystads frustrasjon kom til uttrykk gjennom et brev til Quisling 18. november 1942. I dette brevet formulerte Møystad sin misnøye med at Hirden ikke var deltakende i arrestasjonene av de jødiske mennene. Han mente at Hirden burde ha deltatt i aksjonen.³⁸⁵ Møystad ble senere hørt av sin fører, og da de jødiske kvinnene og barna i Oslo skulle arresteres 26. november 1942, var 72 hirdmenn fra 7. Hirdregiment Viking deltakende. Sammen med dem deltok 30 mann fra GSSN, 60 mann fra Kriminalpolitiet, 40 mann fra Statspolitiet og 100 mann fra beredskapsavdelingen i Oslo politipresidium. Omtrent 100 drosjer ble rekvirert til aksjonen.³⁸⁶

Veum har i sitt arbeid med Hirdens historie presentert en liste over hvilke hirdmenn som var deltakende i denne aksjonen. Derimot er det utfordrende å vite eksakt hvem disse hirdmennene var, siden fornavnene deres mangler og flere etternavn er like.³⁸⁷ Likevel kan man ved hjelp av Veums gjennomgang av enkelte deltakende hirdmenn finne deltakere i aksjonen 26. november 1942 med fullt navn. I denne gjennomgangen vil tre hirdmenns rolle under denne aksjonen bli belyst. Disse mennene er Bjørn Parelius Bakke, Anton Marselius Bjørkvall og Othar Eyvind Lislegaard.

³⁸⁴ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:337–40; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 362–63, 470; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 379; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 204–7; Ringdal, *Mellom barken og veden*, 208–9; Sørensen, *Hitler eller Quisling?*, 194, 199.

³⁸⁵ Bogen, *Fremst i fylkingen*, 38–39; Olav Christoffer Bogen, «Norske gjerningsmenn: Germanske SS Norge og arrestasjonene av de norske jødene», *Historisk tidsskrift*, 100 (16. mars 2021): 51–66; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 363.

³⁸⁶ Bruland, *Holocaust i Norge*, 314.

³⁸⁷ Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 194.

Lislegaard fungerte som politifullmektig i Follo da jødene i Follo skulle arresteres og deres verdier, formuer og eiendommer skulle konfiskeres. I forkant av hans rolle som politifullmektig i Follo, hadde Lislegaard tjenestegjort på Oscarsborg festning og var stasjonert på Kopåsbatteriet 9. april 1940. Han var medlem av NS fra 9. november 1940 til frigjøringen. Han ble ansatt i Follo-politiet høsten 1940 og hadde god kontakt og et godt samarbeid med tyskerne. Han var også medlem i Rikshirden fra 8. november 1941 til frigjøringen.³⁸⁸ Hans oppgaver 26. november 1942 var å organisere jødeaksjonene i Follo. Han viderefremmet ordren fra Statspolitiet av 25. november 1942 om å arrestere alle jøder «uansett alder og kjønn» i området til politiet i Follo. Lislegaard signerte dette dokumentet.³⁸⁹

Lislegaards rolle under aksjonen viser hvordan nazifiseringen av politiet bidro til at hirdmenn ble en del av politistyrken som blant annet arresterte jøder. Fra en slik posisjon kunne hirdmenn bidra til Holocaust gjennom skrivebordsarbeid og sørge for at NS' jødepolitikk ble gjennomført effektivt. Rollen til Lislegaard viser også at aksjonen mot de jødiske kvinnene og barna ikke var begrenset til de 72 hirdmennene som deltok i aksjonen i Oslo. Hirdmenn kunne også være en del av det byråkratiske apparatet og politistyrken, da deportasjonen av de norske jødene skulle skje.

Bjørn Parelius Bakke var med på å arrestere to jødiske kvinner i Rosteds gate i Oslo. Under et vitneavhør etter krigen, fortalte Bakke at han fikk ordre av sveiteføreren å møte opp kl. 05.00 i Kirkeveien 26. november 1942. Bakke sa seg villig til å delta. Han dro sammen med et medlem av GSSN og en statspolitimann. De skulle arrestere tre-fire jødiske kvinner, men bare to av dem var på den oppgitte adressen. Disse to ble arrestert. De to jødiske kvinnene ble så ført til Amerikalinjens utstikkerbrygge. Den ene kvinnen var en eldre dame som Bakke hjalp med påkledning og pakking. Bakke mente at denne aksjonen var den eneste han deltok i under krigen.³⁹⁰ Under landssviksaken til Bakke ble en ny rapport om arrestasjonen av de to jødiske kvinnene utformet. Adressene Rosteds gate 6 eller 8, som i utgangspunktet ble oppgitt i startfasen av Bakkes landssviksak, var feil. I stedet ble jødene arrestert i Rosteds gate 12 og

³⁸⁸ «Rettsbok for Eidsivating lagmannsrett», 15.04.1947, Oslo politikammer, RA/S-3138-01/D/Da/L0413, Dnr. 2422, Othar Eyvind Lislegaard.

³⁸⁹ «Telegramm mottatt fra Statspolitiet», 25.11.1942, Oslo politikammer, RA/S-3138-01/D/Da/L0413, Dnr. 2422, Othar Eyvind Lislegaard.

³⁹⁰ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen), avgitt av krim.ass Christensen, avd. CD.», 25.9.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0076/0008, Dnr. 645, Bjørn Parelius Bakke.

14. Disse kvinnene var Mathilde Rothenberg og Anna Sara Feinberg. Begge to ble sendt rett til gasskammeret ved ankomst til Auschwitz 1. desember 1942.³⁹¹

Lagmannsretten kom fram til at

«det må være på det rene at frihetsberøvelsen for de to kvinner har voldt ualmannelige lidelser og til slutt etter hva det må antas også deres død [...] Bakke har skjønt at han ved den bistand han ytet under arrestasjonen av de to jødiske kvinner var med på ulovlig å berøve disse friheten og han må også ha forstått at den frihetsberøvelse som bestod i at kvinnene ble deportert til Tyskland sammen med flere hundre andre jøder var en frihetsberøvelse av særlig ondartet natur».³⁹²

Derimot mente retten at det forelå formildende omstendigheter i denne saken siden Bakke ble beordret til å delta i aksjonen og at han på forhånd ikke hadde kjennskap til hva han skulle være med på.³⁹³ Likevel er det klart at Bakke medvirket til disse kvinnenes død, noe også lagmannsretten anerkjente i sin tid.

Anton Marselius Bjørkvall deltok i en arrestasjon av en jødisk kvinne i Waldemar Thranes gate i Oslo. Han dro i sivil sammen med en ikke-navngitt statspolitibetjent for å arrestere dr. Toni Hirschfeld i Waldemar Thranes gate 47C. Bjørkvall tok følge med statspolitimannen til eiendommen der arrestasjonen skulle utføres. Bjørkvall fikk beskjed om å holde vakt hos Hirschfeld mens statspolitimannen foretok andre arrestasjoner i området. I landssviksaken mot han, påsto Bjørkvall at han forsto at jødene skulle interneres, men han trodde de skulle interneres på Berg-leiren og ikke bli sendt til Tyskland. Likevel erkjente han at han deltok i denne aksjonen. I dommen mot han sto det: «Dr. Hirschfeld [sic] ble sendt til Tyskland sammen med de øvrige jøder, og er ikke vendt tilbake».³⁹⁴ I ettertid er det kjent at dr. Toni

³⁹¹ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen), avgitt av krim.ass Christensen, avd. CD.», 03.11.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0076/0008, Dnr. 645, Bjørn Parelius Bakke; Snublestein.no/Jødisk Museum, «Mathilde Rothenberg», <https://www.snublestein.no/p=467/>; Snublestein.no/Jødisk Museum, «Herman Feinberg», <https://www.snublestein.no/p=469/>.

³⁹² «Utskrift av rettsbok for Eidsivating lagmannsrett», 18.12.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0076/0008, Dnr. 645, Bjørn Parelius Bakke.

³⁹³ «Utskrift av rettsbok for Eidsivating lagmannsrett», 18.12.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0076/0008, Dnr. 645, Bjørn Parelius Bakke.

³⁹⁴ «Rettsbok for Oslo byrett», 21.08.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

Hirschfeld ble sendt rett til gasskammeret da hun ankom Auschwitz 1. desember 1942.³⁹⁵ Retten anså han som «et aggressivt og farlig medlem av Nasjonal Samling», der hans deltakelse i arrestasjonen av jødene ble brukt som en av begrunnelsene for en slik personkarakteristikk. Bjørkvall påsto i retten at han ikke visste hva som egentlig skulle skje med jødene, men han innrømmet sin medvirkning i denne aksjonen og i arrestasjonen av Hirschfeld.³⁹⁶ I dommen mot han mente retten at Bjørkvall riktignok ikke var klar «hvilken forferdelig skjebne jødene gikk i møte», men han burde ha forstått hvilke følger arrestasjonen ville få for jødene frihetsstatus og «at behandlingen av dem ville bli meget dårlig».³⁹⁷ Om han viste hva som faktisk ville skje med jødene eller ikke, er det likevel helt klart at Bjørkvall, i likhet med Bakke, medvirket indirekte til i historiens største folkemord. Interessant nok var Bjørkvall til stede da han så jødene ble lastet inn i *Donau*. Etter at Hirschfeld var arrestert, fikk Bjørkvall lov til å tre av. Han brukte denne anledningen til å dra ned til havna, der *Donau* lå til kai. Bjørkvall fortalte under avhør etter krigen at han dro ned til Amerikalinjens utstikkerbrygge av ren nysgjerrighet. Der så han også at jødene ble fratatt verdisaker og skinntøy.³⁹⁸

Retten mente at Bjørkvall hadde fortalt om sin medvirkning i aksjonen overfor kolleger, og et av vitnene påsto at Bjørkvall «nærmest var stolt over å ha vært med på aksjonen». Bjørn Ottesen, en kollega av Bjørkvall, bekreftet i vitneavhør at Bjørkvall fortalte Ottesen om sin deltakelse i arrestasjonen av en jøde. Bjørkvall gjorde dette for å forklare sitt fravær fra jobb den dagen arrestasjonene skjedde. Bjørkvall hadde visst fortalt Ottesen hvem som ble arrestert, nemlig Hirschfeld. Ifølge Ottesen hadde Bjørkvall sagt: «Jødene er ikke som vi, de er ikke i besiddelse av menneskelige følelser».³⁹⁹ En slik uttalelse av Bjørkvall viser at han ikke hadde noe empati for jødene på dette tidspunktet. Det å påstå at jøder ikke kan ha menneskelige følelser, er et tegn på hvordan Bjørkvall dehumaniserte jøder og gjorde dem til noe utenom-menneskelig. På den måten kunne Bjørkvall overkomme en eventuell kognitiv dissonans og gjøre det lettere for seg selv å utføre og rasjonalisere en ellers umoralsk

³⁹⁵ Snublestein.no/Jødisk Museum, «Toni Hirschfeld», <https://www.snublestein.no/Toni-Hirschfeld-1883-1942/p=595/>.

³⁹⁶ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen)», 28.11.1945; «Rettsbok for Oslo byrett», 21.08.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

³⁹⁷ «Rettsbok for Oslo byrett», 21.08.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

³⁹⁸ «Rettsbok for Oslo byrett», 21.08.1946, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

³⁹⁹ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen)», 05.12.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

handling.⁴⁰⁰ Dessuten kommer ikke Bjørkvalls helhetlige syn på jøder klart fram i landssviksaken hans, men hans uttalelse om dem indikerer at han anså at jødene ikke hadde noe menneskelig verdi og at deportasjonen av dem var berettiget.

Berg-leiren og mishandling av de mannlige norske jødene

Flere andre hirdmenn var også indirekte involvert i Holocaust gjennom sin tjeneste på Berg-leiren ved Tønsberg. I utgangspunktet ble leiren opprettet for å internere personer som ikke ville samarbeide med tyskerne, men da de jødiske mennene ble arrestert 26. oktober 1942, ble det bestemt at de skulle interneres i leiren inntil videre.⁴⁰¹ Berg-leiren var formelt underlagt Politidepartementet. Eivind Wallestad, fylkingsfører for 1. Hirdregiment Viken, ble ansatt som leirkommandant 10. juli 1942. Hirdmann og troppfører Leif Brynjulf Lindseth ble gjort til leirens vakt sjef, i praksis leirens nestkommanderende.⁴⁰² Disse hirdmennene, og flere andre ansatte ved leiren, skulle bli ansvarlige for grov, og i noen tilfeller sadistisk, mishandling av jødiske menn.

I første omgang ble leirpersonalet hentet fra Hirten og Ordenspolitiets beredskapsavdeling i Oslo. Etter hvert ble tidligere frontkjempere rekruttert som leirvakter. Nordmenn som hadde tjenestegjort i SS-Wachbataillon var også rekruttert til Berg-leiren, hvor mange av dem hadde erfaring fra fangeleirene i Nord-Norge.⁴⁰³

SS-Wachbataillon, også omtalt som Hirdvaktbataljonen, hadde blitt opprettet i begynnelsen av 1942, for å møte det økende behovet for leirvakter da flere krigsfanger ankom Norge i 1941/1942.⁴⁰⁴ I disse leirene ble fangene, som var partisaner fra Jugoslavia og sovjetiske krigsfanger, behandlet svært brutalt. Årsaken til denne behandlingen var at fangene var ansett som rasemessig mindreverdige mennesker på grunn av sitt slaviske opphav.⁴⁰⁵ Mannskapene til SS-Wachbataillon var i stor grad rekruttert fra Hirten.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 8–9.

⁴⁰¹ Mendelsohn, *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 2:100, 105.

⁴⁰² Bruland, *Holocaust i Norge*, 267; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 358–359; Mendelsohn, *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 2:106.

⁴⁰³ Bruland, *Holocaust i Norge*, 267.

⁴⁰⁴ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 369–372; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirten*, 387–391.

⁴⁰⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 371–372; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirten*, 371–381, 412–450.

⁴⁰⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 369–372.

Forholdene i Berg-leiren var særdeles dårlige. Leiren var langt fra ferdigstilt da de jødiske mennene ankom leiren. I en rapport til det norske Røde Kors, fortalte lege Anton Jervell om forholdene i Berg-leiren og opplyste om at omtrent 300 jøder var internerte i leiren. Jervell hadde meldt seg som lege for leirens fanger, med dr. Henriksen som assistent. Han fortalte at leiren «frembyr så store mangler i hygienisk henseende at den utsetter de internerte for alvorlig fare». Han fryktet utbrudd av epidemiske sykdommer på grunn de dårlige hygieniske forholdene i leiren. Han mente at leiren var langt fra ferdigstilt og at kjøkkenbrakke, vaskebrakke og toalettbrakke ikke fantes. Det var heller ikke rennende vann i leiren. Vann måtte hentes i en brønn lengre unna. Det fantes få muligheter til å vaske seg og vaske opp. Det var heller ikke elektrisk lys i leiren, og brannfaren var stor. Han oppfordret til hurtig handling for å rette opp i leirens mangler.⁴⁰⁷ Jervell nevnte også at det var mangel på oppvarming og møblering. Det fantes knapt medisinsk utstyr, og «selv ikke de enkleste bandasjesaker til første hjelp lot seg oppdrive». Toalettene var «ubeskriverlige». Det var én latrine for 300 internerte. Ekskrementer lå overalt omkring brakkene.⁴⁰⁸

I landssviksaken mot både Wallestad og Lindseth finnes svar fra spørreundersøkelser som overlevende jødiske menn fylte ut etter krigen.⁴⁰⁹ Disse svarene ble brukt i retten, og de viser hvilken behandling de jødiske mennene fikk og, i noen tilfeller, av hvem. Alle de jødiske mennene fortalte at de var arrestert fordi de var jødiske. De kunne også fortelle om at leirvaktene mishandlet dem grovt. Mange av leirvaktene hadde sadistiske tendenser. Ifølge Oskar Wulff, en av de jødiske fangene, var 25 av 65 leirvakter kategorisert som «særlig aggressive». Dette var den nest verste kategorien. Av disse 25 var 18 av dem kategorisert som sadister.⁴¹⁰ De sadistiske vaktene hadde et ønske om å pine jødene mest mulig. De kunne sparke og slå fanger gjentatte ganger. De kunne slukke en ovn som jødene brukte for å tørke klær. Rene klær og inventar kunne bli kastet i gjørma. Fanger ble ført i isolasjon i en fuktig kjeller i 16 døgn med bare brød og vann. Leirvaktene kunne også tilbakeholde pakker med klær og mat. De kunne også frata jødene mat og private eiendeler. Slengbemerkinger som «jødepakk» og liknende var konstante. Fanger kunne bli tvunget til å åle seg gjennom søle og

⁴⁰⁷ «Til Norges Røde Kors», Anton Jervell, Tønsberg, 31.10.1942, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51, Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

⁴⁰⁸ «Til Kommandanten ved Berg Interneringsleir», Anton Jervell, Sem pr. Tønsberg, 23.11.1942, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51, Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

⁴⁰⁹ Jøder som Ernst Levin, Herman Levin, Georg Bernstein, Jacob Petlitz, Jacob Smith, Kurt Blumenau, Herman Levy, Curt Seligmann, Wulff Segall, Oscar Leventhal, Salomon Fjenkin, Isak Eiris, Salomon Braimann, Henrik Wulff, Oskar Wulff, Frederik Osther, Alfred Wulff, Emil Hausmann, Herman Kaminka og Paul Schles fylte ut disse spørreundersøkelsene.

⁴¹⁰ Bruland, *Holocaust i Norge*, 267.

møkk, og dersom dette ikke var gjort på «riktig» måte, kunne slag med geværkolbe følger etter. Noen av vaktene kunne nekte jødene legetilsyn. Denne oppføringen er ikke uttømmende.⁴¹¹

I et brev, som ble brukt i retten mot Wallestad og Lindseth, fortalte tidligere fange, Kristian Hennig om de ulike fangevokterne på Berg. De mest brutale og mest antisemittiske leirvaktene, etter hans syn, var Nils Kristiansen, Leif Brynjulf Lindseth, Håkon Palm, Thor Aasen, Jørgen Bogen, Odd Grønland, Fritjof Foyn-Gulliksen, Oddvar Drøscher og Johan Hüttner.⁴¹² I landssviksaken mot leirkommandant Eivind Wallestad og vakt sjef Leif Brynjulf Lindseth ble begge holdt som hovedansvarlige for den mishandlingen de jødiske mennene ble utsatt for, i tillegg til flere andre forbrytelser de deltok i før deres tid i Berg-leiren. De var blant tiltalt for å ha slått flere av fangene, truet med å skyte dem og pint dem med brutal straffeeksersis.⁴¹³

De forholdene som var i Berg-leiren vitner om at leirvaktene fikk fullmakt til å pine jødene slik de ønsket. I denne leiren fikk de fullt utløp for sin antisemittiske virkestrang, og deres voldshandlinger fikk ingen konsekvenser for dem før landssviksprosessen ble iverksatt etter krigen. Det at leirvaktene fikk så store friheter til å behandle fangene slik de ønsket, kan forklares med at leiren var en del av tyskerne og NS-ledelsens «endelige løsning på jødespørsmålet». Tyskerne og NS-ledelsen hadde et ønske om at «løsningen på jødespørsmålet» skulle skje i det skjulte, i avgrensede områder og i kontrollerte former. Dette representerte den mest «rasjonelle» løsningen på «jødespørsmålet», eller «en moderat linje», ifølge Halldis Neegård Østbye.⁴¹⁴ Berg-leiren representerte et slik kontrollert og avgrenset område, hvor det som faktisk skjedde der kunne holdes skjult for den øvrige befolkningen. Siden dette var en form for jødeforfølgelse som tyskerne og NS-ledelsen så for seg og kunne tolerere, vil en slik forklaring for leirvaktene uinnskrenkede muligheter til å mishandle de jødiske mennene være mer sannsynlig.

⁴¹¹ «Spørreskjema fra Rikspolitiet», Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51, Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

⁴¹² «Herr fullmektig Nilsen», Vågåmo, Kristian Hennig, 24.07.1945, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51, Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

⁴¹³ «Utskrift av rettsbok for Agder lagmannsrett», 05.08.1946, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51, Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

⁴¹⁴ Arkivverket, «Visste NS hva som skjedde med jødene?», <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/8-10.trinn-ungdom/andre-verdenskrig/visste-ns-hva-som-skjedde-med-jødene#!/#block-body-1>; Bruland, *Holocaust i Norge*, 87–91, 122–123, 126, 176–178, 370–379; Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:27–28.

4.2 Håndteringen av den antisemittiske virketrangen til hirdmenn

Forskjellene i disiplinære reaksjoner mellom Berg-leiren og jødearrestasjonene på den ene siden og de mer spontane anti-jødiske aksjonene utført av hirdmenn på den andre siden, viser hvordan tyskerne og NS-ledelsen ønsket å gjennomføre det norske Holocaust. Forskjellene i reaksjoner viser i tillegg hvordan NS og tyskerne ville bruke hirdmennene i historiens største folkemord. De mer spontane anti-jødiske aksjonene, utført av de ovennevnte hirdmennene, var ikke politisk og taktisk ønskelige for NS-ledelsen og den tyske okkupasjonsmakten.⁴¹⁵

Imidlertid påvirket ikke aksjonene disse hirdmennenes karriere i NS og Waffen-SS på noe nevneverdig vis heller, fordi det var insentiver på alle nivåer i antisemittisk retning.

Lies rundskriv og politiets muligheter til å begrense antisemittisk agitasjon

En av de første reguleringene i form av et rundskriv som den SS-lojale politiminister Jonas Lie iverksatte for å begrense spontane anti-jødiske aksjoner i Norge var å gi politiet anledning til å etterforske hærverk på jødisk eiendom. Det var dette rundskrivet Knut Rød informerte Orvar Sæther om i forbindelse med hærverket av jødisk eiendom i Oslo 30. mars 1941.⁴¹⁶ I dette rundskrivet fra Politidepartementet 2. oktober 1940 ble følgende erklært:

«I et enkelt tilfelle er forekommet at en forretning, hvis innehaver er av jødisk opprinnelse, har fått sine vinduer bemalt med påskriften «jøde». I den anledning henstilles til politikamrene å påse at den slags ikke forekommer samt at man i tilfelle sørger for at inskripsjonene straks blir fjernet og etterforskning igangsatt straks».⁴¹⁷

Dette rundskrivet ga politiet hjemmel til å etterforske hærverk på jødisk eiendom. Med dette rundskrivet ga Politidepartementet et signal om at slike aksjoner ikke var ønskelige, og politiet fikk hjemmel til å begrense slike aksjoner. Politiets mulighet til å etterforske disse sakene var også avgjørende for enkelte av landssviksakene mot hirdmennene etter krigen da

⁴¹⁵ Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:8–13, 27–28; Mendelsohn, *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 2:63–64.

⁴¹⁶ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Oslo-avdelingen, avgitt av politifullmektig K. Rød», 31.03.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

⁴¹⁷ «Rundskriv fra Politidepartementet», 02.10.1940, RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940.

etterforskningene var relativt godt dokumentert. Om disse hirdmennene ikke ble dømt under okkupasjonen, kunne de bli dømt etter at krigen var over.

Til tross for rundskrivet og fullmaktene som politiet fikk, fortsatte aksjonene mot de norske jødene. Etter hvert ønsket NS-ledelsen å få en slutt på dette en gang for alle. I kjølvannet av ruteknusingene 2. juli 1941 i Oslo, kom NS med en pressemelding som ble trykt i avisene 3. juli 1941. Aksjoner som «ligger utenfor bevegelsens almindelige arbeide er forbudt». I tillegg ble det erklært at «[e]thvert medlem av NS må huske at partiet blir dømt etter deres opptreden». Slik Bruland omtaler denne pressemeldingen, var hensikten å dempe den harmen som aksjonene ble møtt med av den allmenne befolkningen i Norge. Samtidig kom pressemeldingen med et stikk mot de ansvarlige hirdmennene. Disse enkeltaksjonene var politisk belastende for NS, og de kunne bidra til å svekke oppslutningen om den ønskede jødepolitikken.⁴¹⁸ Av den grunn ble hirdmennene bedt om å moderere formen på jødeforfølgelsene av politiske og taktiske årsaker og heller vente på sentrale gitte ordre.

Hirdens disiplinære «håndtering» og følgene av aksjonene for hirdmennene

Daværende stabssjef i Hirden, Orvar Sæther, syntes også at hirdmenns spontane anti-jødiske aksjoner, i tillegg til flere andre politiske aksjoner rundt om i landet, var politisk belastende for bevegelsen. 10. februar 1941 ble «Regimentordre nr. 20» fra 7. Hirdregiment Viking sendt ut. I denne ordren ble det erklært at hirdmenn ikke kunne foreta enkeltaksjoner etter eget initiativ og uten at regimentsstabsjefen var informert.⁴¹⁹ Det betød at en hirdmann ikke kunne utføre en aksjon uten en sentralt gitt ordre, men til tross for dette strenge forbudet, utførte hirdmenn spontane enkeltaksjoner likevel, og konsekvensene var få for dem.

Den anti-jødiske aksjonen til Aastorp kan for hans del sies å være «mislykket» på kort sikt, men en «suksess» på lang sikt. Oslo-politiet tok hånd om saken med en gang og fikk hirdmennene til å love at slike aksjonsformer ikke skulle foretas i framtida. Hirdmennene ble også gjort kjent med rundskrivet til Politidepartementet. Samtidig ble hirdstabsjef Sæther varslet om saken, og han markerte et ønske om å få slutt på disse aksjonsformene. Derimot ble det ikke framsatt tiltale mot disse hirdmennene i 1941. Saken ble henlagt «iflg. konferanse

⁴¹⁸ Bruland, *Holocaust i Norge*, 161.

⁴¹⁹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:334–336.

med stasp.sjefen 19/7-41», hvor man kan finne Knut Røds signatur under.⁴²⁰ Dermed trenerte statspolitissjefen, Karl A. Marthinsen, denne saken og lot de involverte hirdmennene gå fri. Denne saken eksemplifiserer hvordan det lokale politiet kunne etterforske en anti-jødisk aksjon umiddelbart, bare for at saken ble henlagt høyere opp i hierarkiet etterpå. På den måten ble antisemittisme stilltiende akseptert i den nazifiserte statsforvaltningen.

Aastorps videre karriere i NS ble heller ikke negativt påvirket av politietterforskningen mot ham. Før aksjonen hadde han meldt seg frivillig som frontkjemper for Regiment Nordland 23. januar 1941. Han ble også medlem av NSS 21. mai 1941, og han ble overført til Den norske legion 23. juli 1941. Han ble dimittert 6. februar 1942 med graden SS-Unterscharführer, og fra sommeren 1942 ble han sveitefører for 7. Hirdregiment Viking.⁴²¹

I likhet med aksjonen som Aastorp var involvert i, ble ikke Gundersen eller Gysler straffeforfulgt for det de gjorde under okkupasjonen. Til tross for at det lokale Oslo-politiet var på saken umiddelbart, ble saken trenert av partiet og til slutt henlagt av Statspolitiet.⁴²² Ruteknusingene fikk heller ingen negative følger for Gundersens og Gyslers karrierer i NS og Waffen-SS. Både Gysler og Gundersen ble medlemmer av NSS før ruteknusingene. Etter ruteknusingssaken meldte de seg til Østfronten på tysk side, der begge kjempet ved Leningradfronten med Den norske legion. Gysler fikk til slutt graden SS-Hauptscharführer.⁴²³ Landssviksaken til Gundersen viser ikke hvilken grad han fikk. Etter endt fronttjeneste var Gundersen en del av Førergarden ved Gimle, der han høsten 1943 ble suspendert for tjenesteforsømmelser. Fra 4. til 24. mars 1944 var han vakt ved SDs kontorer ved Furulund, men han ble også suspendert der på grunn av tyveri av brennevin og lytting til nyheter fra London og Russland. Han ble arrestert av Gestapo 11. april 1944 og endte sine krigsdager i tysk fangenskap i Tyskland.⁴²⁴

⁴²⁰ «Dokumentliste for: Angår Hirdens overmaling av utstillingsvinduer i butikker tilhørende jøder 30-31 mars», Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

⁴²¹ «Tiltalebeslutning, Statsadvokaten for landssviksaker i Oslo og Akershus», signert av Ragnar Christophersen, 27.12.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

⁴²² «Førerens sekretariat, J.nr. 229», 30.07.1941; «Påskr. på eksp. av 4/7-41 fra Statspolitiet», 21.08.1941, RA-S-3978-E-Ed-L0080: Kompetansestridigheter mellom Hirden og politiet 1941-1942.

⁴²³ «Rapport til herr Politimesteren i Telemark, avgitt av krim. ass Kr. Y. Halvorsen», 21.08.1945; «Rapport til herr Politimesteren i Telemark, avgitt av politikonstabel Sigvald Johnsen», 16.04.1946, Telemark politikammer, RA/S-3138-21/D/Da/L0107/0001, Anr. 694, Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler.

⁴²⁴ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen), avgitt av politikonstabel G. Bremer Øvrebø», 25.03.1946; «Rettsbok for Oslo byrett, Landssvikavdelingen», 30.01.1947, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

Voldshandlingen mot Becker-familien fikk heller ingen nevneverdige konsekvenser for Johannes Kaasa under okkupasjonen. Kaasas rapport om det som hendte på Nylende stasjon lå vedlagt i et brev fra 8. Hirdregiment Skien [sic] til politimesteren i Skien. I dette brevet fortalte den lokale sveiteføreren og regimentadjutanten at det var ord mot ord i denne saken, siden Becker-familien anklaget Kaasa for legemsfornærmelse og Kaasa anmeldte Becker-familien for falsk forklaring. Deretter skrev sveiteføreren: «Det er som stedets høyeste hirdfører en går til dette skritt. Den slags opptreden og anslag mot Rikshirden kan en ikke tolerere og krever derfor David Becker og sønnen Sigurd Becker tiltalt og straffet for ovennevnte forhold». Under sveiteførerens slutning i saken, ble det skrevet at saken var foreldet og hvis påtalemyndigheten henlegger anmeldelsen, var saken å regne som henlagt. Denne bemerkningen var signert av fungerende regimentfører i 3. Hirdregiment Hafrsfjord 28. november 1941.⁴²⁵

Hvilke konkrete disiplinære konsekvenser voldshandlingen mot Markus-familien, samt de andre voldshandlingene, fikk for Johannes Hellebekken og hans kamerater er uklart. Det som er sikkert, er at Hellebekken ikke ble ekskludert fra Hirden. Han fikk delta på våpenkurs i Holmestrand 9.-30. november 1943. Han tjenestegjorde i Førergarden mellom 15. mars 1944 til 3. september 1944, der han gikk bevæpnet. Mellom 11. januar 1945 og 13. mars 1945 tjenestegjorde han i Hirdens Bedriftsvern i Oslo og var bevæpnet under sitt vakthold på ulike steder i Oslo. Da han ble arrestert for landssvik, var han stasjonert på Graff Husmorskole i Elverum som kasernevakt for Hirdens Alarmenheter.⁴²⁶

4.3 Avslutning – Hvilke faktorer lå bak hirdmennes anti-jødiske aksjoner?

Forutsetningene for de omtalte hirdmennes anti-jødiske aksjoner var ulike. Aksjoner kunne skje på grunn av en sentralt gitt ordre, slik som Lislegaards og Bakkes bidrag til arrestasjonen av de jødiske kvinnene og barna. Hellebekken påsto at han slo Markus-brødrene etter ordre fra Søberg. Anti-jødiske aksjoner kunne også skje innenfor rammen av en gjengkultur, der enkelte hirdmenn, slik som Kaasa, Hellebekken og Søberg, muligens ønsket å markere seg overfor sine kamerater og framstå som et eksempel til etterfølgelse. Andre hirdmenn, slik som

⁴²⁵ «Herr politimesteren i Skien, Herst», 07.07.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

⁴²⁶ «Dom», 30.11.1945, Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57, Johannes Hellebekken.

dem i Berg-leiren, kunne utføre grove voldshandlinger ut fra rene sadistiske motiver, kombinert med ideologisk overbevisning. Andre kunne utføre hærverk på jødisk eiendom ut fra en ren ideologisk overbevisning, slik det var for Sverre Iver Aastorp, Odd Wilhelm Anker Gundersen og muligens Hans Josef O'de Fey. Det er også slik at Bjørkvall, i tillegg til å ha mottatt en ordre, rettferdiggjorde arrestasjonen av Toni Hirschfeld ut fra antisemittiske tilbøyeligheter.

Fellestrekket for disse aksjonene og handlingene var den overordnede demoniseringen av jødene som et folk. Denne demoniseringen skjedde hovedsakelig gjennom propagandaen, og den påvirket hirdmennes handlingsmønstre.⁴²⁷ På lik linje med den tyske antisemittiske propagandaen, legitimerte NS-propagandaen rasistisk antisemittisme og omgjorde denne ideen til en moralsk riktig holdning.⁴²⁸ Samtidig framstilte propagandaen jødene som aggressorene i denne påståtte rasekrigen, som angivelig hadde pågått i århundrer. Denne rasekrigen nådde sitt høydepunkt da 2. verdenskrig startet. Handlingens time var kommet.⁴²⁹ Slike ord kunne oppildne hirdmenn til å handle, slik man kan observere hos Aastorp, O'de Fey, Bjørkvall, leirvaktene i Berg-leiren, Gundersen og muligens Kaasa og Søberg.

Siden antisemittismen ble legitimert slik den ble, kunne eventuelle aksjoner mot jøder framstilles som selvforsvarshandlinger og/eller forebyggende tiltak.⁴³⁰ Dette kan ha bidratt til å senke terskelen for hirdmenn til å aksjonere mot jødene. Derimot hevet NS-regimet terskelen for spontane enkeltaksjoner med pressemeldinger og rundskriv etter hvert som aksjonene ble synlige og møtt med harme fra den øvrige befolkningen. Politietterforskningen av enkelte hirdmenn skapte også mye støy internt i NS og vanskeliggjorde politikken overfor jødene. Gitt tyskernes makt over NS-regimet, er det også sannsynlig at tyskerne påvirket NS-regimet til å heve terskelen for spontane jødeaksjoner. NS-regimet og tyskerne ønsket at Holocaust skulle skje etappevis, holdes skjult og utføres effektivt, slik at jødene og befolkningen forøvrig ikke skulle reagere og gjøre motstand.⁴³¹ Før attentatet mot Arne Hvam 22. oktober 1942, fantes det heller ikke et «legitimt» påskudd for å gjøre noe endelig med

⁴²⁷ Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:15–18.

⁴²⁸ Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger», 141–147; Griffin, «Heroisk dobling», 124–131.

⁴²⁹ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Ned med masken», «Denne gangen har knyttneven talt»; *Hirdmannen*, 23.08.1941, «Jødene har skyld i krigen», signert HNØ; *Hirdmannen*, 07.02.1942, «Føreren tar roret!»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Jødene har skyld i krigen»; *Hirdmannen*, 12.12.1942, «Jødene er de germanske folks dødsfiende».

⁴³⁰ *Hirdmannen*, 03.05.1941, «Jødespørsmålet – Gis det et norsk jødeproblem?».

⁴³¹ Bruland, *Holocaust i Norge*, 87–91, 122–123, 126, 176–178, 370–379; Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:27–33.

«jødespørsmålet». I så måte representerte attentatet på Arne Hvam et vendepunkt. Måten attentatet ble brukt i propagandaen bidro senere til at de norske jødene ble arrestert og deportert kort tid etterpå.⁴³² Denne «rasjonelle holdningen» på «jødespørsmålet» som tyskerne og NS-regimet delte kan forklare hvorfor NS-ledelsen reagerte negativt på spontane enkeltaksjoner og ikke på de sentralt godkjente aksjonene. Derimot reagerte de ikke fordi de mente handlingene var moralsk feil, men fordi handlingene ikke bidro til en effektiv «løsning på jødespørsmålet».⁴³³

Samtidig var det insentiver på alle nivåer i antisemittisk retning, noe man kan observere i henleggelsene hos Statspolitiet, den politiske treneringen av etterforskningene og mangelen på genuine disiplinære tiltak mot hirdmenn som aksjonerte spontant mot jøder og utover sentralt gitte ordre. Dette ser man i landssviksakene til Aastorp, Gundersen, Gysler, Hellebekken og Kaasa der deres spontane anti-jødiske aksjoner ikke fikk noen nevneverdige konsekvenser for dem personlig. I dette utvalget er det bare Gundersen som endte i tysk fangenskap, men det var på grunn av tjenesteforsømmelse, lytting til alliert radio og tyveri av brennevin. Det var en overordnet enighet i NS-miljøet om at jødedommen representerte et onde, og antisemittismen ble en samlende sak blant norske nasjonalsosialister. På samme måte som i SS-enhetene på Østfronten, var antisemittismen i NS-miljøet konform, dvs. den var en etablert norm.⁴³⁴ Det eneste det ble stilt spørsmål om var metodene for hirdmenns jødeforfølgelse.

Sosialt sett var hirdmennene låst inn i NS-miljøet. De var ansett som landssvikere utenfor miljøet, og det var forventet at de var lydige «politiske soldater» i NS-miljøet. NS-miljøet var det eneste sosiale nettverket hirdmennene hadde. Samtidig hadde Hirden et militaristisk sosialt miljø, der militære og nasjonalsosialistiske dyder, vold og kameratskap ble dyrket og som hirdmennene ble sosialisert inn i.⁴³⁵ Dette kunne nok påvirke hirdmenn til å ønske å «bevise sin rett» overfor sine kamerater ved å handle utover ordre og være tøffe i møte med jødene. Da kunne de vise seg som verdige hirdmenn og at de var en del av det nasjonalsosialistiske fellesskapet, noe Hetland formulerer som eskalering av involvering.⁴³⁶

⁴³² Bruland, *Holocaust i Norge*, 235–240.

⁴³³ Arkivverket, «Visste NS hva som skjedde med jødene?», <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/8-10.trinn-ungdom/andre-verdenskrig/visste-ns-hva-som-skjedde-med-jodene#!/#block-body-1>; Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:27–28.

⁴³⁴ Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 6–7, 9.

⁴³⁵ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 31–35; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 157–158.

⁴³⁶ Hetland, *In The Shadow of the SS*, 298–302.

Kollektivistiske tilbøyeligheter, konform atferd og behovet for sosial tilhørighet er, slik James E. Waller påpeker, naturlige deler av å være et menneske, kanskje så naturlige at de kan lede mennesker til handle på måter vi ellers ville anse som umoralske.⁴³⁷ Hirdmenneskets naturlige behov for sosial tilhørighet kan ha ledet dem til å gjøre en anti-jødisk handling, i håp om at den styrket deres plass i det eneste sosiale fellesskapet de hadde tilgang til. I et sosialt miljø der handling var mer verdsatt enn ord og kollektivismen sto sterkt, kan ønsket om å markere seg gjøre seg sterkere.⁴³⁸ Det må også understrekes at hirdmennene utførte anti-jødiske aksjoner i fellesskap. Kameratskapet mellom hirdmenn var sentralt for utførelsen av en anti-jødisk aksjon, ikke ulikt fra tyske Wehrmacht-soldater og SS-menn i Sovjetunionen.⁴³⁹ I dette miljøet, som i henhold til Thomas Kühnes teoretiske perspektiver kan omtales som en «skamkultur», handlet det om å framstå som tøff, gi sine kamerater ubetinget støtte og vise seg kapabel til å handle for saken.⁴⁴⁰ Hvis man ikke gjorde det, var man ansett som feig og forrædersk.⁴⁴¹ Man måtte være trofast overfor kollektivet, dvs. den nordiske rasen, og «beskytte» den mot jødedommen.⁴⁴² Å aksjonere mot jøder var dermed ikke forstått som en aggressiv handling, men som et forsvar av den nordiske rasen fra en nært forestående undergang.⁴⁴³ Enhver nasjonalsosialist måtte forstå denne «oss mot dem»-dynamikken, noe som bidro til å frigjøre jøder fra universelle moralske forpliktelser og som dermed senket terskelen for å aksjonere direkte mot norske jøder.⁴⁴⁴ Det militaristiske sosiale miljøet, som hirdmennene ble sosialisert inn i og som produserte dette kameratskapet mellom dem, samt den rasistiske antisemittismen som ble dyrket innenfor det samme miljøet, gjorde anti-jødiske aksjoner i Norge mulig.

En eventuell erkjennelse av å ha gjort noe galt mot jødene, både i ord og handling, ville i så fall i miljøet bli sett på som et tegn på svakhet og bidra til en sterk svekkelse av hirdmenneskets eget selvbilde som moralske mennesker. For å overkomme en eventuell kognitiv dissonans etter en anti-jødisk aksjon, måtte hirdmennene overbevise seg selv om at nasjonalsosialismen

⁴³⁷ Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 151–162.

⁴³⁸ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 11, 34–35; Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 65–74.

⁴³⁹ Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 58, 61–62.

⁴⁴⁰ Kühne, 61–65, 70–71.

⁴⁴¹ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 34–35.

⁴⁴² *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro»; Hirdstaben, 31–35; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 160–61.

⁴⁴³ *Hirdmannen*, 03.05.1941, «Jødespørsmålet – Gis det et norsk jødeproblem?»; *Hirdmannen*, 07.02.1942, «Føreren tar roret! – Vår Fører, ministerpresident Vidkun Quislings tale til sine landsmenn 1. februar 1942»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen».

⁴⁴⁴ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Hvad er nasjonalsosialisme?»; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 154–157.

var den rette ideologien og representerte den rette moralen.⁴⁴⁵ Den gjentakende propagandaen om at jødene var rasefiender, «bekreftet» denne «moralen» igjen og igjen. Ved å overbevise seg selv om at rasistisk antisemittisme var moralsk rett, kunne anti-jødiske handlinger rettfærdiggjøres - og på sikt tjene en «landsgavnlig sak», slik Aastorp begrunnet sin aksjon. Bjørkvall gjorde også noe liknende da han mente at jødene ikke var «i besiddelse av menneskelige følelser». De vikarierende begrunnelsene som Kaasa og Søberg brukte for sine aksjoner viser også hvordan hirdmenn konstruerte provokasjoner og brukte disse for å trakassere jøder. Med slike utsagn og vikarierende argumenter forsøkte disse hirdmennene å rasjonalisere handlingene sine. Selv om man i NS-miljøet mente at jødene fortjente dårlig behandling på grunn av deres etnisitet uten å behøve å rasjonalisere en slik påstand videre, er denne tilbøyeligheten til å rasjonalisere en måte å overkomme kognitiv dissonans på.⁴⁴⁶ Rasjonaliseringen gjør handlingene lettere å utføre, fordi den gir logiske beveggrunner til en ellers umoralsk handling.⁴⁴⁷

En mulig kritikk av en slik forklaring vil være at man unnskylder hirdmennenes handlinger, fordi ansvaret for umoralen blir lagt på det sosiale systemet de var en del av og ikke på hirdmennene selv. Likevel kan et slikt perspektiv vise hvordan en totalitær ideologi kan påvirke menn i en sårbar tid i deres liv, nemlig deres ungdomsår. Perspektivet vil i så fall ikke være en unnskyldning, men en advarsel for hva unge menn er i stand til å gjøre under gitte omstendigheter og i samfunnsmessige ustabile tider.⁴⁴⁸

Derimot er det sannsynlig at det ideologiske universet og det militaristiske sosiale miljøet, som hirdmennene var en del av, skapte et antisemittisk voldsfellesskap, der antisemittisme ble konformt og forventet av dem. Blant det som bandt disse omtalte hirdmennene sammen og gjorde dem til kamerater, var en felles demonisering av jødene som et folk og troen på at jødene sto i veien for NS' «nasjonale revolusjon». De hadde overbevist seg selv og andre om at jødene var rasefienden og at handling burde skje snarest. Hirdmennene utførte også de omtalte spontane anti-jødiske aksjonene i fellesskap. Dermed var kameratskapet sentralt for disse aksjonene. Hirdmennenes sterke overbevisning om tingenes tilstand drev enkelte av dem

⁴⁴⁵ Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 8–9; Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 71.

⁴⁴⁶ Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 6–11.

⁴⁴⁷ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 11–12.

⁴⁴⁸ Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 162–163.

til å handle uten sentralt gitte ordre. Propagandaen og Quisling selv «bekreftet» gjentatte ganger at jødene var uønskede i et nasjonalsosialistisk Norge. Aastorps og Kaasas landssviksak viser at Quislings ord kunne ha en direkte virkning på hans hirdmenn, idet de tolket ordene hans som implisitte ordre om å aksjonere mot norske jøder. Fra 3. juli 1941 signaliserte Hirdstaben og NS-ledelsen mer sentral styring av hirdmennenes handlingsrom, og da jødene skulle deporteres ut av landet fikk hirdmenn sentralt gitte ordre om å aksjonere mot jøder.

Som en sammenfatning av drøftingen over er det fem faktorer som forklarer hirdmennenes aksjoner mot de norske jødene under den tyske okkupasjonen av Norge. Faktor 1, 2, 3 og 4 er å regne som forutsetningene for hirdmenns anti-jødiske aksjoner. Faktor 5 er å regne som en utløsende faktor:

- 1) Det rasistiske og antisemittiske idéuniverset: En felles demonisering av jødene som et folk, og framstillingen av jødene som rasefienden og de «egentlige» protagonistene bak aktører som gjorde motstand mot nasjonalsosialismen.
- 2) Det militaristiske sosiale miljøet og dyrkingen av kameratskap, vold og militære og nasjonalsosialistiske dyder.
- 3) En felles antisemittisk virkestrang mellom hirdkamerater som hadde et behov for utløsning.
- 4) En evne til å overbevise seg selv om at rasistisk antisemittisme var moralsk riktig.
- 5) Hirdmennene fikk sentralt gitte ordre om å aksjonere mot jøder, eller de tolket Quislings antisemittiske taler som implisitte ordre om å aksjonere mot jøder.

5 Oppsummering

5.1 Faktorene som drev hirdmenn til aksjon mot de norske jødene

En avgjørende faktor bak hirdmenns anti-jødiske aksjoner var det rasistiske og antisemittiske idéuniverset som stadig ble formidlet og gjentatt.⁴⁴⁹ Denne virkelighetsforståelsen gjorde jødene til et mål for aksjon. I dette idéuniverset ble jødene anklaget for å stå bak en verdensomspennende sammensvergelse mot den nordiske rasen, der målet angivelig var å utvanne det nordiske blodet slik at jødene kunne tilegne seg uinnskrenket politisk makt over hele verden med all dens rikdom.⁴⁵⁰ *Hirdmannen* mente at jødene forsøkte å oppnå dette målet gjennom redskapene Sovjetunionen, Storbritannia og USA. Dermed var man berettiget til å kjempe mot disse nasjonene.⁴⁵¹ I tillegg måtte man ikke bare bekjempe jødedommen på den ytre front, men også på den indre front, dvs. Norge. På den indre fronten var det den «jødiske ånden» som angivelig dominerte, og det var hirdmannens oppgave å bekjempe jødedommen både ute, ved å melde seg til Waffen-SS, og hjemme.⁴⁵²

Kampen mot jødedommen ble forstått som en endetidskamp. Denne kampen handlet om den nordiske rasens bærekraft og overlevelse. Hvis man ikke seiret i denne rasekrigen, ville det nordiske blodet bli utvannet og Norge ville gå under som både stat og nasjon.⁴⁵³ På den måten var Hirdens antisemittisme sterkt preget av den samme millenarismen man kan observere i SS, og man kan observere at Hirdens antisemittisme samsvarer godt med Friedländers konsept om «frelsende antisemittisme».⁴⁵⁴ I et slikt idéunivers ble voldelig handling mot denne antatte faren framstilt som noe helt nødvendig, fordi det virker forløsende på den antatte degenereringsprosessen som jødene angivelig hadde satt i gang.⁴⁵⁵ Volden ble dyrket og romantisert i propagandaen, og martyrdøden ble framstilt som noe av det mest ærefulle en

⁴⁴⁹ Erikstein, *Antisemittisme er selvforsvar*, 42–54.

⁴⁵⁰ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 27.11.1941, «Jødernes krig»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kampen tilspisses – Minister Fuglesang om vår kamp mot jødedommen».

⁴⁵¹ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 24.05.1941, «Jødespørsmålet – Jødernes emansipasjon. Fra ghetto til finanspalass»; *Hirdmannen*, 30.08.1941, «Bolsjevismens grunnleggere»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Jødene har skyld i krigen»; *Hirdmannen*, 31.10.1942, «Kompromissløs kamp mot jødedom, bolsjevisme og frimureri», signert Oliver Møystad.

⁴⁵² *Hirdmannen*, 05.07.1941, «Jødespørsmålet – Jødedommen i Norge»; *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro»; *Hirdmannen*, 12.09.1942, «Vårt jødeproblem», signert Frode Falk.

⁴⁵³ *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland».

⁴⁵⁴ Emberland, «Endetidskampens heroiske kriger», 141–143; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 43–55; Friedländer, *The Years of Persecution, 1933-1939*, Bind 1:87.

⁴⁵⁵ Griffin, «Heroisk dobling», 123–129.

hirdmann kunne utsettes for.⁴⁵⁶ Gjennom en rekke artikler i *Hirdmannen*, der hirdmennene ble oppfordret til å verve seg i Waffen-SS, ble hirdmennene framstilt som en gruppe «hellige krigere» som skulle ta på seg denne oppgaven å rense Norge og Europa for jødedom.⁴⁵⁷

Dette militaristiske sosiale miljøet, der vold, kameratskap og militære og nasjonalsosialistiske dyder ble dyrket og idealisert, formet hirdmennenes syn på seg selv som «den nasjonale revolusjonens» fortropp og som Quislings håndgangne menn.⁴⁵⁸ På den måten representerer det sosiale miljøet i Hirden en viktig forutsetning for anti-jødiske aksjoner. Det var i dette sosiale miljøet hirdmenn ble indoktrinert i den nasjonalsosialistiske ideologien hvor antisemittisme ble omgjort til en konform og moralsk riktig holdning. Troen på antisemittismen bandt hirdmennene sammen. Hvis man ikke henga seg eller ikke handlet i henhold til nasjonalsosialismens prinsipper, som var uløselig knyttet til antisemittisme, og hvis man ikke klarte å gi sine kamerater ubetinget støtte, var man ansett som en svak, feig og forrædersk person.⁴⁵⁹ Dermed var dette sosiale miljøet sterkt preget av kollektivismen og det Kühne omtaler som en «skam-kultur», der den eneste veien til selvrealisering var gjennom kollektivet og kameratskapet og ikke gjennom ens egne individuelle ambisjoner.⁴⁶⁰ Samtidig har mennesker et naturlig behov etter sosial tilhørighet, og siden NS-miljøet var det eneste sosiale miljøet hirdmennene hadde tilgang til under okkupasjonen, kunne man bli med i en anti-jødisk aksjon i håp om at den styrket ens plass i det sosiale fellesskapet. Idealet om kameratskapet presset hirdmenn til å følge strømmen og handle i tråd med kollektivets krav.⁴⁶¹ En slik gruppedynamikk er ikke ulik det man finner i gjengkulturer.⁴⁶² Det sosiale presset og den antisemittiske virkestrangen mellom hirdmenn kan ha bidratt til at hirdmenn som Kaasa, Søberg og Hellebekken ønsket å markere seg overfor sine kamerater for å framstå som et eksempel til etterfølgelse for de andre i gjengen. Samtidig skjedde alle de omtalte anti-jødiske aksjonene i et fellesskap, og ingen av hirdmennene handlet på egenhånd. Dermed var denne sosiale dynamikken og en felles antisemittisk virkestrang mellom hirdkamerater viktige forutsetninger for at hirdmenn utførte anti-jødiske aksjoner. Dersom virkestrangen hadde et behov for utløsning, var sannsynligheten for en anti-jødisk aksjon relativt stor.

⁴⁵⁶ *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

⁴⁵⁷ *Hirdmannen*, 25.01.1941, «En ny tids kamprop»; *Hirdmannen*, 28.06.1941, «Korstog», «Kjemp bolsjevismen ned!», signert Orvar Sæther; *Hirdmannen*, 12.07.1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»; *Hirdmannen*, 20.06.1942, «Tapper og tro».

⁴⁵⁸ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 8–11, 31–35; Sæther, *Hirdboken*, 10.

⁴⁵⁹ *Hirdmannen*, 07.12.1940, «Hvad er nasjonalsosialisme?»; Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 34–35.

⁴⁶⁰ Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 61–65, 70–71.

⁴⁶¹ Kühne, 65–74; Waller, «The Ordinarity of Extraordinary Evil», 151–162.

⁴⁶² Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 9.

For at hirdmennene skulle kunne utføre slike aksjoner, måtte de ha en evne til å overbevise seg selv om at rasistisk antisemittisme var moralsk riktig. I Aastorps, Gundersens og Bjørkvalls landssviksak kan man observere hvordan de rasjonaliserer sine handlinger og framstiller handlingene som moralsk riktige. Jødene var angivelig «ikke i besiddelse av menneskelige følelser».⁴⁶³ Hærverk på deres eiendommer var en «landsgavnlig sak».⁴⁶⁴ Man anser det ikke «straffbart å forøve herverk på jødiske forretninger».⁴⁶⁵ Man utfører vilkårlig vold mot en jøde, fordi en «var jøde og det var nok», slik det var i Kaasas tilfelle.⁴⁶⁶ En slik rasjonalisering av voldshandlinger kunne ikke skje hvis man ikke hadde demonisert jødene som et folk først. Propagandaen hirdmennene var påvirket av demoniserte og svartmalte jødene systematisk, noe som bidro til at hirdmennene ble mer og mer overbevist om at antisemittisme var moralsk riktig. Den kognitive dissonansen hirdmennene muligens ville ha følt blir rettet opp idet man tilpasser sin egen moral etter handlingene.⁴⁶⁷ Den gjentakende propagandaen bidro til at en eventuell kognitiv dissonans var lettere å håndtere. På den måten ble det enklere for hirdmennene å stå inne for det de gjorde og det de hadde gjort.

Til slutt kunne en anti-jødisk aksjon skje på bakgrunn av en faktisk ordre eller av illusjonen om at en ordre var gitt. Jødearrestasjonene høsten 1942 og Berg-leiren representerer tilfeller der hirdmenns anti-jødiske aksjoner fikk NS-ledelsens og tyskernes velsignelse. Dessuten skjedde enkelte av aksjonene i troen på at en implisitt ordre var gitt. Landssviksakene til Aastorp og Kaasa avslører at Quislings tale i Frankfurt am Main 28. mars 1941 påvirket dem direkte til handle aggressivt overfor jøder eller jødisk eiendom.⁴⁶⁸ Hvis NS' fører sa at jødene var like parasitter og at jødene måtte deporteres til Palestina, måtte man gjøre et eksempel ut

⁴⁶³ «Rapport til Oslo politikammer (Landssvikavdelingen)», 05.12.1945, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358, Anton Marselius Bjørkvall.

⁴⁶⁴ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm», 16.04.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

⁴⁶⁵ «Kor.st. Steinar Reiten, angår O.V. mld. nr 1647/41, vindusknusing i Jødesynagogen med flere steder», 04.07.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073, Odd Wilhelm Anker Gundersen.

⁴⁶⁶ «Anmeldelse fra grosserer D. Becker og Sigurd Becker», Skien, 13.05.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa.

⁴⁶⁷ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 11–12; Browning, «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?», 6–11; Kühne, «Male Bonding and Shame Culture», 71.

⁴⁶⁸ «Rapport til Oslo og Aker politimesterembede Kriminalpolitiet Oslo-avdelingen, avgitt av politikonstabel Holm, 16.04.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp; «Anmeldelse fra grosserer D. Becker og Sigurd Becker», Skien, 13.05.1941, Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48, Johannes Kaasa; Quisling, Vidkun, «Kampen mellom arier og jødemakt», Frankfurt am Main, 28.03.1941, *Virksomme ord*, <http://virksommeord.no/tale/2463/>.

av dette og spre frykt blant jødene. Dette kunne vært logikken til disse hirdmennene. Det skulle vise seg at anti-jødiske aksjoner ikke var hensikten bak talen til Quisling, men hvordan hirdmenn som Kaasa og Aastorp tolket talen og propagandaen forøvrig, synliggjør at den aggressive omtalen av jøder hadde en direkte virkning på hirdmennene og førte til spontane anti-jødiske aksjoner som NS-ledelsen og tyskerne i utgangpunktet ikke ønsket.

5.2 Hvorfor ble ikke Hirdens aksjoner mot norske jøder mer omfattende?

I lys av hvordan Holocaust fortonet seg i andre deler av Europa, kan man spørre seg hvorfor Hirdens anti-jødiske aksjoner i Norge ikke fikk et like stort omfang. For det første ønsket Reichskommissariatet å holde Hirden under kontroll. Det var ikke sjeldent at NS sendte tyskerne forespørslers om å bevæpne Hirden. Disse forespørslene ble avvist helt fram til 1944, fordi Terboven ikke stolte på Hirdens evne til å handle på egenhånd. På grunn av Norges strategiske posisjon under 2. verdenskrig og tyskernes ønske om å holde Norge under militær og politisk kontroll for å kunne føre en effektiv krig mot de allierte, ble NS og Hirden mer og mer priggitt tyskerne.⁴⁶⁹ Dette asymmetriske forholdet påvirket NS til å handle i tråd med tyskernes ønsker og krav, i håp om at det ville lede til norsk selvstendighet.⁴⁷⁰ Dessverre for NS var dette en naiv forestilling som svekket Hirdens handlingsrom på sikt. I stedet fikk SS mer og mer innflytelse til å definere Norges framtid og styre gangen i det norske Holocaust.

For det andre fikk Hirden også et ambivalent forhold til det ordinære politiet, da aksjoner mot sivile og jøder ble iverksatt fra høsten 1940 til våren 1941. I første omgang forsøkte tyskerne og NS å roe ned situasjonen ved å framskynde nazifiseringen av politietaten. Samtidig var hirdmennene preget av en maktarroganse som førte til at flere nordmenn ble utsatt for vold av hirdmenn. Slike hendelser forarget mange politimenn, fordi de kjente at deres yrkesstolthet og maktmonopol var under press. Samtidig ble flere politimenn presset til å gi avkall på sin upartiske og nøytrale samfunnsrolle da de ble presset til å melde seg inn i NS.⁴⁷¹

Politiminister Jonas Lie forsøkte å roe ned konfliktene og stoppe opptøyene med ulike rundskriv. Politidepartementet rundskriv av 14. desember 1940 krevde at politimenn måtte melde seg inn i NS og at en hirdmanns «politiske arbeid» ikke skulle forstyrres «medmindre

⁴⁶⁹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:327, 337–340, 355–356; Emberland og Kott, *Himmlers Norge*, 248–251; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 63.

⁴⁷⁰ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:330; Sørli, *Solkors eller hakekors*, 64–65.

⁴⁷¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:334–336; Høidal, *Quisling: En studie i landssvik*, 389–391; Nøkleby, *Nyordning*, 2:65; Ringdal, *Mellom barken og veden*, 31–33, 44–52; Roughvedt, *Med penn og pistol*, 174–180; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 137–145.

han begår en forbrytelse». Dersom hirdmennene følte seg fornærmet av publikum kunne de gripe inn «direkte» og gjengjelde provokasjonen, såkalt retorsjon.⁴⁷² Derimot fastslo Lie i et rundskriv av 2. oktober 1940 at hærverk på jødisk eiendom måtte etterforskes av politiet.⁴⁷³ De mange voldhendelsene hirdmenn var involvert i, samt den eksplisitte forfølgelsen av jødene, bidro til å svekke den allerede svake legitimiteten til NS. For å bevare det lille NS hadde av legitimitet og styrke nordmenns oppslutning om NS' jødepolitikk, måtte partiet vise lederskap innenfor egen organisasjon.⁴⁷⁴

Etter hvert som de anti-jødiske aksjonene ble mer politisk belastende for NS og tyskerne, ønsket NS å sette en stopper for disse spontane enkeltaksjonene. NS' pressemelding av 3. juli 1941 og Orvar Sæthers «Regimentordre nr. 20» av 10. februar 1941 hadde et formål om å sentralstyre hirdmenns anti-jødiske aksjoner i størst mulig grad og refse dem som brøt disse ordrene. Disse ordrene hadde også en sammenheng med den støyen som hadde oppstått da politiet og hirdmenn kom i håndgemeng og da hirdmenn utfordret politiets maktmonopol og politimyndighet. Hirden ble av Oslo-politiet oppfattet som en direkte trussel mot lov og orden.⁴⁷⁵ Likevel ble konsekvensene få for hirdmennene som brøt de nevnte ordrene, og en del av dem fikk utløp for sin voldelige virketrang ved å la seg verve til Waffen-SS. Til tross for at en spontan anti-jødisk aksjon ble etterforsket av det lokale politiet, var den gjennomgående tendensen at saken ble henlagt høyere opp i hierarkiet etterpå, dvs. da saken kom på Statspolitiets bord.⁴⁷⁶ På den måten var antisemittismen stilltiende akseptert i den nazifiserte forvaltningen, noe som kom de ansvarlige hirdmennene til gode. De faktiske disiplinære konsekvensene var få, og partiet sørget for å beskytte sine egne.

Måten disse spontane anti-jødiske aksjonene ble håndtert internt i NS avslører hvordan NS og tyskerne ville anvende hirdmennene i historiens største folkemord. Selv om de spontane anti-jødiske aksjonene fikk minimale disiplinære konsekvenser for de involverte hirdmennene, ble det uansett markert at slike aksjoner ikke var ønskelig. Årsaken var at tyskerne og NS ville

⁴⁷² «Fra Politidepartementet», 14.12.1940, RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940; Nordvik, *Provokasjon og retorsjon (Gjengjeldelse)*, 15-19.

⁴⁷³ «Rundskriv fra Politidepartementet», 02.10.1940, RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940.

⁴⁷⁴ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:334–36; Bruland, *Holocaust i Norge*, 161; Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:8–13, 27–28.

⁴⁷⁵ «Til Politidepartementet. Forholdet mellom Rikshirden og Politiet», 07.01.1941; «Til politimesteren i Oslo og Aker», 25.02.1941; «Forholdet mellom politi og hirden», 06.06.1941, Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102, Carl Bernhard Askvig.

⁴⁷⁶ «Dokumentliste for: Angår Hirdens overmaling av utstillingsvinduer i butikker tilhørende jøder 30-31 mars», Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918, Sverre Iver Aastorp.

gjennomføre «den endelige løsningen på jødespørsmålet» på en «rasjonell» måte. Tyskerne og NS-ledelsen hadde et ønske om at «løsningen på jødespørsmålet» skulle skje i det skjulte, i avgrensede områder og i kontrollerte former.⁴⁷⁷ Halldis Neegård Østbye hadde også oppfordret til en slik «moderat linje».⁴⁷⁸ På den måten kunne forbrytelsene holdes skjult for befolkningen og det ville oppstå minst mulig støy. I Berg-leiren fikk leirvaktene en fullmakt til pine jødene slik de ønsket, mens hirdmennene i gatene måtte vise en viss moderasjon. Derimot måtte ikke hirdmennene vise moderasjon fordi en spontan anti-jødisk var moralsk feil, men fordi den ikke bidro til en effektiv «løsning på jødespørsmålet».⁴⁷⁹

Til tross for at hirdmennene ikke fikk det handlingsrommet de ønsket, er det likevel ingen tvil om at Hirden var en organisasjon som ønsket å delta i Holocaust.⁴⁸⁰ Hirdmenns rolle i det norske Holocaust var betydelig, i den grad at de ble brukt i den praktiske gjennomføringen. Landssviksakene som har blitt brukt i denne studien viser at myndighetene straffeforfulgte hirdmennene for deres anti-jødiske aksjoner, og lagmannsrettene anerkjente at handlingene deres var ondartede. Det var kanskje lettere å fordømme hirdmennene, siden de var en del av forrædersk politisk bevegelse som samarbeidet systematisk med Nazi-Tyskland. Samtidig er det viktig å ta innover seg den historiske konteksten de var en del av og ble påvirket av. Dette viser at også nordmenn har et potensial til å delta i folkemord. Man kan også lære hvor lett påvirkelige mennesker kan være i en krigssituasjon. I ustabile og usikre tider kan propagandaen ha stor påvirkning på menneskers virkelighetsforståelse. I Hirdens tilfelle var propagandaen og den sosiale dynamikken i organisasjonen de grunnleggende faktorene bak deres aksjoner mot norske jøder. Når man forstår denne historien i et slikt lys, blir man minnet på at folkemord og forfølgelse av ulike grupper av mennesker fortsatt kan skje. Derfor er historien om Hirdens rolle i det norske Holocaust viktig læring.

⁴⁷⁷ Bruland, *Holocaust i Norge*, 122–123, 126, 176–178, 370, 379; Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:27–33.

⁴⁷⁸ Arkivverket, «Visste NS hva som skjedde med jødene?», <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/8-10.trinn-ungdom/andre-verdenskrig/visste-ns-hva-som-skjedde-med-jodene#!#block-body-1>.

⁴⁷⁹ Hetland, *Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?*, nr. 17:27–28.

⁴⁸⁰ Braut Simonsen, «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the summer and autumn 1942.», 12.

Litteraturliste

- Andresen, Astri; Sissel Rosland; Teemu Ryymin & Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode, 2. utgåva*. Oslo: Det norske samlaget, 2015.
- Banik, Vibeke Kieding. «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge». I *Folkemordenes svarte bok*, redigert av Bernt Hagtvet, Dag Einar Thorsen & Nikolai Brandal, 376-386. Oslo: Universitetsforlaget, 2014.
- Bogen, Olav Christoffer. «*Fremst i fylkingen: Germanske SS Norge - Organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi*». Masteroppgave i historie. Universitetet i Oslo. 2008.
- Bogen, Olav Christoffer. «Norske gjerningsmenn: Germanske SS Norge og arrestasjonene av de norske jødene». *Historisk tidsskrift* 100, utg. 1 (16. mars 2021): 51-66.
<https://www.idunn.no/doi/full/10.18261/issn.1504-2944-2021-01-05>
- Borgersrud, Lars. *Vi er jo et militært parti*, bind 1 av *Den norske militærfascismens historie 1930-1945*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2018.
- Borgersrud, Lars. *Like gode nordmenn?*, bind 2 av *Den norske militærfascismens historie 1930-1945*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2012.
- Braut Simonsen, Kjetil. «Antisemittismen i Norge, ca. 1918-1940». I *Historie og moral: Nazismen, jødene og hjemmefronten*, redigert av Øystein Sørensen & Kjetil Braut Simonsen, 21-50. Oslo: Dreyer Forlag, 2020.
- Braut Simonsen, Kjetil. «Threats and Euphemisms: The Antisemitic Propaganda of Nasjonal Samling during the Summer and Autumn of 1942». *Scandinavian Journal of History* 47, nr. 2 (14.07.2022): 1-21. DOI: 10.1080/03468755.2022.2097946.
- Browning, Christopher R. «Revisiting the Holocaust Perpetrators. Why Did They Kill?» I *The Raul Hilberg Memorial Lecture*. University of Vermont: The Carolyn and Leonard Miller Center for Holocaust Studies, 17. oktober 2011.

- Bruland, Bjarte. *Holocaust i Norge: Registrering, deportasjon og tilintetgjørelse*. Oslo: Dreyer Forlag, 2017.
- de Figueiredo, Ivo & Hans Olav Brevig. *Den norske fascismen*. Oslo: Pax forlag, 2002.
- Emberland, Terje. «Antisemittismen i Norge 1900-1940». I *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, redigert av Trond Berg Eriksen, Håkon Harket & Einhardt Lorenz, 401-420. Oslo: Damm, 2005.
- Emberland, Terje. «Endetidskampens heroiske kriger – Om SS og «hellig» vold». I *Politisk vold: Former og årsaker*, redigert av Øystein Sørensen, Bernt Hagtvet & Nik. Brandal, 139-150. Oslo: Dreyer Forlag, 2021.
- Emberland, Terje & Matthew Kott. *Himmlers Norge: Nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo: Aschehoug, 2012.
- Erikstein, Ingebjørg Aasta. «*Antisemittisme er selvforsvar. – Vi forfølger ikke jødene, men forsvarer oss mot jødernes forfølgelse av vår rase og kultur*»: Ei undersøkning av antisemittismen i Hirdmannen. Masteroppgave i historie. Universitetet i Oslo. 2017.
- Friedländer, Saul. *The Years of Persecution, 1933-1939*, bind 1 av *Nazi Germany and the Jews*. London: Widenfeld & Nicolson, 1997.
- Griffin, Roger. «'Heroisk dobling' som drivkraft i ideologisk motivert vold». I *Politisk vold: Former og årsaker*, redigert av Øystein Sørensen, Bernt Hagtvet & Nik. Brandal, 119-135. Oslo: Dreyer Forlag, 2021.
- Hagtvet, Bernt; Guri Hjeltnes & Hans Fredrik Dahl. *Den norske nasjonalsosialismen: Nasjonal Samling 1933-1945 i tekst og bilder*. Oslo: Pax Forlag, 1990.
- Hagtvet, Bernt. «Den farlige renhetslengselen». I *Folkemordenes svarte bok*, redigert av Bernt Hagtvet, Dag Einar Thorsen & Nikolai Brandal, 376-386. Oslo: Universitetsforlaget, 2014.

Hetland, Øystein. «Kva visste Nasjonal Samling om Holocaust?». *HL-senterets temahefte* 17 (5. desember 2012). <https://www.hlsenteret.no/aktuelt/publikasjoner/digitale-hefter/kva-visste-nasjonal-samling-om-holocaust.html>

Hetland, Øystein. «*In the Shadow of the SS: Three Norwegian Police Districts 1940-1945*». Doktoravhandling i historie. Universitetet i Oslo. 2020.

Høidal, Oddvar. *Quisling: En studie i landssvik*. Oslo: Universitetsforlaget, 1988.

Johansen, Per Ole. *Oss selv nærmest: Norge og jødene 1914-1943*. Oslo: Gyldendal, 1984.

Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.

Kühne, Thomas. «Male Bonding and Shame Culture: Hitler's Soldiers and the Moral Basis of Genocidal Warfare». I *Ordinary People as Mass Murderers: Perpetrators in Comparative Perspective*, redigert av Olaf Jensen & Claus Christian W. Szejnmann, 55-77. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Mendelsohn, Oskar. *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, bind 2. Oslo: Universitetsforlaget, 1986.

Nøkleby, Berit. *Nyordning*, bind 2 av *Norge i krig*. Oslo: Aschehoug, 1985

Ringdal, Nils Johan. *Mellom barken og veden: Politiet under okkupasjonen*. Oslo/Gjøvik: Aschehoug, 1987.

Ringdal, Nils Johan. *Gal mann til rett tid: NS-minister Sverre Riisnæs: En psyko-biografi*. Oslo: Aschehoug, 1991.

Roughvedt, Bernt. *Med penn og pistol: En biografi om politiminister Jonas Lie*. Oslo: Cappelen Damm, 2011.

Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling? Ideologiske brytninger i Nasjonal samling 1940-1945*. Oslo/Gjøvik: J. W. Cappelens Forlag AS, 1989.

Sørli, Sigurd. *Solkors eller hakekors: Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945*. Oslo: Dreyer Forlag, 2015.

Veum, Erik. *Nådeløse nordmenn: Hirden*. Oslo: Kagge Forlag, 2014.

Waller, James. E. «The Ordinarity of Extraordinary Evil: The Making of Perpetrators of Genocide and Mass Killing». I *Ordinary People as Mass Murderers: Perpetrators in Comparative Perspective*, redigert av Olaf Jensen & Claus Christian W. Szejnmann, 145-164. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Primærkilder

Hirdmannen - 16.11.1941-11.12.1943

Landssvikarkivet (Arkivverket)

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0122/0004: Dnr. 918 - Sverre Iver Aastorp.

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0575/0002: Dnr. 3102 – Carl Bernhard Askvig.

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0076/0008, Dnr. 645 - Bjørn Parelius Bakke.

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0199/0003, Dnr. 1358 - Anton Marselius Bjørkvall.

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0826/0002, Dnr. 3807 - Hans Josef O'de Fey.

Oslo politikammer, RA/S-3138/0001/D/Da/L0342/0003, Dnr. 2073 - Odd Wilhelm Anker Gundersen.

Oslo politikammer, RA/S-3138-01/D/Da/L0413, Dnr. 2422 - Othar Eyvind Lislegaard.

Telemark politikammer, RA/S-3138-21/D/Da/L0107/0001, Anr. 694 – Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler.

Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0017/0142, Dnr. 6/48 - Johannes Kaasa.

Tønsberg politikammer, RA/S-3138-17/D/Da/L0040b-d, dom 6/51 - Bergsaken: Eivind Wallestad med flere.

Østerdal politikammer, RA/S-3138-10/D/Da/L0005/0007, Dnr. 57 - Johannes Hellebekken.

Riksarkivet (RA), Oslo

RA-S-3978-E-Ed-L0080: Kompetansestridigheter mellom Hirten og politiet 1941-1942

RA-S-3978-E-Ef-L0005: Stor konflikt NS-Hird i Telemark, utmeldinger fra NS

RA-S-3978-F-L0004: Rundskriv fra Politidepartementet i 1940

Hirdstaben. *Håndbok for Hirten*. Oslo: Centralforlaget, 1943.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2015052808160?page=9&searchText=sion

Landssviksutvalget. 1962. *Om landssviksoppjøret: Innstilling fra et utvalg nedsatt for å skaffe tilveie materiale til en innberetning fra Justisdepartementet til Stortinget*. Oslo: Justis -og politidepartementet.

<https://www.nb.no/nbsok/nb/5d81a96047900267913fa45ef04e04b6.nbdigital?lang=no#0>

Nordisk Folkereisning. *Redegjørelse for Nordiske Folkereisning's Retningslinjer*. Oslo: Det Mallingske Boktrykkeri, 1931.

<https://www.nb.no/items/9372a4b289d20764d54c89feb552638e?page=0&searchText=nordiske%20folkereisning>

Nordvik, Jørgen. *Provokasjon og retorsjon (Gjengjeldelse) – Et aktuelt strafferettsemne*. Oslo: Nasjonal Samlings Rikstrykkeri, 1941.

<https://www.nb.no/items/8d37c30cc35f704981c59b7836277cfe?page=15>.

Program for Nasjonal Samling. *Thule-selskapet*. 1940.

<https://www.nb.no/items/8011d55e43349b19d1ad5e7ab17882ac?page=1&searchText=program%20nasjonal%20samling>

Sæther, Orvar. *Hirdboken: Hirdens historie og oppgaver*. Oslo: J. M. Stenersens Forlag,

1941. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012020104084?page=7

Vedlegg

raes verdifulle egenart videre, og at det fortsatt vil i vår rase leve inn i fremtiden.

De romerske legioner er utenkelig uten sine ørner og standarder. Disse symboler er blitt begrepet for den romerske kær.

Kristendommen fant sitt symbol i korstegnet og har beholdt det opp gjennom tidene.

Vi vet at den franske revolusjon har funnet sin fortsættelse i våre dagers bolsjevisme og kjenner dennes symbol: den røde fane med korslagt hammer og sigd.

Plutokraten har ingen symboler i den forstand som i foranstående beskrevet, hvis man da ikke skal ta med den av alle karikaturtegnere benyttede pengesekk eller den fra Bibelen så velkjente guldkalv. Ved siden av marxismens forsatte og misopfattede parole om «fritet, likhet og broderskap» setter kapitalismen opp egenytteri og hensynet til det

og standsforskjell og akaper av menn fra alle samfundslag et fast sammenveiset kampeflaskap, som sammen med kameratskap og disiplin og trussel til å gå inn for den felles idé gjør soldatene til en enhet, en slagkraftig armé.

Det er ikke bare et tilfelle, når de unge bvegeler ofte benytter ørsen, den stolteste av alle fugler og luftens konge, som symbol til sine høiere medlemsmerker. For øvrig er det merke de enkelte medlemmer bærer gjerne en fornikket utgave av jens-, og kjennetegner bæreren som aktiv forkjemper for idéen.

Den felles livsanskuelse og åndelige innstilling, den felles kamp for den idé som binder dem sammen, alle livets tilknytninger omfatter hele ens eksistens og er totalitet i sine krav til den enkelte kjemper.

Den foreldede og feilaktige opfatning av begrepet friket, som bun-

gjør det mulig for oss å sette all vår kraft inn for hans og vår sak. Og bevisstheten om idéens renhet og riktighet gjør det lett for oss å bringe de offer som kreves av oss.

Og tilslutt et ord til dem som hittil har vært likegyldig overfor betydningen av faner og symboler og som nu plutselig tror at faner og symboler skal kunne brukes til billige politiske demonstrasjoner. Fanen er hellig, et folka nasjonale sanger likeså. Den som misbruker eller tilsmusser dem er en forbryter som fortjener sin straff. Men han skal også vite at han med sin nedrige adferd ikke skal formå å ramme symbolenes storhet, men at han utelukker oppnå å tilkjennegi sin egen litenhet og brennemerker seg selv.

Derfor kamerater, la disse åndelige dverger rase og gjøre sig latterlige, — intet kan hjelpe dem.

To unge nordmenn i Regiment Nordland under sambandsøvelse.

Nordmenn, se op for jødene!

Kjøp ikke av jøder. Selg ikke til jøder. Undgå helst enhver handelsforbindelse med jøder. Gå aldri til jødiske læger. En normann skal aldri la sig representere ved en jødisk jurist. Ta ikke arbeid hos jøder, det er i dag nok av norske arbeidsgivere som trenger din arbeidskraft. Hold jødene borte fra spisesteder hvor folk av nordisk blod ishtar sine måltider. Hold jødene borte fra teatre, kinoer og andre etablissementer for kultur og underholdning. — Norske kvinner! Ta aldri arbeid som hus-hjelp i jødiske familier. Skarp front mot jødene, for de har intet å gjøre i et nordisk folksamfund, i en nordisk stat!

Vi bringer her et lite galleri av elskverdige jøder som ennå driver sin geschäft i Oslo. — A, så vennlig og forekommende de kan være når en nordmann kommer inn i deres forretning for å kjøpe noget. Men om stenen, når de teller op inntekten av dagens salg, spiller et hånløgt smil om deres leber ved tanken på de dumme nordmenn som også i dag har latt sig lure av deres forretningstricks og betalt deres mindreværdige varer i dyre dommer.

Det er også en kjent sak at germanerne fører Adolf Hitler heller ikke er nogen beundrer av det stengende storbymiljø, men et utpreget friluftsmenneske. Store deler av året har han sitt residens på Obersalzberg, hvor i bevegelsesens første år hans lille bondestue lå. Her blandt de mektige bayeriske alper finner han kraft og inspirasjon til sitt gigantiske reformasjonsarbeide. Herfra så han inn i fjellene i sitt fødeland Ostmark, som han førte tilbake til riket. Her har han sikkert såkk mange gang alle med sine store drømmer.

En ideologi oppstått i polske og franske ghettoer var nær ved å ta strupetaket på den germaniske verden. Nu er denne ideologi knust av germanerne selv, det nordiske menneske som vil leve og pustet fritt under sin hvide himmel, blandt sine stolte fjell.

«Zions Vises Protokoller» kan vel uten overdrivelse sies å være en av verdenslitteraturens uhyggeligste bøker. Den inneholder nemlig alle tidens mest djævelske og raffineret uttenkte forbrytelsesplan — den internasjonale jødedommas hemmelige strategiske plan for erobring av verdensherredømmet.

Det skyldes den russiske professor Sergey Nilus at dette forferdelige dokument er blitt offentliggjort. Nilus var i 1901 kommet i besiddelse av et manuskript på fransk merket «Zions Vises msteprotokoller». Han ble ved lesningen av dette skrift klar over hvilket uhyggelig dokument han her hadde å handle. Nilus offentliggjorde dette dokument som verdenshemmelige program for erobring av verdensherredømmet. Nilus utgav i 1905 «Zions Protokoller» i russisk oversettelse. Et eksemplar av denne boken finnes i British Museum under nr. 3926 d. 17, og er stemplet «British Museum 10 th. August 1906».

«Zions Vises Protokoller» er forfattet av rabbineren Asher Ginsberg (Ahasad Haam), stifteren av den jødiske frimurerorden B'nai Mose (Mose's sønner). Boken var opprinnelig skrevet på hebraisk, men Ginsberg oversatte den til fransk til bruk på de kongresser som stionistene og den jødiske frimurerorden B'nai B'rith samtidig avholdt i Basel i 1897.

Offentliggjørelsen av «Zions Vises Protokoller», hvorved jødernes forbrytelsesplaner ble avslørt, vakte forferdelse og raseri i den internasjonale jøde- og frimurerver-

den. Jødene gjorde de største anstrensinger for å få boken stanset, men forgjeves. Da pressen i alle demokratiske land er under jødernes kontroll, er boken selvsagt aldri blitt anmeldt og kommentert i de store dagblid. Den skulde tvis hjelpe. Det har også vist sig at boken på en merkkelig hurtig måte er forsvunnet fra bokmarkedet efter hvert som den er utkommet i de forskjellige land.

Legene er ganske enkelt blitt oppkjøpt fra et bestemt hold. Også her i Norge har det vært meget vanskelig å få kjøpt «Zions Vises Protokoller» i bokhandelen. Betrakter man de almindelige politiske, økonomiske og sociale forhold i verden idag, kan det ikke herseke ingeste tvil om at det meste av det som er forutsagt i «Zions Vises Protokoller» allerede er blitt virkelighet. Jødene er idag i besiddelse av ca. 80 pct. av verdenskapitalen. De styrer og bankvirksomhet er fullstendig under deres kontroll. De styrer eller kontrollerer pressen i alle demokratiske land i verden, likeledes kringkasting, film og propagandamidler av enhver art. Den internasjonale arbeiderbevegelse ledes av jøder. Det meste av verdens våpen- og ammunisjonsproduksjon var på jødiske hender. Og alle den verdensgjerning at jødene er herrer i de store «demokratier» England og U. S. A., forteller med uhyggelig tydelighet hvilken uhyre makt den internasjonale jødedom besidder.

Verdensfiendens djævelske virksomhet med all løgnens makt og tegn og underer har nu på ny fått

verden ut i en forferdelig katastrofe. Efter at jødene gjennem den «demokratiske» verdenspresse og det øvrige propagandaapparat i årrekker har drevet en uopphørlig hets- og løgnkampanje mot Tyskland, satte de en ny verdenskrig i gang i september 1939. Jødernes første mål i denne krig er å tilstegjøre det tyske folk. Og hvad som skal skje hvis dette lykkes, har engelske og franske statemenn gitt tydelig beskjed om i flere av sine taler. Når Chamberlain, Churchill, lord Halifax, Daladier eller Herriot talte om «en ny verdensordning», så kan det ikke være skygge av tvil om hvad de sikter til. Den nye verdensordning disse jødernes håndgangerne mens bebuder, det er den verdensordning som er beskrevet i «Zions Vises Protokoller»!

Vi anbefaler hermed «Zions Vises Protokoller» som er utkommet på norsk i 1940, til et alvorlig studium. Først gjennem denne bok som avslører jødene og deres forbrytelses metoder, vil man få den retferdige forståelse av tilens begivenheter. Det er vårt håb at boken vil bidra til å åpne det norske folks øyne for den uhyggelige fare som de usynlige, overstatelige makter jødedommen og frimureriet betyr også for vårt land.

Hirdmannen, 07.06.1941

HIRDMANNEN

2. årgang. - Nr. 32.

Kamporgan for Rikshirden og Norges H

Oslo, lørdag 26. juli 1941.

Bolsjevisme er jødedom.

Bolsjevismen er et av de redskaper som jødedommen har skapt og tatt i bruk i sin fanatiske og hensynsløse kamp for å tilrive sig verdensmakten, for å bli «verdens herrer», som deres gud Jahve angivelig skal ha lovet dem å bli.

Gjennom århundrer har den internasjonale jødedom målbevisst arbeidet mot dette mål, og midlene har vært et eller like mangfoldige som hensynsløse. Intet middel har vært for gement, ingen forbrytelse for stor, når det gjaldt jødernes kamp for verdensherredømmet.

Et av de viktigste maktmidler i denne kampen var gullet. Jødene satte alt inn på å få herredømmet over pengene, over den internasjonale storfinans, for derigjennom å få avgjørende innflytelse over storindustrien og da spesielt rustningsindustrien. Gjennom en planmessig hetsagitasjon i verdenspressen, som også var kjøpt og delvis skapt av det jødiske gull, lykkedes det da jødene å hisse det ene land op mot det annet med det resultat at landene rustet mer og mer. Dette førte igjen til at jødene sopte inn nye kjempemønstre på sin rustningsindustri.

Ved sin innflytelse over verdenspressen fikk jødene videre anledning til å påvirke «den offentlige mening» i den ret-

ning som best passet deres planer. Pressen tjente ikke lenger sannheten og den pålitelige reportasje blev avløst av sensasjonsberetninger laget av og sendt ut fra de jødiske pressebyråer som f. eks. Agence Havas, Reuters og United Press, for å nevne nogen av de mest kjente.

Et annet maktmiddel som jødedommen forstod å utnytte i høi grad var Frimureriet, denne hemmelighetsfulle, men nu avslørede internasjonale «veldedighetsorganisasjon» som utelukkende var et redskap i jødens hender. I Frimureriet, med dets rene jødiske ritualer, symboler og eder, forstod jødedommen å samle menn med posisjon og innflytelse i de forskjellige land verden over. De høie offiserer, diplomater, forretningsmenn, politikere og andre fremstående menn som hadde latt sig lokke inn i Frimurerordenen blev, med eller mot sin vilje, under tvangen av de frykteligste trusler, intet annet enn lydige slaver for sine herrer, jødene.

Men jødene gikk videre. Også det arbeidende folk, arbeiderklassen i alle land, skulde inn under den jødiske pisk. Den dårlig stillede og undertrykte arbeiderbefolknings kamp for å bedre sine kår blev hensynsløst utnyttet av jødene for å tjene deres verdensplaner. Jøder som Karl Marx, Engels

og Adler, og senere Lenin, Trotzky, Litvinov og mange andre, blev arbeidernes «førere». Fra å være en socialistisk kamp for det arbeidende folk i de forskjellige land blev arbeiderbevegelsen til en internasjonal jødisk-bolsjevisk kamp for jødedommen, eftersom jødene tilrev sig alle leder- og nøkkestillinger innen bevegelsen og fikk denne preget av sitt kyniske, orientalske og folkefiendtlige vesen.

Arbeidermassene blev «proletarer» og blev gjennemsyret av klassehat, misundelse, umoral og gudløshet. Jødedommen hadde i det internasjonale bolsjeviske proletariat fått et «praktfullt» redskap.

Efter den russiske revolusjon fikk bolsjevikene («bolsjev- vik» betyr egentlig «fjertallsmennene» og var navnet på den mest ytterliggående revolusjonære gruppe av de russiske marxister) makten i Russland.

Det utrolige redselsherredømme som nu i 23 år har hersket i Russland, med forfølgelse, mishandling, tortur, massekrettelser og hungersnød, som har kostet mer enn 30 millioner mennesker livet, — det er bolsjevismen i praksis. Det er «arbeiderklassens frigjørelse»!

Det er i virkeligheten jødedommens herredømme over et folk på næsten 200 millioner ikke-jøder, som av en håndfull jødiske ledere utsoges og utnyttetes til det ytterste mens uhyre summer hvert år brukes til stadig mer intens agitasjon

«FOR FOLKENES FRIHET.»
Jøden: «Dere kan fremstille det som dere vil i deres taler og propaganda, men dette er min krig, som dere skal vinne for mig!»

og propaganda for at også andre land engang skal få nytte av et bolsjevisk sovjetparadis.

Likesom den internasjonale storkapital og det internasjonale Frimureri er også den internasjonale bolsjevisme et redskap for den internasjonale jødedom!

Og når bolsjevismen, kommunismen og marxismen i sin propaganda raser mot «kapitalen» er dette bare løngaktige fraser for å faste det arbeidende folk blår i ginene.

Bolsjevismen er jødedom, intet annet.

„Hollandske”
bolsjevik-
jøder.

Vi bringer her en vakker bukkett «hollandske» arbeiderførere og fagforeningsledere. De er alle jøder og er nu på grunn av sine mange forbrytelser plassert i en fangeleir, hvor de for første gang i sitt liv får anledning til å utføre ordentlig arbeid.

Appendiks

Sverre Iver Aastorp, født 06.07.1918, Oslo:

Han ble medlem av NS 7. oktober 1934 og av NSKO fra 7. februar 1937. Han ble medlem av Rikshirden mellom 1939-1940 og jobbet som funksjonær i Rikshirden. Han meldte seg frivillig som frontkjemper for Regiment Nordland 23. januar 1941 og til Norges SS 21. mai 1941. Han ble overført til Den norske legion 23. juli 1941. Han fikk graden som SS-Unterscharführer. Han ble dimittert 6. februar 1942. Han ble sveitefører i 7. Hirdregiment Viking sommeren 1942.

Aastorp var kjent for å være en svært voldelig hirdmann, der han som regel slo personer som viste motstand mot NS-regimet. Ifølge tiltalebeslutningen utførte han flere voldelige aksjoner fra mars-april 1941. Tidlig på våren 1942 slo han en pike på omtrent 15 år «over ansiktet med høyre hånd», fordi hun ikke ville gi han sin røde topplue. De personene som Aastorp var voldelig mot, gikk som regel med binders i jakka eller med en rød topplue. Han var også voldelig mot personer som, etter hirdmennes syn, viste en mangel på respekt overfor Hirden og NS. Han forsøkte også å gjennomføre arrestasjoner på personer som viste motstand mot NS-regimet. Han var også ansvarlig for grove voldshandlinger mot sivile på Bogstadveien våren 1941. Aastorp erkjente seg ikke skyldig i tiltalen. Han ble dømt til 10 års tvangsarbeid, 10 års tap av borgerrettigheter, i henhold til Landsviksanordningen § 11 nr. 1-5, 7 og 8. Hans fortjeneste fra NS på 18 000 kr ble inndratt.

Bjørn Parelius Bakke, født 16.08.1903, Horten:

Han ble medlem av NS 20. juli 1940, og han ble medlem av Rikshirden fra høsten 1942. Han var gruppeleder i NS-lokallaget på Lilleborg i Oslo. Fra 20. mai 1940 til 2. mai 1942 var han ansatt som sjåfør hos Kommandant von Oslo. Fra 4. mai 1942 til 8. mai 1945 hadde han en stilling som sekretær i Næringsdepartementet og som økonomileder for departementets NS-gruppe. Han var også tiltalt for to tilfeller av angiveri til Statspolitiet, i tillegg til arrestasjonene av Mathilde Rothenberg og Anna Sara Feinberg. Han forsøkte å anke den opprinnelige dommen på 8 års tvangsarbeid og rettighetstap i 10 år til Høyesterett, men den ble avvist. Han kunne akseptere for eksempel 5 år, men ikke 8 år. Hans kone, Mary Bakke, søkte om benådning fra

Kongen, og hun påsto at statspolitimannen hadde det øverste ansvaret i arrestasjonen av den ene jødiske kvinnen, siden han hadde arrestordren. Hans kone bedyret at Bakke ikke var en brutal mann og at man ikke visste om jødernes sanne skjebne. Hun mente at rettssaken mot Knut Rød og Feldmann-saken satte en presedens som burde gå i Bakkes favør. Hun var aktiv i å forsøke å få Bakke løslatt, fordi hennes økonomiske situasjon og oppdragelse av to barn uten en tilstedeværende far var svært utfordrende, etter hennes syn. Til slutt ble han benådet 17. september 1948, der dommen ble redusert til 6 års tvangsarbeid. Hans rettighetstap etter Landssvikanordningen § 11 nr. 5 og 8 bortfalte.

Anton Marselius Bjørkvall, født 08.06.1899, Hammerfest:

Han var medlem av NS fra 13. oktober 1940 og medlem i Hirden fra samme dato. Han var sveitefører i Rikshirden fra november 1941 i ca. ett år. Han var også propagandaleder ved NS-gruppa ved Oslo Rådhus. Han forsøkte å påvirke funksjonærer til å melde seg inn i NS og forsøkte også å påvirke avsettingen av personer som, etter hans syn, viste motstand mot NS-regimet. Han ble etter oppdrag fra det tyske sikkerhetspolitiet innsatt som bestyrer av Landaasen turisthotell i Nordre Land, der kursing ble avholdt og der Statspolitiet og det tyske sikkerhetspolitiet fikk bedrive rekreasjon. Han ble også innsatt som formann i Oslo kommunale leieboerorganisasjon av ordføreren i Oslo. I desember 1941 deltok han i husransaker sammen med Hirden og politiet der de så etter matvarer, våpenbeholdning og radioapparater. Fra november 1944 var han intendant for Oslo hirdfylking og intendant for Hirdens Bedriftsvern. Disse sakene var en del av flere andre forhold han var tiltalt for. Han ble dømt til 5 års tvangsarbeid med fradrag av 1 år og 105 dager for utholdt varetektsfengsling. Han ble også fratatt rettigheter etter Landssvikanordningen § 11 nr. 1, 2 og 4 i tidsrom på 10 år, og etter nr. 5, 7 og 8 for et tidsrom på 5 år. Han ble også inndratt 10.000 kr for den fortjenesten han fikk på Landaasen turisthotell. Bjørkvall vedtok dommen.

Hans Josef O'de Fey, født 15.09.1907, Oslo:

Han ble medlem i NS 26. juni 1933 og ble med i Hirden i 1935. Fra 1941 var han sveitefører i sveit 6, 7. Hirdregiment Viking. Han fungerte som fylkingsfører for 7. Hirdregiment Viking fra januar 1941 til juni 1941. Han ble også medlem av NSKO i

1935. Han opptrådte som Quislings sjåfør under propagandareiser, og retten mente at han kom «under sterk innflytelse av Quisling». Han var med på å starte opp Hirdskolen i Oslo i januar 1941 og var skolesjef der til juli 1941. Der ble det undervist i ideologi, samfunnslære og opptreden. Han gjorde tjeneste i Den norske legion fra 12. juni 1941 til 10. januar 1943, der han til slutt fikk graden SS-Oberjunker. Han ble skadet av granatsplinter ved fronten. Han var kjent for sin voldelige framferd, og han var tiltalt for en rekke voldshandlinger mot sivile under landssviksaken hans. I mars 1941 deltok han i gateslagsmål i Bogstadveien sammen med hirdmenn for å hevne et overfall utført av «jøssinger» mot hirdgutter som klistret opp plakater i nærheten. Han drev også med angiveri. Fra høsten 1944 til kapitulasjonen var hans sjef for Hirdens Alarmenheter i Oslo. Han ble dømt til 4,5 års tvangsarbeid, med fradrag av 385 dager for utholdt varetekt, og rettighetstap i 10 år i henhold til Landssvikanordningen § 10 nr. 1, 2 og 4. Han vedtok dommen på stedet. På grunn av vanskelige livsvilkår før krigen, mente retten at O'de Fey var en «av de uheldige» og at han «hadde særlig lett for å bli fullstendig dominert av en så sterk personlighet som Quisling». Han var «ikke ondartet, men har vært drevet av ideologiske grunner, og er ingen opportunist som har søkt å vinne fordeler for seg selv». På grunn av skaden han fikk ved Leningradfronten, mente retten at han var 25 % invalid, «men det er håp om full helbredelse»

Odd Wilhelm Anker Gundersen, født 22.07.1917, Oslo:

Han ble medlem av NS fra august 1940, fordi han fikk vite at han kunne få jobb som bryggearbeider hvis han meldte seg inn i NS bryggegruppe. Han ble medlem av Rikshirden fra samme tid. Våren 1941 meldte han seg frivillig til Norges SS. Han deltok på åpningsseremonien til Norges SS og avla ed. Deretter gjennomførte han et våpenkurs på Elverum fra 21. mars til slutten av april samme år. I juli 1941 fikk han et brev om å melde seg til fronttjeneste. Han meldte seg frivillig inn til Den norske legion i juli 1941. Fra 1. mars 1942 til november 1942 og fra desember 1942 til 1. mars 1943 kjempet han på Leningrad-fronten. Etter endt fronttjeneste ble han bedt om å melde seg til Frontkjemperkontoret, og han fikk vite at han kunne tjenestegjøre som vakt på Gimle. Han tjenestegjorde som politivakt ved Gimle på Bygdøy høsten 1943. Han ble suspendert fra tjenesten på grunn av tjenesteforsømmelser. Etter at suspensjonen var over, meldte han seg til NSKK ved Svelvik. Han kom i konflikt med ledelsen der, fordi han klagde på maten. Til slutt ble han dimittert derfra og ble beordret til fronttjeneste igjen av Waffen-SS. Gundersen nektet dette og ble sendt til Furulund. Fra

4. mars 1944 til 24. mars samme år var han vaktmann ved SDs kontorer på Furulund. Han forsømte sin tjeneste der også, angivelig for å ha stjålet brennevin og ha hørt på nyheter fra London og Russland. Han ble arrestert av Gestapo 11. april 1944 og sendt på Grini. Han ble dømt til 5 års tukthus 11. november 1944. Han var i fangenskap der i 8 måneder. Etter det satt han i ca. 4 måneder i Akershus landsfengsel, og han ble så sendt til Tyskland og satt i fangenskap der 11. april 1945. Da krigen var over ble han sendt til Danmark og ankom København 30. mai 1945 med et amerikansk transportskip. Han ble innlagt på sykehus for dysenteri og skarlagensfeber. Deretter arbeidet han som kjøkkenhjelp og buffist til han ble arrestert 15. januar 1946 av dansk politi. Han ble utlevert av dansk politi til Norge 25. mars 1946. Gundersen påsto at han ble tvunget inn i NS, NSS og fronttjeneste, men retten trodde ikke på Gundersens forklaring på dette punktet. Retten mente han systematisk «ytet fienden bistand». «I straffeskjerpene retning ser retten hen til at tiltalte har gjort seg skyldig i et alvorlig landsforrederi. Han har i nasjonal henseende vært en holdningsløs person som uten betenkeligheter har gått i fiendens tjeneste». Gundersen ble dømt til 4,5 års tvangsarbeid, med fradrag av 312 dager for utholdt varetekt, samt tap av rettigheter i henhold til Landssvikanordningen § 11 nr. 1, 2 og 4 i 10 år.

Thomas Henrik Nicolay Bødtker Gysler, født 20.06.1914, Bærum:

Han meldte seg inn i NS og Rikshirden i 1934 og sto som medlem ved invasjonen av Norge. Han var et aktivt NS-medlem, hang opp plakater og deltok i valgkampen i 1936. Da tyskerne kom 9. april, fikk han ordre av hirdledelsen om å stå vakt ved NS' og Hirdens kontorer. Han forsøkte å melde seg til militærtjeneste og møtte opp på Akershus festning. Han fikk beskjed der at de ikke hadde behov for han og han dro hjem, men han forsøkte «ikke å komme i forbindelse med noen av de norske avdelingene». Han valgte å beholde NS-medlemsskapet sitt 9. april 1940, fordi «jeg var helt enig i N.S. program og da Quisling overtok makten så jeg i ham en motvekt mot tyskerne». På våren 1941 arbeidet han i Hirdstaben i Oslo, der han skulle foreta en ny inndeling av sveitene i Oslo. Våren 1941 meldte han seg inn i Norges SS og var medlem til dens oppløsning høsten 1941. Han deltok på kurset på Elverum fra 26. mai 1941 til 15. juni 1941. Der ble de opplært i eksersis og «ideologi i forbindelse med den nasjonalsosialistiske ide». Derimot ble han ikke medlem i GSSN senere. Han meldte seg inn til Den norske legion i juni 1941. Han ble innrullert i Panzerabwehrkompaniet

i Den norske legion. Han ankom Leningrad-fronten 1. januar 1942 og var der til april 1943, da de trakk tilbake mot Latvia. Han fikk til slutt graden som SS-Hauptscharführer.

En gang på våren 1941 var han involvert i opptøyer mellom hirdmenn og politimenn/sivile i nærheten av Tollbugata i Oslo. Opptøyene startet på grunn av binders-bruk. Han innrømmet å ha slått politimenn. Han benektet på det sterkeste en anklage som omhandlet at han og O'de Fay hadde kapret en sporvogn ved Holmenkollen, fordi han oppholdt seg på fronten på det tidspunktet, mente han. Han benektet på det sterkeste å ha noen forbindelse med Sipo eller Gestapo. Han ble ikke innkalt av Hirden eller Hirdens Bedriftsvern etter dimitteringen fra Den norske legion. Han ble tilbudt å melde seg til Førergarden, men han unnlot å svare.

Han erkjente seg ikke straffskyldig i landssvik, men rett under sto dette: «Under min tjenestegjøring i fronten avla jeg troskapsløfte til Hitler som øverste krigsherre». Han skrev under på dette. Gysler ble løslatt fra varetekt 4. juli 1946 på grunn av tuberkulose. Han skulle ta opphold i Nissedal og hadde daglig meldeplikt pr. telefon til den lokale lensmannen. Han døde etterpå, slik hans kone Lilly Gysler opplyste om i et brev, men dødsattest eller dødsdato lå ikke ved landssviksaken hans.

Johannes Hellebekken, født 09.05.1917, Elverum:

Han ble medlem av NS 19. juni 1940 og medlem av Rikshirden 11. august 1940. Han var en del av 2. Hirdregiment Eidsivating. Før krigen arbeidet han som skogsarbeider. Han deltok også på våpenkurs i Holmestrand. Han tjenestegjorde i Førergarden mellom 15. mars 1944 til 30. september 1944, der han gikk bevæpnet. Mellom 11. januar 1945 og 13. mars 1945 tjenestegjorde han i Hirdens Bedriftsvern i Oslo og var bevæpnet under sitt vakthold på ulike steder i Oslo. Da han ble arrestert, var han stasjonert på Graff som medlem av Hirdens Alarmenheter. Han var tiltalt for en rekke voldshendelser i Elverum, som innebar at han slo og sparket folk. Han hadde et lett forhold til alkohol også. Hellebekken erkjente seg ikke skyldig i tiltalen mot han. Han ble dømt til 4 års tvangsarbeid, med fradrag av 206 dager for utholdt varetekt, og 10 års rettighetstap i henhold til Landssvikordningen §11 nr. 1, 2, 5, 7 og 8.

Johannes Kaasa, født 24.06.1913, Bø i Telemark:

Han avtjente verneplikt mellom 1937-1939. Pr. 9 april 1940 var han reservekonstabel i Oslopolitiet. Han ble medlem av NS 1. juni 1940 frivillig. Han meldte seg inn på grunn av en tale Quisling holdt høsten 1940 i Oslo på et møte ved «Håndverkeren»: «Hans tale virket sånn på mig slik, at vi den situasjon vi var, og likeledes hans tale var så norsk, og de linjene han strekte op, synes jeg tiltalte mig». Fra vinteren 1940 ble han medlem i Rikshirden og ble nestsveitefører 1. Hirdregiment Viken. Fra sommeren 1941 ble han medlem i NS' bondegruppe. Kaasa var også medlem av NSKO og instruktør i Viking Hirdskole i Oslo. 28. august 1944 forsøkte han å melde seg ut av NS. Den lokale lagføreren krevde en bedre begrunnelse for å melde seg ut av NS, og han skrev at det var viktig å slutte opp om sin fører i denne vanskelige tida. 21. desember 1944 sendte Kaasa et telegram til AT Kurser ved Lakkegata 79, der han ba om å få stoppet sin utmeldelse av NS. Kaasa ble dømt til 3 års tvangsarbeid med fradrag av 175 dager for utholdt varetekt og tap av stemmerett og retten til å gjøre militærtjeneste i 10 år. Kaasa godtok dommen og ville ikke anke til Høyesterett.

Leif Brynjulf Lindseth, født 29.11.1907:

Han ble medlem av NS og Hirden 21. juni 1940. Han ble framstilt som et ivrig NS-medlem som drev med propaganda for NS. I Hirden var han troppfører og fungerte som sveitefører i en tid. Han var fengselsbetjent ved Aakerbergveien fengsel da Norge ble okkupert. Han ble ansatt ved Sem tvangsarbeidshus i februar 1941. Fra 3. august 1942 deltok han på et 3 måneders kurs ved Politiskolen i Kongsvinger, og han ble vaktstjef ved Berg høsten 1942. Han forsøkte å melde seg inn til Den norske legion og ble innkalt til legeundersøkelse, men han møtte ikke opp, fordi det ikke passet han på det tidspunktet. Han var kjent for å ha mishandlet fanger og jødene i særdeleshet: «Tiltalte var som vaktstjef en av de hovedansvarlige for de slette forhold i leiren og for den umenneskelige behandling av fangene, særlig jødene, var utsatt for». Våren 1943 ble han hirdleder i Nøtterøy. Han ble utnevnt til politiløytnant 1. februar 1944. Lagmannsretten dømte han til livsvarig tvangsarbeid og tap av allmenn tillit for alltid. Han ble inndratt 8000 kr.

Othar Eyvind Lislegaard, født 28.07.1899, Nes i Hallingdal:

Han var tidligere løytnant i kystartilleriet. Han tjenestegjorde ved Oscarsborg festning og var stasjonert på Kopåsbatteriet 9. april 1940. Han var medlem av NS fra 9.

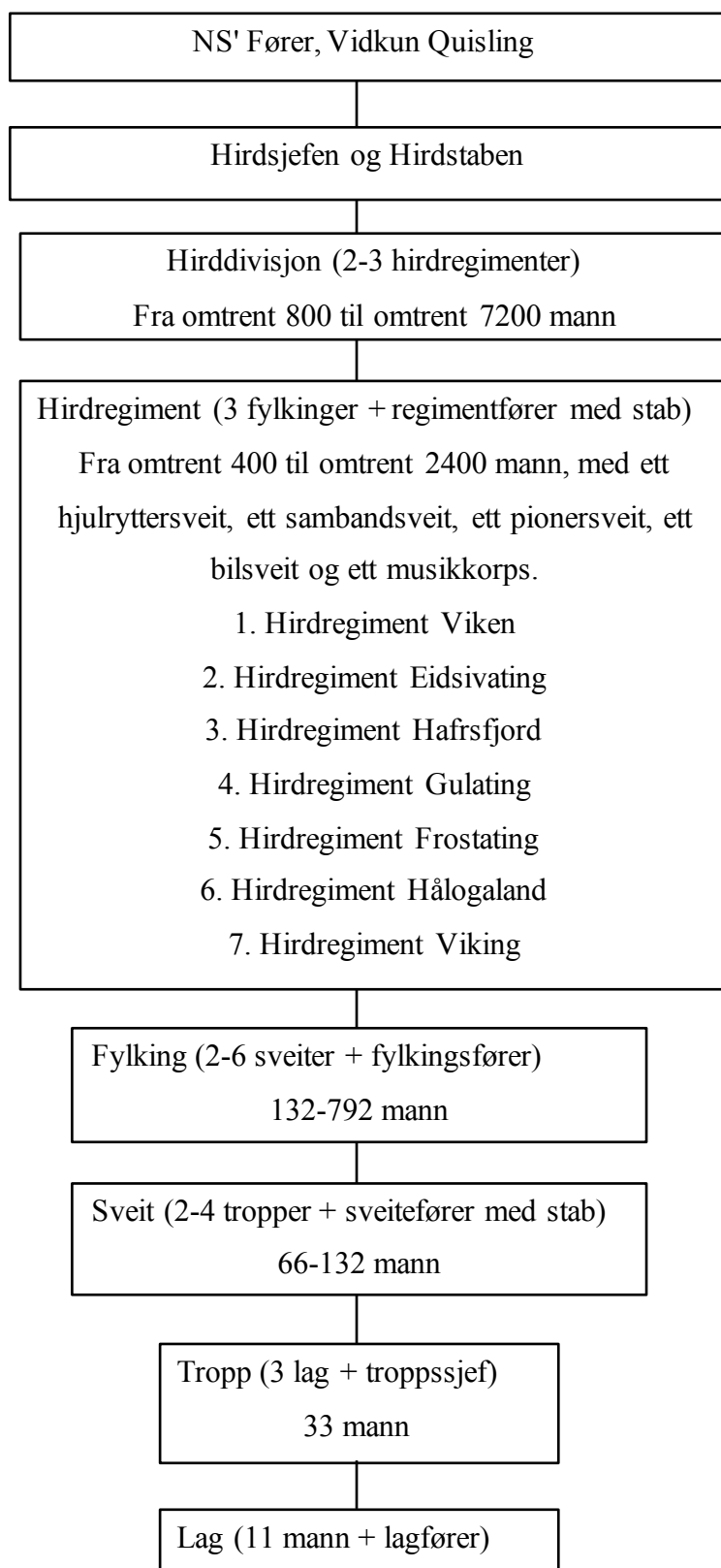
november 1940 til frigjøringen. Han var medlem i Rikshirden fra 8. november 1941 til frigjøringen. Han ble fylkingsfører i Rikshirden våren 1944. Han ble også nestregimentsfører i Hirdstaben. Han var medlem av NSKO fra 21. september 1944. I februar 1945 ble han sjef for 3. Hirdfordeling. Dermed var han involvert i HBs og HAEs utrustning i denne Hirdfordelingen. Retten framstilte han som en ivrig hirdmann. Han holdt i april 1945 10 forelesninger om taktikk og våpenlære ved Hirdens førerskole. Han vervet seg som frontkjemper høsten 1942. Han tjenestegjorde som SS-Hauptsturmführer i 2. politikompani. Han kom tilbake fra fronten i mai 1944. Han ble ansatt i Follo-politiet høsten 1940 og hadde god kontakt og et godt samarbeid med tyskerne. Han brukte sine kunnskaper som norsk offiser til å veilede tyskerne praktisk og teoretisk. Han ga til og med tyskerne opplysninger om Oscarsborg festning. Han hadde begått flere angiverier. Lislegaard erkjente seg som delvis skyldig i tiltalen mot han. Han ble dømt til 12 års tvangsarbeid, med fradrag av 711 dager for utholdt varetekt, og tap av allmenn tillit i 10 år, unntatt rettighetene oppført i Landssvikanordningen § 10 nr. 9. Han tapte sin stilling som løytnant for alltid.

Eivind Wallestad, født 28.03.1908, Holmestrand:

Eivind Wallestad ble NS-medlem 7. august 1940. Han var også medlem av NSKO. Han ble også medlem av Hirden 7. august 1940. Fra sommeren 1941 ble han utnevnt til fylkingsfører for 1. Hirdregiment Viken. Han var en aktiv hirdmann, der han deltok på oppmarsjer, razziaer og foretok arrestasjoner. Han kunne tvinge folk til å bivåne et NS-arrangement. Dersom folk nektet å bivåne, kunne han dytte eller slå dem. Alt som kunne tolkes som NS-fiendtlig propaganda ble slått hardt ned på av Wallestad. Han kunne slå folk som nektet å hilse på hirdmenn og NS-medlemmer. Han forsøkte å verve seg til Den norske legion og til et av politikompaniene, men han ble ikke innkalt til tjeneste. Wallestad anga flere folk til politiet og det tyske sikkerhetspolitiet, som var oppfattet som NS-fiendtlige og motstandere av nyordningen. Han ble leirkommandant for Berg interneringsleir fra 10. juni 1942. Retten mente at han var en av initiativtakerne, sammen med Eivind Bjerck, for å opprette Berg leir, med Riisnæs' og Lies velsignelse. Ifølge tiltalen hadde Wallestad slått mange av fangene og truet med å skyte enkelte av dem. Han kunne spy ut antisemittiske skjellsord mot jødene. Det var ikke sjeldent at Wallestad var påvirket av alkohol da han styrte Berg leir. Han ble dømt 21. november 1947 til livsvarig fengsel. Han ble løslatt 15. september 1953 fra Bjørkelangen tvangsarbeidsleir.

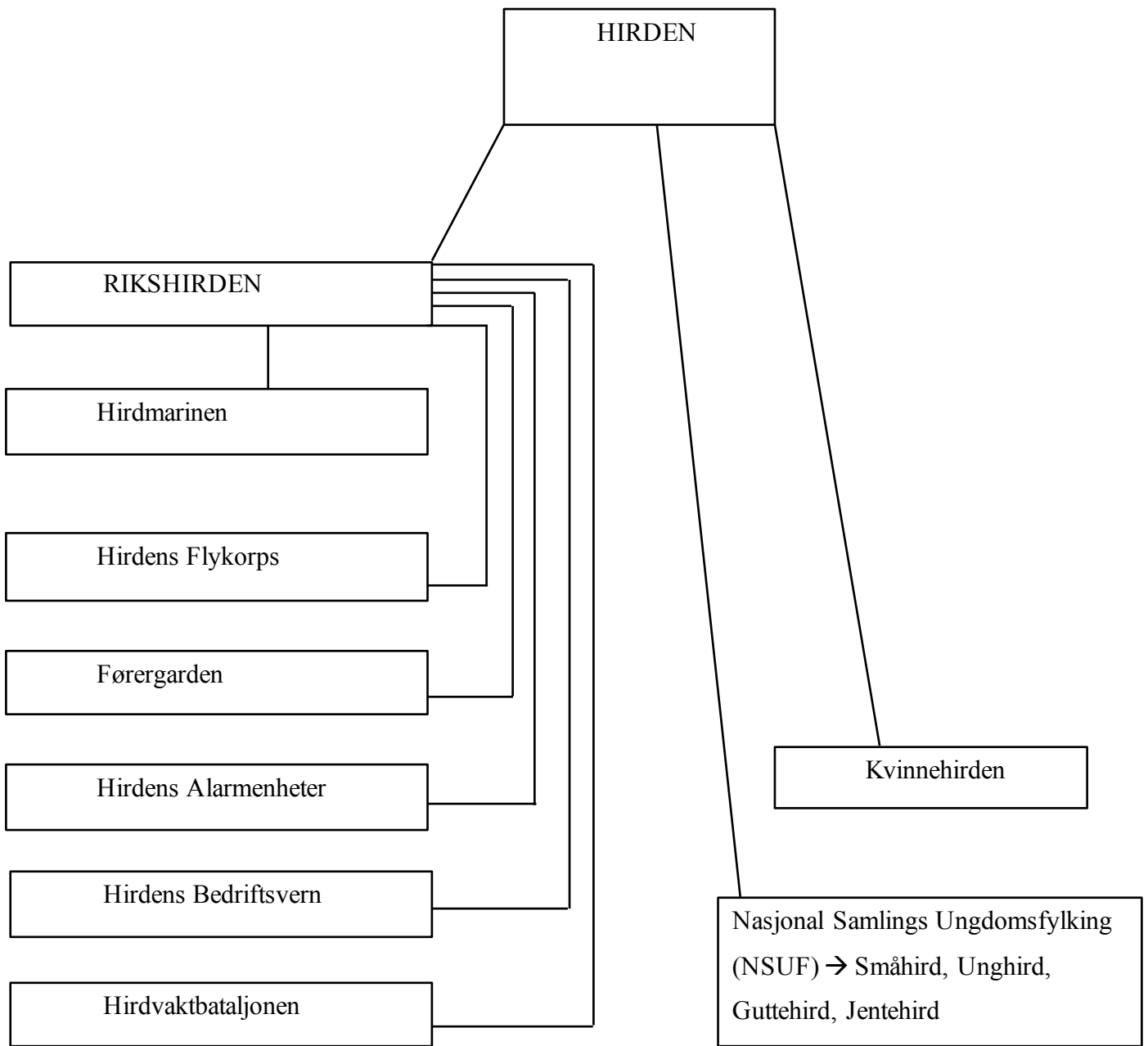
Rikshirdens organisasjonsstruktur fra 1. oktober 1941 til februar 1944¹

Mannskapstallene er nominelle

¹ Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 13–16; Landssviksutvalget, «Om landssviksoppjøret», 176–177; Nøkleby, *Nyordning*, 2:121–122; Sæther, *Hirdboken*, 67–68.

Hirden og dens underavdelinger mot krigens slutt¹

¹ Borgersrud, *Like gode nordmenn?*, 2:332, 342–355; Hirdstaben, *Håndbok for Rikshirden*, 8; Landssviksutvalget, «Om landssviksoppgjøret», 177; Sæther, *Hirdboken*, 42–43; Veum, *Nådeløse nordmenn: Hirden*, 75–93.